

На основу члана 18. став 1. тачка 1. и 39. став 2. тачка 2. Закона о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске“, број 97/16, 36/19 и 61/21) и члана 36. став 2. тачка 2. Статута Града Требиња („Службени гласник Града Требиња“, број 2/13, 5/14, 6/15, 3/16 и 6/17), а у складу са Уредбом о стратешким документима у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 94/21), Скупштина Града Требиња, на Шестој сједници одржаној дана 23.04.2025. године, донијела је

О Д Л У К У
о усвајању „Стратегије развоја малих и средњих предузећа и
предузетништва Града Требиња 2025-2029. године“

I

Усваја се „Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Града Требиња 2025-2029. године“.

II

Саставни дио ове одлуке чини „Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Града Требиња 2025-2029. године“.

III

За реализацију ове одлуке задужују се надлежна одјељења Градске управе, као и институције наведене у „Стратегији развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Града Требиња 2025-2029. године“.

IV

Ова одлука ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Града Требиња“.

Број: 09-013-128/25

Датум: 23.04.2025. године

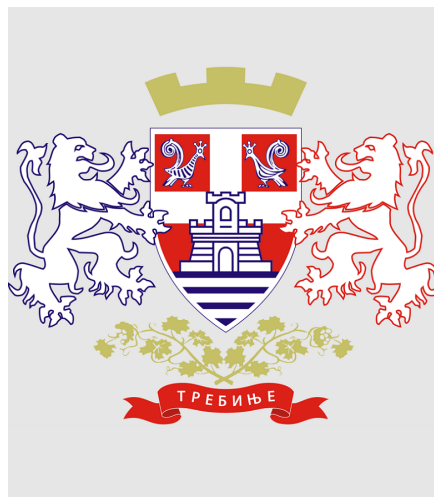
ПРЕДСЈЕДНИК
Здравко Бутулија

Образложење

ПРАВНИ ОСНОВ

Правни основ за доношење ове одлуке садржан је у чл. 18. и 39. Закона о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске“, број 97/16, 36/19 и 61/21), као и у члану 36. Статута Града Требиња („Службени гласник Града Требиња“, број 2/13, 5/14, 6/15, 3/16 и 6/17).

Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Града Требиња 2025-2029. године

Садржај

УВОД.....	3
1. Методологија израде Стратегије.....	4
2. Формално-правни оквир за развој малих и средњих предузећа и предузетништва	5
3. Стратешки оквир за развој МСПП.....	10
3.1 ЕУ Акт о малом бизнису-пресјек стања.....	13
3.2 Циљеви одрживог развоја (Агенда 2030).....	15
4. Социо-економска анализа.....	17
4.1. Општи подаци о граду Требиње	17
4.2. Положај	17
4.3. Инфраструктура Града Требиња.....	18
4.4. Комунална инфраструктура Града Требиња.....	19
4.5. Образовни систем Града Требиња	20
4.6. Природни ресурси	22
4.7. Клима.....	23
4.8. Демографски подаци	25
4.9. Финансијски и привредни показатељи.....	25
4.10. Запосленост и незапосленост	30
5. Стање у области МСП у Републици Српској	32
5.1. Стање у области МСПП у граду Требиње	32
5.2. Предузетничка инфраструктура.....	33
5.3. Програми подршке развоју МСП и предузетништва Града Требиња	40
5.3.1. Програми усмјерени на економски развој и јачање привреде	41
5.3.1.1. Програми са локалног нивоа	41
5.3.1.2. Републички програми подршке.....	41
5.3.1.3. Међународни фондови.....	41
5.3.1.4. Финансијске институције	42
6. Стратешке привредне гране у развоју Града Требиња	43
6.1 Туризам	43
6.2 Пољопривредни сектор.....	45
6.3 Енергетски сектор	47
6.3.1 Енергетска ефикасност, зелена економија и њен значај за МСПП	48
6.4 Индустријски сектор	49
6.5 Грађевинарство.....	50
7. Визија развоја МСПП	51

8. SWOT анализа	51
9. Стратешки циљеви	55
10. Приједлог мјера подршке развоју малих и средњих предузећа и предузетништва	58
Оквирни финансијски план за период важења стратешког документа.....	58
11. Детаљан преглед мјера.....	63
12. Сажети преглед стратешких циљева, приоритета и мјера у стратешком документу	85
13. Приједлог Програма подстицаја за развој МСПП у Граду Требиње (прилог 3)	91
14. Оквир за спровођење, праћење и извјештавање и вредновање Стратегије	93
Координација спровођења.....	93
Финансијско спровођење.....	93
Мониторинг, евалуација и извјештавање о напретку и спровођењу Стратегије	94
Закључци и препоруке	98

УВОД

Предуслов за остваривање одрживог друштвено-економског развоја је развој привреде, која своју дугорочну конкурентност гради на приватној предузетничкој иницијативи, знању, примјени нових технологија те иновативности.

Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Града Требиња 2025-2029. године (у даљем тексту: Стратегија) представља дио оквира за развој конкурентности привреде Републике Српске и као таква је комплементарна са Стратегијом развоја малих и средњих предузећа Републике Српске 2021-2027. године, али и са документима донесеним на нивоу Града Требиња, првенствено са Стратегијом развоја Града Требиња 2018-2027. године.

Предмет Стратегије се односи на унапређење услова за развој и конкурентност малих и средњих предузећа и предузетништва (МСПП) и обухвата оквир од пет година. Садржи законски и стратешки оквир за развој МСПП, социоекономску и SWOT анализу, визију развоја МСПП, стратешке циљеве са индикаторима за праћење њиховог остварења те мјере подршке развоју МСПП са Акционим планом у којем је дат преглед предложених мјера подршке оперативно разрађених кроз пројекте и активности са финансијским и динамичким планом реализације, те студију случаја која је приказала процес оснивања предузећа у којем је запослено 20 радника са пројекцијом пословних резултата у петогодишњем периоду, те пројектовани бенефити које би остварио градски буџет од његовог пословања.

Визија, стратешки циљеви те мјере подршке развоју МСПП у знатној мјери се заснивају на налазима социо економске анализе те проведене SWOT анализе.

Дефинисана визија слиједи логику изградње системске конкурентности у дугом року, а што је у складу са како републичком Стратегијом развоја МСП за период 2021-2027. године, тако и са Стратегијом развоја Града Требиња 2018-2027. године.

Стратешки циљеви су постављени на микро нивоу, тако да идентификују како пожељне правце развоја пословања МСПП тако и очекиване резултате истог.

Такође, основни постулати Стратегије су постављени тако да указују на нужност симбиозе између успостављања пословног амбијента који ће бити способан да институционално привуче и умрежи МСПП и постизања конкурентске способности регије.

Такође, треба напоменути да су Принципи Европског акта о малом бизнису, који представљају оквир политике развоја малих предузећа у Европској унији, у значајној мјери обухваћени Стратегијом.

У изради документа водећу улогу је имао Тим који је именован од стране градоначелника Града Требиња. Радно тијело је извршавало оперативне задатке у току провођења процеса израде, сарађујући са већим бројем различитих актера као што су представници привреде, јавних предузећа и институција као и академске заједнице.

1. Методологија израде Стратегије

Методологија израде Стратегије је обухватила:

- Анализу релевантних законских и подзаконских аката, стратешких докумената донесених на нивоу Републике те стратешких докумената донесених на нивоу Града Требиња као и Европског акта о малом бизнису као оквира за дефинисање политика и мјера подршке развоју малих и средњих предузећа и предузетништва;
- Консултације јавног, приватног и цивилног сектора,
- Припрему нацрта Стратегије,
- Усаглашавање нацрта Стратегије са представницима Града Требиња.

Табела 1. Преглед активности на изради Стратегије

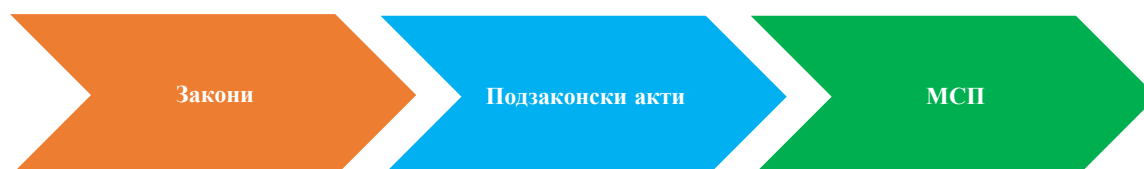
Корак 1.	
Анализа законског и стратешког оквира за развој МСПП	1.1. Прикупљање законских и подзаконских аката, стратешких докумената донесених како на нивоу Републике тако и на нивоу Града Требиња
	1.2. Прикупљање релевантне документације од надлежних организационих јединица Града Требиња
	1.3. Анализа прикупљених аката и документације
	1.4. Анализа Европског акта о малом бизнису
Корак 2.	
Идентификовање стања у области МСПП	2.1. Израда социо-економске анализе
	2.2. Организовање фокус група састављених од представника јавног, приватног и цивилног сектора са циљем идентификовања снага, слабости, шанси и опасности пословања на територији Града Требиња
	2.3. Обрада информација добијених од фокус група
	2.4. Израда SWOT анализе
	2.5. Потврда SWOT анализе од стране Града Требиња
Корак 3.	
Дефинисање стратешке оријентације за развој МСПП за период 2025-2029. године	3.1. Утврђивање визије развоја МСПП
	3.2. Идентификација стратешких циљева
	3.3. Идентификовани приоритети
	3.4. Сачињен преглед мјера подршке развоју МСПП
Корак 4.	
Утврђивање Стратегије	4.1. Потврда дефинисане визије и стратешких циљева од стране Града Требиња
	4.2. Верификација приоритета и мјера подршке развоја МСПП од стране Града Требиња
	4.3. Утврђивање оквирног Акционог плана
	4.4. Усаглашавање оквирног Акционог плана са Градом Требиња
Корак 5.	
Израда студије случаја	5.1. Идентификовање поступка оснивања СП-а са 5 запослених
	5.2. Пројекција пословних резултата у петогодишњем периоду
	5.3. Идентификовање бенефита које ће остварити градски буџет од његовог пословања

2. Формално-правни оквир за развој малих и средњих предузећа и предузетништва

Формално-правни оквир за развој МСПП игра кључну улогу у обликовању пословне климе и подстицању иновација. Адекватном регулативом и подршком стварају се услови који омогућавају раст и стабилност предузећа и предузетништва. Разумијевање законских норми неопходно је за успјешно управљање и развој у динамичном пословном окружењу.

Као такав, он укључује законе, прописе и политике који регулишу оснивање, функционисање и пословање предузећа, подстицање предузетништва и подршку развоју предузећа. Тако, Закон о привредним друштвима дефинише процедуре за оснивање, управљање и ликвидацију привредних друштава, док Закон о занатско предузетничкој дјелатности прописује правила за самосталне предузетнике, укључујући регистрацију и пореске обавезе. Закон о раду регулише права и обавезе радника и послодаваца, што је кључно за свако предузеће и предузетника у погледу запошљавања и услова рада.

Законска регулатива којом се дефинишу МСП усклађена је са европском законском регулативом према препоруци Европске комисије од 6. маја 2003. године (2003/361/ЕЦ), МСП је било који субјекат, без обзира на правну форму, који је укључен у економске активности укључујући посебно субјекте укључене у предузетничке активности, и друге активности на самосталној или породичној основи, партнерству или удружења која имају редовне економске активности.

У претходном периоду су усвојене измјене и допуне Закона о малим и средњим предузећима ("Сл. гласник РС", бр. 50/2013, 56/2013 - испр., 84/2019 и 115/2024), којима је у потпуности усаглашена дефиниција МСП у Републици Српској са дефиницијом МСП у Европској унији. Основни циљ овог Закона је стварање повољног пословног окружења, подстицање оснивања, раста и развоја малих и средњих предузећа, повећање њихове конкурентности стварањем иновација и развијањем свијести о значају МСПП за економски развој.

У наставку је дат преглед формално-правног оквира који регулише пословање МСПП.¹

1. [Закон о развоју малих и средњих предузећа \(„Службени гласник Републике Српске", број 50/13\)](#)

2. [Закон о измјенама и допунама Закона о развоју малих и средњих предузећа \("Службени гласник Републике Српске" бр. 50/2013, 56/2013 - испр., 84/2019 и 115/2024\)](#)
3. [Закон о самосталним предузетницима \(„Службени гласник Републике Српске“ бр. 98/2024\)](#)
4. [Закон о занатско-предузетничкој дјелатности \(„Службени гласник Републике Српске", бр. 117/11, 121/12, 67/13 и 44/16\)](#)
5. [Закон о занатско-предузетничкој радњи- пречишћени текст \(„Службени гласник Републике Српске“ бр. 117/11, 121/12, 67/13, 44/16 и 84/19\)](#)
6. [Закон о привредним друштвима \(„Службени гласник Републике Српске", бр. 127/08, 58/09, 100/11, 67/13, 100/17, 82/19 и 17/23\)](#)
7. [Закон о измјенама и допунама Закона о привредним друштвима – Службени гласник Републике Српске број: 100/17, 82/19, 17/23](#)
8. [Закон о подстицајима у привреди Републике Српске \(„Службени гласник Републике Српске", бр. 52/19, 78/20, 37/22 и 56/22\)](#)
9. [Закон о класификацији дјелатности Републике Српске – Службени гласник Републике Српске број: 66/13,](#)
10. [Закон о регистрацији пословних субјеката у Републици Српској – Службени гласник Републике Српске број: 67/13.](#)
11. [Закон о измјенама и допунама Закона о регистрацији пословних субјеката у Републици Српској – Службени гласник Републике Српске број: 15/16, 84/19.](#)

Подзаконски акти:

- [Уредба о додјели средстава пословним субјектима и предузетницима ради санирања посљедица пандемије вируса корона за април 2020. године \("Службени гласник Републике Српске" број 54/20\)](#)
- [Уредба о поступку додјеле подстицаја за директна улагања \(„Службени гласник Републике Српске", бр. 32/21, 22/22 и 54/23\)](#)
- [Уредба о евиденцији анализи испитивању и процјени процедура и формалности за пословање у Републици Српској \(„Службени гласник Републике Српске", број 84/18\)](#)
- [Уредба о Регистру подстицаја у Републици Српској \("Службени гласник Републике Српске", број 109/19\)](#)
- [Уредба о поступку додјеле подстицаја за мала и средња предузећа \("Службени гласник Републике Српске", бр. 66/22 и 54/23\)](#)
- [Уредба о предузетничким дјелатностима \("Службени гласник Републике Српске" број 25/15\)](#)
- [Уредба о измјенама Уредбе о предузетничким дјелатностима \("Службени гласник Републике Српске" број 116/18\)](#)
- [Уредба о поступку додјеле подстицаја за директна улагања од посебног значаја \("Службени гласник Републике Српске", бр. 87/22 и 56/23\)](#)
- [Правилник о садржају и начину вођења регистра друштвених предузећа \(„Службени гласник Републике Српске", број 56/22\)](#)
- [Правилник о садржају и облику захтјева за стицање статуса друштвеног предузећа \(„Службени гласник Републике Српске", број 56/22\)](#)
- [Правилник о дјелатностима за чије обављање није потребан пословни простор \(„Службени гласник Републике Српске" број 63/12\)](#)
- [Правилник о измјени Правилника о дјелатностима за чије обављање није потребан пословни простор \(„Службени гласник Републике Српске" број 23/19\)](#)

- [Правилник о дјелатностима које се могу обављати сезонски \(„Службени гласник Републике Српске" број 63/12\)](#)
- [Правилник о измјени Правилника о дјелатностима које се могу обављати сезонски \(„Службени гласник Републике Српске" број 23/19\)](#)
- [Правилник о измјени Правилника о дјелатностима које се могу обављати у стамбеном простору \("Службени гласник Републике Српске", број 75/22\)](#)
- [Правилник о дјелатностима које се могу обављати у стамбеном простору \(„Службени гласник Републике Српске" број 63/12\)](#)
- [Правилник о измјени Правилника о дјелатностима које се могу обављати у стамбеном простору \(„Службени гласник Републике Српске" број 23/19\)](#)
- [Правилник о занатским дјелатностима \(„Службени гласник Републике Српске" број 46/13\)](#)
- [Правилник о измјени Правилника о занатским дјелатностима \(„Службени гласник Републике Српске" број 98/14\)](#)
- [Правилник о измјени Правилника о занатским дјелатностима \("Службени гласник Републике Српске" број 80/18\)](#)
- [Правилник о садржају и начину вођења регистра предузетника \(„Службени гласник Републике Српске" број 81/12\)](#)
- [Правилник о измјенама и допуни Правилника о садржају и начину вођења регистра предузетника \(„Службени гласник Републике Српске" број 67/14\)](#)
- [Правилник о садржају и облику захтјева за регистрацију предузетника \(„Службени гласник Републике Српске" број 53/14\)](#)
- [Правилник о дјелатностима које се сматрају старим и умјетничким занатима и домаћом радиности \(„Службени гласник Републике Српске" број 70/12\)](#)
- [Правилник о дјелатностима које се сматрају старим и умјетничким занатима и домаћом радиности \("Службени гласник Републике Српске" број 70/12\)](#)
- [Правилник о начину полагању мајсторских испита \(„Службени гласник Републике Српске" број 23/14\)](#)

У оквиру Министарства привреде и предузетништва Републике Српске послује и Ресор за развој малих и средњих предузећа и предузетништва који је задужен за следеће активности:

- израду и спровођење политика, стратегија и закона које имају за циљ подстицање развоја и промоцију малих и средњих предузећа и предузетништава,
- уређивање начина обављања занатско-предузетничке дјелатности,
- израду информативно-аналитичких докумената из ове области, извјештавање о спровођењу ових докумената,
- извјештавање о постигнутом напретку у овој области (ЕУ акт о МСП, европске интеграције и слично),
- подршку изградњи и јачању институционалне инфраструктуре за развој и промоцију МСП и предузетништва у Републици,
- пружање административне подршке раду Савјета за развој МСП и предузетништва Републике,
- планирање и спровођење процедура у вези са подстицајним средствима за развој и промоцију МСП и предузетништва,
- подршку изградњи предузетничке и пословне инфраструктуре у Републици (пословне зоне, инкубатори, технолошки паркови, иновациони центри, кластери и друго),
- подршку очувању старих заната,

- подршку развоју женског и социјалног предузетништва,
- кандидовање и учешће у имплементацији пројеката који се финансирају из средстава Европске Уније и других извора,
- сарадња са релевантним институцијама из ове области,
- формирање базе података и регистара из области МСП и предузетништва,
- успостављање предузетничког портала и
- друге послове у складу са законом.

Поред наведеног, основан је и Савјет за развој малих и средњих предузећа и предузетништва које је савјетодавно тијело Владе Републике Српске, које прати стање у области МСП у циљу унапређивања њеног развоја.

Основни задаци Савјета су да:

- промовише значај и принципе развоја МСП и подстиче на њихову реализацију,
- анализира пословно окружење и предлаже Влади правце развоја МСП и потребне политике, мјере, планове и програме за њихово спровођење,
- разматра ефекте предузетих мјера на спровођењу принципа развоја МСП,
- даје приједлоге и сугестије у поступку доношења прописа у области МСП,
- даје приједлоге и сугестије о неопходним финансијским подстицајима у складу са развојном документацијом,
- иницира и помаже активности на унапређивању сарадње између приватног и јавног сектора у области МСП,
- доноси пословник о свом раду,
- једном годишње подноси извјештај Влади о свом раду,
- разматра и друга питања од значаја за област МСП.

Поред наведеног, подршку МСПП у Републици Српској пружа и Развојна агенција Републике Српске (РАРС). РАРС је непрофитна стручна организација са својством правног лица која у систему државне инфраструктуре за подстицање развоја МСП, првенствено има задатак да усмјерава развој, прије свега нефинансијске институционалне подршке привредним субјектима, као и стварање системског амбијента за изградњу предузетничког друштва и промоције предузетништва, да прати, координира и даје иницијативу у раду осталим субјектима задуженим за развој МСП на ентитетском, регионалном и локалном нивоу. Такође, кроз бројне програме и пројекте доприносе унапређењу пословања привредних субјеката на домаћем тржишту али и у извозним активностима, активно раде на привлачењу и реализовању улагања и другим активностима које доприносе развоју привреде Републике Српске.

2.1 Дефиниција малих и средњих предузећа, предузетника и предузетништва

Према Закону о развоју малих и средњих предузећа (Службени гласник Републике Српске“, број 50/13 и 84/19) статус МСП имају привредна друштва, друга правна лица и предузетници који испуњавају сљедеће критеријуме:

- a) просјечно годишње запошљавају мање од 250 радника,
- b) независни су у пословању,
- c) остварују укупни годишњи приход до 97.790.00 КМ или имају вриједност пословне имовине до 84.099.400 КМ.

Према величини МСП се дијеле на:

- a) микро предузећа, која запошљавају мање од 10 радника и чији је укупан годишњи приход или укупна вриједност пословне имовине на крају пословне године мања од 3.911.600 КМ.
- b) мала предузећа, која чине привредни субјекти који запошљавају мање од 50 радника и чији је укупан годишњи приход или укупна вриједност пословне имовине на крају пословне године мања од 19.558.000 КМ,
- c) средња предузећа, којачине привредни субјекти који запошљавају више од 49 и мање од 250 радника и чији је укупни годишњи приход мањи од 97.790.000 КМ до 8.000.000 КМ или чија је просјечна вриједност пословне имовине на крају пословне године износи 84.099.400 КМ.

Према горе наведеном Закону, предузетништво је иновативан процес креирања и развоја пословних подухвата или активности и стварања пословних успјеха на тржишту. Предузетничка инфраструктура представља просторно- техничке облике за подршку развоја предузетништва са посебним акцентом на успостављање и развој МСП и може бити органозована у облику: пословне зоне, технолошког парка, предузетничког инкубатор и кластера.

Према Закону о Занатско-предузетничкој дјелатности („Службени гласник Републике Српске“, број 117/2011; 121/2012; 67/2013; 44/2016 и 84/2019), предузетник је физичко лице које обавља предузетничку дјелатност у своје име и за свој рачун ради стицања добити, и као такав уписан је у регистар предузетника. Предузетничка дјелатност се може обављати као основно, допунско и додатно занимање.

3. Стратешки оквир за развој МСПП

На републичком и локалном нивоу донесени су кључни стратешки документи којим се предвиђа развој МСПП кроз конкретне мјере и програме.

Стратегије које су тренутно актуелне су следеће:

1. Стратегија развоја Града Требиња 2018-2027 године

Стратешки циљ 1: Стално повећање и усклађивање запослености и додатне вриједности у економском развоју	Приоритет 1.1: Већа запосленост и додатна вриједност у прерађивачкој индустрији Приоритет 1.2: Већа пољопривредна искориштеност природних ресурса, уз поштовање еколошких стандарда Приоритет 1.3: Повећан удио туризма у привредној структури Приоритет 1.4: Креирана „критична маса“ предузетника у креативним индустријама
Стратешки циљ 2: Престижан квалитет живота, уз високу социјалну осјетљивост и виши квалитет образовања	Приоритет 2.1: Проширен обухват и побољшан квалитет комуналне и саобраћајне инфраструктуре и услуга Приоритет 2.2: Већа запошљивост младих и теже запошљивих група и снажнија предузетничка и иновативна оријентација Система образовања и обуке
Стратешки циљ 3: Енергетски знатно ефикаснија, чистија и заштићенија средина	Приоритет 3.1: Виши степен заштите и валоризације природне баштине и архитектонског идентитета Приоритет 3.2: Стално смањење загађења воде, ваздуха и земљишта, уз престижан ниво чистоће и уредности Приоритет 3.3: Смањени ризици и посљедице пожара, суша и поплава

2. Стратегија привлачења страних инвестиција у Републику Српску за период 2021-2027 године

Стратешки циљ 1: Спријечити губитак постојећих инвеститора услед промјена изазваних пандемијом COVID 19 и зауставити негативне трендове, тј. Повећати кумулативни прилив СДИ у Републику Српску у периоду 2021–2027. Године	Приоритет 1.1: Појачати пажњу и сарадњу са постојећим инвеститорима Приоритет 1.2: Реализовати подстицајне програме који су усмјерени на ублажавање посљедица пандемије са фокусом на компаније у стратешким секторима Приоритет 1.3: Прилагођавање рада институција новонасталим околностима узрокованим појавом пандемије COVID 19
---	---

Стратешки циљ 2: Повећати учешће СДИ у БДП-у Републике Српске и број новооснованих компанија са ино капиталом	Приоритет 2.1: Унапређење услова за покретање и обављање пословања Приоритет 2.2: Идентификација и усмјерење на кључне секторе привреде Приоритет 2.3: Идентификација и усмјерење на циљана тржишта Приоритет 2.4: Стварање услова за брзу подршку ино-инвеститорима од стратешког значаја Приоритет 2.5: Јачање институционалног и финансијског капацитета републичких и локалних институција надлежних за рад са инвеститорима Приоритет 2.6: Јачање везе са дијаспором с циљем привлачења инвестиционог и научно-технолошког капацитета дијаспоре
Стратешки циљ 3: Повећати учешће СДИ која су мотивисана унапређењем ефикасности, а у складу са циљевима одрживог развоја	Приоритет 3.1: Развити људски потенцијал за потребе савременог доба Приоритет 3.2: Стварање подстицајног окружења за инвестиције у истраживање, развој, иновације и ИКТ технологије, услова за паметну специјализацију Приоритет 3.3: Стандардизација, техничка регулатива и интернационализација

3. Стратегија развоја индустрије Републике Српске за период 2021-2027

Стратешки циљ 1: Повећати производњу више фазе прераде	Приоритет 1.1: Опоравак и ревитализација индустрије Приоритет 1.2: Развој и дигитализација индустрије
Стратешки циљ 2: Смањити спољнотрговински дефицит у индустрији	Приоритет 2.1: Унаприједити приступ тржишту (интернационализација) Приоритет 2.2: Супституција увоза Приоритет 2.3: Унапређење система инфраструктуре квалитета за потребе индустрије
Стратешки циљ 3: Повећати запосленост у индустрији	Приоритет 3.1: Обезбјеђење стручне радне снаге Приоритет 3.2: Већа запосленост у индустрији Приоритет 3.3: Стандардизација, техничка регулатива и интернационализација
Стратешки циљ 4: Повећати инвестиције у индустрију	Приоритет 4.1: Побољшање пословног амбијента Приоритет 4.2: Привлачење инвестиција у индустрију
Стратешки циљ 5: Смањити штетне утицаје на животну средину	Приоритет 5.1: Примјена еколошких стандарда у индустрији (прелазак ка зеленој економији) Приоритет 5.2: Ефикасно коришћење ресурса у индустрији (прелазак ка кружној економији)

4. Стратегија развоја малих и средњих предузећа Републике Српске за период 2021-2027

Стратешки циљ 1: Обнављање и раст предузетничке дјелатности у РС, са тежиштем на предузетништво младих и предузетништво жена	Приоритет 1.1: Опоравак приврде и стварање отпорности на кризе Приоритет 1.2: Развој предузетништва младих и предузетништва жена Приоритет 1.3: Побољшање окружења за развој предузетничке дјелатности Приоритет 1.4: Развој друштвеног и других видова предузетништва
Стратешки циљ 2: Обнављање и јачање конкурентности МСП у глобалним ланцима вриједности	Приоритет 2.1: Побољшање пословног окружења и приступа финансијама за МСП Приоритет 2.2: Стандардизација, техничка регулатива и интернационализација
Стратешки циљ 3: Раст учешћа производа,услуга и сектора заснованих на знању и иновацијама у структури МСП	Приоритет 3.1: Развој пословних вјештина за МСП Приоритет 3.2: Иновације и дигитализација пословања Приоритет 3.3: Прелаз МСП-а ка зеленој економији

Стратегије пројектују повећање запослености, повећање извоза, смањење платног дефицита, доприносе равномјернијем регионалном развоју и јачању материјалне основе за образовање, здравство и друге важне друштвене дјелатности. Са друге стране, анализа стања у области МСПП са приједлогом мјера за побољшање услова пословања, чине полазну основу за Стратегију.

У глобалу, инсистирање на Стратегијама за МСПП све је важније у савременом пословном свијету. Наша ера, доба технолошке револуције и дигитализације, доноси нове изазове али и прилике и шансе. Предузећа морају прилагодити своје пословање овим новим условима да би била конкурентна. Без развијене и јасне стратегије, МСПП ризикују да заостану у трци за конкурентском предношћу и бољом позицијом на тржишту.

Што се тиче стратешких докумената један од проблема је и низак ниво имплементације и њихова несинхронизација када су у питању републичке и локалне стратегије развоја. У већини случајева у акционим плановима су побројани актери попут министарстава, привредних комора, локалних заједница, развојних агенција итд., који су задужени да проводе одеђене програме и пројекте. Такође извјештавање и евалуација пројеката из стратегија су нетранспарентне и по истеку важења само се продужавају уз мање корекције.

3.1 ЕУ Акт о малом бизнису-пресјек стања

Акт о малом бизнису (Small Business Act)– СБА тренутни оквир политике земаља за мала и средња предузећа усвојен је на самиту Европског савјета у децембру 2008. године. Замијенио је Европску повељу о малим предузећима, која је давала стратешке смјернице на нивоу ЕУ и на нивоу држава чланица од 2000. године.

Основни мото Акта о малом бизнису је **„Прво размишљате о малим – *Think Small first*“**, којим је ЕУ чврсто позиционирала потребе МСП сектора у срцу Лисабонске стратегије за привредни раст и запошљавање. Акт о малом бизнису је иницирао значајан напредак у смањењу бирократских поступака и трошкова, и у примијењеним добрим праксама у МСП сектору, као што су кластери, инкубатори, усавршавања и технолошке иновације.

Акт о малом бизнису се заснива на 10 основних принципа (начела) у смислу да се приликом доношења било којег закона или друге регулаторне мјере прво треба испитати како се исти одражава на сектор МСП.

Десет принципа су:

Предузетништво: Стварање амбијента у којем предузетници и породичне фирме могу да успију и гдје је предузетништво цијењено.

Друга шанса: Осигурати да се поштеним предузетницима, који су једном банкротирали, брзо пружи друга шанса за пословни успјех.

Мисли прво на мале: При креирању правила прво се треба водити рачуна о томе како ће се утицати на мале.

Одговорна управа: Прилагођавање јавне управе према потребама МСП и предузетника.

Државна помоћ и јавне набавке: Осигурати већу доступност инструмената државне помоћи и јавних набавки за МСП и предузетника.

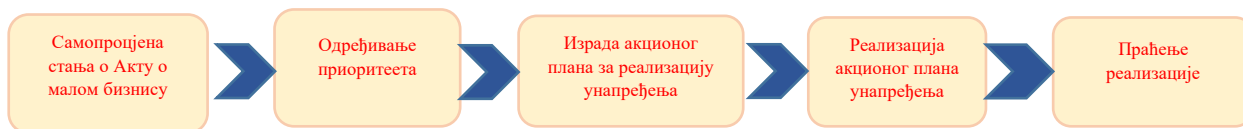
Пристап финансијама: Олакшавање приступа финансијама за МСП и предузетнике и развој правног и пословног окружења прилагођеног њиховим специфичним захтјевима, укључујући правовремена плаћања у комерцијалним трансакцијама.

Јединствено тржиште: Помоћ за МСП да искористи прилике које пружа јединствено европско тржиште.

Вјештине и иновације: Помагати унапређивање вјештина код запослених и свих облика иновација у МСП.

Животна средина: Омогућити МСП да претворе еколошке изазове у економске прилике, делујући одрживо.

Интернационализација: Охрабрити МСП да искористи раст на глобалним тржиштима и подржати их у томе.

Слика 1. Кораци процеса примјене Акта на локалном нивоу

Иако је најважнији, СБА није једини политички документ који подстиче развој малих и средњих предузећа у ЕУ. Крајем 2012. године Европска Комисија (ЕК) је усвојила *Акциони план за предузетништво 2020.* (COM (2012) 795) са симболичним поднасловом *„Поновно оснажење предузетничког духа у Европи“*. Визија овог документа је да стимулише предузетнички потенцијал у Европи уклањањем постојећих баријера и поновном изградњом предузетничке културе.

Циљ му је олакшати стварање нових послова и створити окружење које подржава постојеће предузетнике. Идентификоване су три области за интервенцију:

- предузетничко образовање,
- уклањање постојећих административних баријера и подршка предузетницима кроз кључне фазе пословног животног циклуса,
- и поновно покретање културе предузетништва у Европи и његовање нове генерације предузетника.

Провођење овог акционог плана прати се кроз Извјештај о конкурентности држава чланица, као и кроз механизме праћења имплементације СБА.

Да би се МСПП омогућио приступ тржиштима неопходна је подршка у виду информација о тржишним могућностима, као и у превазилажењу разлика у регулаторном и културном окружењу. Државе чланице ЕУ су значајно унаприједиле пословно окружење у сектору МСП примјеном Закона о малом бизнису. Ово окружење је имало квалитетне импликације на управљање сектором МСП, подизање капацитета вјештина и знања, прилагођавање иновативном приступу управљању ресурсима у области финансија, маркетинга, брендирања производа, услуга и специфичног оглашавања.

Концептуално, менаџмент је кроз стратешко управљање дефинисао правце развоја сектора МСП. Карактеристике глобалне економије, са значајном доминацијом мултинационалних компанија, довеле су до класификације предузећа у ЕУ према броју запослених, гдје се предузећа дијеле на микро (до 10 запослених), мала (до 50 запослених), средња (до 250 запослених) и велика (преко 250 запослених) предузећа.

Преглед остварених резултата у оквиру ЕУ Акта о малом бизнису показује значајан напредак у више области. ЕУ је у сарадњи са државама чланицама предузела значајне кораке у смањењу административних оптерећења, што је довело до поједностављења поступака регистрације и извјештавања, као и побољшања услова за рад МСП. Финансијска подршка је ојачана кроз мјере које укључују програме као што су Хоризонт 2020 и Европски инвестициони фонд (ЕИФ), који пружају важне могућности за финансирање и инвестиције у сектору МСП. Подршка иновацијама је такође оснажена, с тим што програм Хоризонт 2020 и друге иницијативе пружају ресурсе за истраживање и развој, што има за циљ да подстакне иновације у сектору МСП. Поред тога, развијени су различити програми и ресурси за обуку и образовање предузетника, што доприноси побољшању њихових пословних вјештина и способности. У области развоја економских

зона, остварене су иницијативе за стварање пословних зона и индустријских паркова, који нуде повољније услове за рад и инвестиције. Ови резултати истичу значајне кораке направљене у подршци малим и средњим предузећима, али и указују на потребу за наставком напора у овим и другим областима.

Пословање постојећих привредних субјеката није на нивоу који обезбјеђује задовољавајућу динамику отварања нових радних мјеста, ни квантитативно ни квалитативно. Стратегије развоја су усмјерене на повећање продуктивности, унапрјеђење финализације производње и смањење пословне зависности од добављача у оквиру постојећих ланаца. Међутим, развој се не заснива углавном на иновацијама, дигитализацији и новим пословним моделима, већина привредних субјеката из области прерађивачке индустрије првенствено жели да се укључи у ланце вриједности који обезбјеђују дугорочнији пласман производа.

Будући правац развоја у оквиру ЕУ Акта о малом бизнису захтјева континуирану реформу и прилагођавање регулаторних и правних оквира како би се одговорило на променљиве потребе малих и средњих предузећа и тржишне услове. Јачање подршке иновацијама и истраживању представља кључни аспект, јер је неопходно додатно подстицати конкурентност и раст предузећа. Поред тога, важно је радити на побољшању и поједностављењу приступа финансијама, чиме ће се олакшати свеобухватнији приступ капиталу за све категорије предузећа. Такође, наставак развоја пословних зона и стварање подстицајног окружења за предузећа остаје приоритет, како би се осигурало атрактивно и подстицајно пословно окружење.

Успјешна реализација ових циљева захтјева континуиране напоре на нивоу држава чланица и самих предузећа, имајући у виду да ЕУ Акт о малом бизнису представља важан корак у подршци малим и средњим предузећима.

3.2 Циљеви одрживог развоја (Агенда 2030)

Циљеви одрживог развоја представљају свеобухватни план Уједињених нација усмјерен на искорјењивање сиромаштва, рјешавање проблема климатских промјена, обезбјеђивање мира, те борбу против неравноправности. Иако прецизирани као 17 појединачних циљева, они су међусобно повезани и представљају цјелину чије ће достизање омогућити квалитетнији живот у сигурнијем и одрживом свијету. Циљеви одрживог развоја су амбициозан и комплексан пројекат. Да би се реализовали у предвиђеном року (2030. година) неопходно је активно и предано учешће влада и институција, али исто тако и партнерско дјеловање са организацијама цивилног друштва, грађанима, приватним сектором.

Програм дефинише пет подручја од кључне важности за одрживи развој човјечанства и планете (људи, планета, просперитет, мир и партнерство) и спроводи се путем 17 циљева одрживог развоја (*SDG- Sustainable Development Goals*) и 169 подциљева.

Слика 2. Пет кључних важности за имплементацију циљева одрживог развоја

Области дјеловања у оквиру Програма одрживог развоја до 2030. године су сиромаштво и неједнакост, безбједност снабдјевања храном, квалитет живота и благостање за све, здравље, образовање, одржива потрошња и производња, запосленост, раст, инфраструктура, одрживо управљање природним ресурсима, климатске промјене, родна равноправност, прилагодљиви, укључиви и одрживи градови и насеља, као и приступ правосуђу, те ефикасне и одговорне институције.

Циљеви одрживог развоја-СДГ

Табела 2. Преглед циљева одрживог развоја

Циљ 1	Свијет без сиромаштва
Циљ 2	Свијет без глади
Циљ 3	Здравље и благостање
Циљ 4	Квалитетно образовање
Циљ 5	Родна равноправност
Циљ 6	Чиста вода и санитарни услови
Циљ 7	Приступачна енергије из чистих извора
Циљ 8	Достојанствен рад и економски раст
Циљ 9	Индустрија, иновације и инфраструктура
Циљ 10	Смањење неједнакости
Циљ 11	Одрживи градови и заједнице
Циљ 12	Одговорна потрошња и производња
Циљ 13	Очување климе
Циљ 14	Очување воденог свијета
Циљ 15	Очување живота на земљи
Циљ 16	Мир, правда и снажне институције
Циљ 17	Партнерством до циљева

4. Социо-економска анализа

4.1. Општи подаци о граду Требиње

Требиње је град са дубоким историјским коријенима који се протежу од античког доба. Током различитих историјских периода, као што су римско, византијско и османско доба, овај град је био важан трговачки и културни центар. Његова архитектура и историјске грађевине свједоче о богатом културном наслеђу које се чува и данас. Требиње је такође познато по својој развијеној пољопривреди, која обухвата производњу вина и различитих врста поврћа и воћа, као и значајним индустријским активностима, укључујући прерађивачку индустрију, трговину и услуге.

Културни живот у Требињу има дубоке коријене и представља духовну потребу за ову заједницу. Богатство културног наслеђа и бројни историјски споменици употпуњавају савремене културне тенденције, чинећи град модерним културним центром. Културни афинитети у Требињу базирају се на синтези традиционалних и савремених уметничких израза, са поштовањем и цијеном мултикултуралног наслеђа које град носи кроз историју. Манифестације као што је Требињско културно лјето, које се традиционално одржава од априла до октобра, привлаче бројне љубитеље уметности.

Требиње је такође економски, здравствени, образовни и спортски центар источне Херцеговине. Град је добро повезан са другим дијеловима региона преко важних путних праваца, а у његовој близини налазе се аеродроми у Чилипима, Тивту, Мостару и Подгорици, што омогућава комфоран трансфер путника. У Требињу се налазе бројне образовне установе, укључујући Академију ликовних уметности, Факултет за производњу и менаџмент, као и Високу школу за туризам и хотелијерство. Такође, град има музеје, галерије, ликовне колоније, аматерска позоришта, као и бројна културно-умјетничка и спортска друштва.

Регион је богат природним ресурсима, укључујући плодна земљишта и водене ресурсе који су од великог значаја за пољопривреду. Такође, постоје значајни минерални ресурси, као што су грађевински камен и кречњак, који се користе у изградњи и другим индустријским примјенама. Природне љепоте, као што су планине и ријеке, привлаче туристе и доприносе развоју туризма. Требиње, са својим стратешким географским положајем, природним ресурсима и културним наслеђем, представља важан економски и туристички центар у Републици Српској.

4.2. Положај

Требиње је најјужнији град Републике Српске и често се назива и медитерански град и Град Сунца. Налази се у долини ријеке Требишњице, на тремеђи Босне и Херцеговине, Црне Горе и Хрватске, у подножју планине Леотар. Територију Града Требиња чини 118 насеља груписаних у осамнаест мјесних заједница, а простиру се на површини од 904 км². Надморка висина Града Требиња је око 275 н.м.

Требиње је дио Херцеговине, регије познате по својој природној љепоти, сувој клими и културно-историјским и вјерским знаменитостима.

Географски, Требиње се налази на југозападним падинама планине Леотар, што пружа живописне пејзаже и доприноси карактеристичној клими овог краја. Град је удаљен око 30 километара од границе са Црном Гором и око 80 километара од обале Јадранског мора. Због близине мора, Требиње има медитеранску климу са топлим лјетима и благим зимама, што доприноси пољопривреди и туризму у региону. Град се

налази на значајној раскрсници путева, удаљен од Дубровника 27 км, од Мостара 115 км, Никшића 70 км, Подгорице 120 км. На територији града налазе се и три гранична прелаза: два са Црном Гором (према Никшићу и Херцег Новом) и један са Хрватском (према Дубровнику).

Карта 1. Географски положај Града Требиња

4.3. Инфраструктура Града Требиња

Путна инфраструктура

Град Требиње се налази на значајној раскрсници путева, удаљен од Дубровника 27 км, од Мостара 115 км, Никшића 70 км, Подгорице 120 км, 230 километара од Сарајева, 360 километара од Бањалуке и 480 километара од Београда. Такође, налази се 152 километра од луке Бар и 120 километара од луке Плоче.

Најзначајнији путни праваци који пролазе кроз регион су Београд – Дубровник и Мостар – Подгорица, што повећава значај Требиња као саобраћајног чворишта.

Требиње је такође добро повезано са аеродромима у близини. Најближи аеродроми су у Чилипима (око 40 километара), Тивту (око 60 километара), Мостару (115 километара) и Подгорици (120 километара). Ови аеродроми омогућавају лаку доступност града за путнике и робу из различитих дијелова Европе и свијета. Планирана изградња новог аеродрома Талежа очекује се да ће додатно побољшати транспортне везе и саобраћајну доступност града.

Такође, планирана изградња Јадранско-јонске магистрале значајно ће унаприједити стратешку позицију Требиња. Ова магистрала ће побољшати повезаност са другим дијеловима Балкана и допринијети расту регионалне економије, што ће имати позитиван утицај на Требиње.

Електроенергетска мрежа

Напајање потрошача електричном енергијом на територији Града обезбјеђује Теренска јединица Електро - Требиње, која послује у саставу Оператер дистрибутивног система «Електро – Херцеговина» а.д. Требиње. На електроенергетску мрежу је

пријављено 16.755 домаћинстава и 1.721 субјекта у категорији остале потрошње. Потрошачи се напајају преко двије чворне тачке у власништву Електропреноса БиХ: Разводно постројење 400/220/110/35/10 кВ и трафостаница 110/35/10 кВ Требиње 1. Поред њих, постоји пет трафостаница у власништву ЕЈ Електро Требиње: ТС 35/10 кВ Требиње 2, ТС 35/10 кВ Индустијска зона, ТС 35/10 кВ Величани, ТС 35/10 кВ Гранчарево, ТС 35/10 кВ ХЕТ 2. Покривеност и снабдијевање електричном енергијом су на задовољавајућем нивоу, међутим усљед изградње нових стамбено-пословних и пословних објеката, потребно је повећати капацитете електроенергетске мреже.

Неопходно је изградити нову трафостаницу Требиње 3 у Засад пољу, западном правцу ширења града, капацитета 110/35/10 кВ.

Телекомуникације и интернет

У данашње вријеме императив развоја неког подручја, уз подизање квалитета животног стандарда његовог становништва, оличен је и у добро просторно појектованој, капацитетом довољној, модерној и поузданој телекомуникационој инфраструктури. Провајдери који пружају услуге из овог сектора су Телекомуникације РС, АД Бања Лука (m:tel), "Елта-кабел" д.о.о. и "БХ Телецом".

Број корисника фиксне телефоније на нивоу Града износи око 7.000, а број интернет корисника око 6.000, док податке о броју корисника мобилне телефоније није могуће добити.

4.4. Комунална инфраструктура Града Требиња

На подручју Града Требиња дјелују четири јавна комунална предузећа, и то:

- Јавно предузеће „Водовод“ а.д. које пружа услуге водоснабдијевања и одводње отпадних вода. Укупна дужина водоводне мреже је око 190 километара са тененцијом ширења, док се водомм снабдијева око 25.000 становника. Дужина канализационе мреже је око 52 километра са планом њеног ширења.
- Јавно предузеће „Комунално“ а.д. пружа услуге одржавања чистоће, одвожње смећа, одржавања градских гробља и управљања градском депонијом Ободина. Услугом одвоза смећа покривено је око 90% територије Града. Овом услугом углавном нису покривена сва села.
- Јавно предузеће „Паркинг сервис“ управља јавним простором за паркирање возила. Ово предузеће газдује са око 1.100 паркинг мјеста на којима се врши наплата паркирања возила.
- Јавно предузеће „Радник“ је грађевинско предузеће, које осим комерцијалног дијела рада на тржишту обавља и послове којима се директно помаже социјално угроженим категоријама са подручја града.

Цијене комуналних услуга

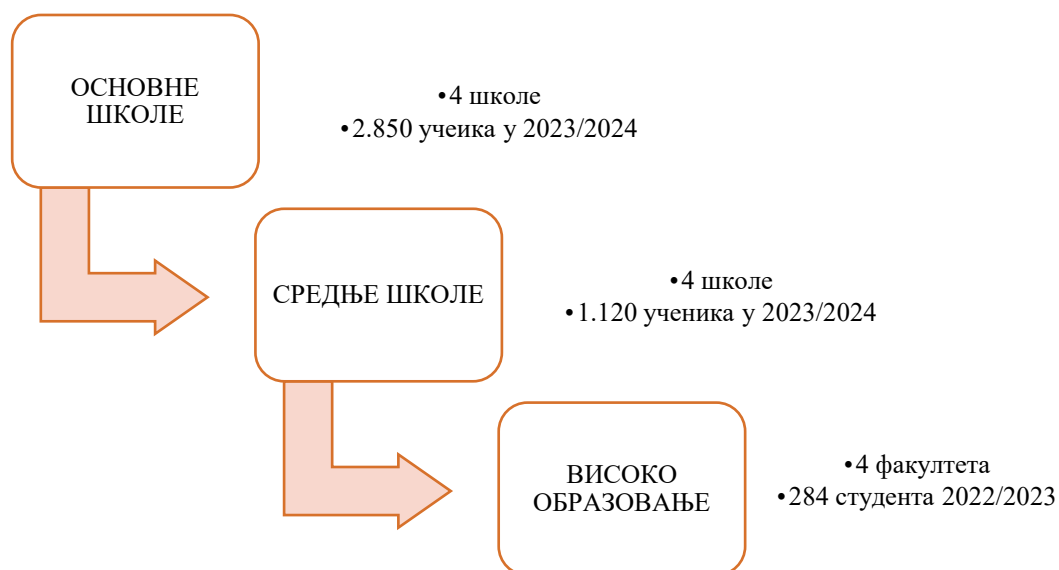
Табела 3. Цијене комуналних услуга на подручју Града Требиња

УСЛУГА	ЈЕДИНИЦА МЈЕРЕ	ПРОСЈЕЧНА ЦИЈЕНА У ЕУР (са ПДВ-ом)
Вода са канализацијом	m ³	1,59
Одвоз отпада	m ²	0,28
Централно гијање	MWh	102,07
Електрична енергија	kWh	Виша тарифа: 0,067 Нижа тарифа: 0,047-0,123
Телефон	Прикључак	Претплата за фиксни 8,91-11,34 Фиксни 0,02-0,18 минут Претплата за мобилни 5,98-53,84 Мобилни 0,08-0,14 минут
Широкопојасни интернет	Претплата	12,56-131,61 Мобилни интернет 5,98-23,93

4.5. Образовни систем Града Требиња

Образовни систем Града Требиња кључан је за развој конкурентне радне снаге, подршку економском напредку и стварање нових могућности за запошљавање, као и подстицање локалних иницијатива и предузетништва.

Систем школства на подручју Града Требиња чине јавне установе предшколског, основног, средњег и високог образовања, као и школе страних језика.

Поред наведеног, у Граду Требиње имају још три школе страних језика које укључују: енглески језик, италијански, њемачки, руски и француски језик.

Табела 4. Образовне институције у Требињу

Основне школе	• Основна школа „Јован Јовановић Змај“ • Основна школа „Вук Караџић“ • Основна школа „Свети Василије Острошки и Тврдошки“ • Основна музичка школа „Требиње“
Средње школе	• ЈУ Гимназија „Јован Дучић“ Требиње - Општи смјер - Друштвено-језички смјер - Природно-математички смјер • ЈУ Техничка школа - Електротехнички смјер (техничар информационих технологија, техничар рачунарства и програмирања, техничар електроенергетике) - Смјер машинства и обраде метала (аутомеханичар, техничар CNC технологија) - Саобраћај (техничар логистике и шпедиције, возач моторних возила) - Геодезија и грађевинарство (архитектонски техничар, грађевински техничар, геодетски техничар) • ЈУ Средња музичка школа „Требиње“ - Вокално-инструментални смјер - Теоретски смјер • ЈУ Центар средњих школа - Економија, право, трговина (економски техничар, пословно-правни техничар, пословно-информатички техничар, царински техничар) - Угоститељство и туризам (угоститељски техничар, кулинарски техничар, туристички техничар, конобар, кувар, посластичар) - Здравство (медицински техничар, акушерско-гинеколошки техничар, лабораторијско-санитарни техничар, педијатријски техничар) - Пољопривреда и прерада хране (агротуристички техничар, пекар, прехранбени прерађивач)
Високошколске установе	• Факултет за производњу и менаџмент - индустријски менаџмент - индустријско инжењерство за енергетику - инжењерство информационих система и технологија • Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент (ПИМ), одјељење у Требињу - правни факултет - економски факултет

- **Висока школа за туризам и хотелијерство**
 - туризам и хотелијерство
 - пословна економија туристичке привреде
- **Академија ликовних умјетности**
 - катедра за сликање
 - катедра за графику
 - катедра за вајање
 - катедра за графички дизајн
- **Пољопривредни факултет**
 - студијски програм „Агромедитеранска производња“

4.6. Природни ресурси

Богатство природних ресурса доприноси економском развоју града и квалитету живота његових становника. Ови ресурси обухватају различите аспекте природног окружења. Водни ресурси, плодна земљишта, повољна клима и минерални ресурси, заједно са природним љепотама и туристичким потенцијалом, чине Требиње важним регионом у Републици Српској.

1. Водни ресурси:

Ријека Требишњица: Највећи извор воде представља сливно подручје Требишњице које обухвата 4.457 км² површине. Ова ријека је најзначајнији водни ресурс у региону. Њене воде користе се за наводњавање, као и за снабдевање становништва водом, за енергетска постројења и производњу електричне енергије, за индустријске и услужне дјелатности и за квалитетно наводњавање плодног земљишта крашких поља долине Требишњице.

Прикупљање и пречишћавање отпадних вода

Када је ријеч о прикупљању и пречишћавању отпадних вода, у Требињу постоји сепаратни систем изграђен 1982. године. Грађен је предимензионисано, спреман да прими 85.000 корисника. Сепаратним системом је покривено 330 ха, односно 4.600 домаћинстава или 14.000 становника (48% становништва урбане зоне). На територији Града се процјењује постојање око 4.400 септичких јама. У склопу система постоје три колектора и уређај за пречишћавање отпадних вода.

- ***Колектор 1*** се пружа од Горице, прелази Требишњицу и преко центра се пружа дуж лијеве обале Требишњице.
- ***Колектор 2*** служи подручју Потклисје и дијелова Хрупјела, а прикључује се главном колектору на десној обали, у близини старе касарне.
- ***Главни колектор***, протока 1.500 л/с, иде десном обалом Требишњице до уређаја за пречишћавање отпадних вода.

Отпадне воде се спроводе до главног колектора мрежом укупне дужине 39 км, да би се након третмана постојећег уређаја за пречишћавање отпадних вода испустиле у Требишњицу.

2. Земљишни ресурси:

Плодна земљишта: Земљиште у околини Требиња је углавном плодно, што је идеално за пољопривреду. Узгој поврћа, воћа и винограда је уобичајен, и регион је познат по квалитетним винским сортама.

Слободна земљишта: Постоје значајне површине слободног земљишта које могу бити коришћене за индустријски развој.

3. Минерални ресурси:

Досадашњим истраживањима потврђена су налазишта мањих количина боксита и битумена, без неког већег значаја и оправданости експлоатације.

Регион је богат различитим грађевинским материјалима, укључујући кречњак и камен, који су коришћени у изградњи локалних објеката и инфраструктуре. *Сига*- ријетка врста грађевинског камена, која има естетске вриједности у градњи објекта, налази се на више локалитета дуж долине ријеке Сушице- лијеве притоке Требишњице (Ластва-Лазина). Шљунак и пијесак као грађевински материјали, захваљујући распрострањености кречњачко-доломитских стијена, налазе се на више локалитета. Данас се експлоатација врши на подручју Зубачког поља. Процијењена површина налазишта је 700ха.

4. Парк природе „Орјен“: простире се на подручју града Требиња, укуоне површине 16.715 хаса којим управља Јавно предузеће „Шуме Републике Српске“, односно Центар за газдовање кршом са једиштем у Требињу. Основна геолошка и геоморфолошка вриједност Парка природе „Орјен“ је крастни рељеф, посебно подземни крастни рељеф који је највећим дијелом представљен објектима јамског и поморског типа. Изузетна миколошка, флористичка и вегетацијска разноврсност огледа се у присуству бројних ендемичних, реликтних, рјетких и угрожених врста. Посебну вриједност чине ендемо – реликтне шуме мунике, врсте која представља субендем јужних Апенина и југисточних Динарида, као и илирске букове шуме. Регистровано је присуство бројних врста птица, аутохтоних и алохтоних врста ихитофауне, водоземаца, гмизаваца и сисара.

Орјен је једна од ријетких планина у Републици Српској на којој су видљиви глацијални облици ерозије и акумулације. Снијежна граница на Орјену је била на само 1300 метара надморске висине, мања него на осталим планинама Балкана, што се објашњава великом количином падавина.

Највиши врх Орјена у Републици Српској је Велика Јастребица (1865 m н. в.) и представља највишу приморску планину Динарског масива у Републици Српској и Босни и Херцеговини, док је највиши врх масива Орјена и приморског појаса Јадрана Зубачки кабао (1894 m) и налази се у Црној Гори.

5. Спелеолошке атракције: Пећине у околини, попут Пећине Вјетренице и Павлове пећине, представљају интересантне природне атракције које могу привући туристе и научнике.

4.7. Клима

Клима Требиња је претежно средоземна, што је резултат његове географске локације у близини Јадранског мора и положаја у долини ријеке Требишњице. Просјечна годишња температура ваздуха је 16,6 °C. Највиша забиљежена температура износила је 42.5 °C, 22.

јула 2007. а најнижа забиљежена температура износила је -9 °C, 9. јануара 2017. Град има око 260 сунчаних дана у години. Требиње спада у најсунчаније градове на Балкану те га зато зову и Град Сунца.

Врућа љета: Љета у Требињу су дуга и врућа, са просјечним температурама које могу достигнути и преко 35°C. Током љетњих мјесеци, град ужива у великим количинама сунчеве свјетлости и топлом времену, што доприноси продуженом периоду раста биљака и пољопривредним активностима.

Благе зиме: Зиме су благе, са просјечним температурама које се крећу од 5°C до 10°C. Сњежне падавине су ријетке и обично нису значајне, што омогућава благо зимско вријеме и минималне проблеме у вези са сњежним покривачем.

Клима Требиња													
Показатељ \ Мјесец	Јан.	Феб.	Мар.	Апр.	Мај	Јун	Јул	Авг.	Сеп.	Окт.	Нов.	Дец.	Год.
Апсолутни максимум, °C (°F)	22,5 (72,5)	23,0 (73,4)	26,5 (79,7)	32,5 (90,5)	36,0 (96,8)	41,5 (106,7)	42,5 (108,5)	42,0 (107,6)	40,5 (104,9)	35,0 (95)	26,0 (78,8)	23,0 (73,4)	42,5 (108,5)
Просјек, °C (°F)	8,3 (46,9)	8,5 (47,3)	11,4 (52,5)	14,9 (58,8)	18,7 (65,7)	22,5 (72,5)	26,5 (79,7)	26,5 (79,7)	22,0 (71,6)	17,3 (63,1)	13,5 (56,3)	9,5 (49,1)	16,6 (61,9)
Апсолутни минимум, °C (°F)	-9,0 (15,8)	-7,5 (18,5)	-2,5 (27,5)	2,5 (36,5)	9,5 (49,1)	10,5 (50,9)	14,5 (58,1)	14,5 (58,1)	10,0 (50)	4,5 (40,1)	-1,5 (29,3)	-6 (21)	-9 (16)

Клима је погодна за узгој великог броја јужног воћа (смоква, нар, мандарина, лимун, наранџа, маслина, винова лоза), али и специфичну вегетацију. На нижим надморским висинама око Требиња јавља се типична медитеранска зимзелена вегетација, макија, док се на вишим надморским висинама јавља листопадна вегетација. Развијене су познате медитеранске културе: смоква, шипак, мандарина, лимун, маслина, наранџа, трешња, кајсија, бресква, диња, лубеница, као и љековито и ароматично биље — смиље, пелин, мајчина душица, вријесак, лаванда, те ендемска биљка зановет (лат. *Petteria ramentacea*).

Повољни херцеговачки климатски услови са бројним топлим данима чине Требиње и околину познатим по виноградарству, а са ових простора потичу и познати брендови као што су херцеговачка жилавка, херцеговачки вранац и многи други. Херцеговачки вински подруми познати су надалеко, као што су подрум манастира Тврдош, подрум Вукоје, подрум Анђелић, подрум Поповац, подрум Бојанић, подрум Секуловић и многи други..

Падавине:

Требиње прима умјерене количине падавина током године. Највише падавина се биљежи у прољећним и јесењим мјесецима, док су љетњи мјесеци обично суви. Падавине су распоређене током године, али су обично концентрисане у кишним периодима, што доприноси плодности земљишта. Просјечне годишње падавине се крећу од 1600 до 2800 мм.

Сливно подручје Требишњице пружа могућност изградње 7 хидроелектрана. До данас су изграђене 4 хидроелектране (Требиње 1. и 2., Дубровник-Плат и ХЕ Чапљина), док се у склопу Горњих хоризоната планира изградња још 3 хидроелектране (ХЕ Дабар, ХЕ Билећа и ХЕ Невесиње).

Влажност:

Ниво влажности у Требињу је умјерен, са већим вриједностима у периоду падавина и нижим током сушних љетњих мјесеци. Ова влажност утиче на микроклиму региона и на врсту биљних врста које могу успјешно расти у овом окружењу.

Вјетрови:

У региону Требиња могу се осјетити повремени вјетрови који доприносе освјежењу током врућих љетњих дана. Ови вјетрови могу доћи из различитих праваца, али су генерално лагани и не изазивају значајне промјене у климатским условима. Карактеристични вјетрови у Требињу су Бура и Југо. Бура дува са сјевероистока, доноси прохладно и ведро вријеме. Док Југо дува из правца југоистока, доноси топло и кишовито вријеме. Југо дува обично у зимском периоду.

4.8. Демографски подаци

Територија града заузима простор од 904 км². Према посљедњим процјенама, попису из 2013. године утврђено је да Град Требиње има 28.239 становника, од којих 22.811 или 80,8% чини урбано становништво, а 5.428 становника или 19,20% чини рурално становништво.

4.9. Финансијски и привредни показатељи

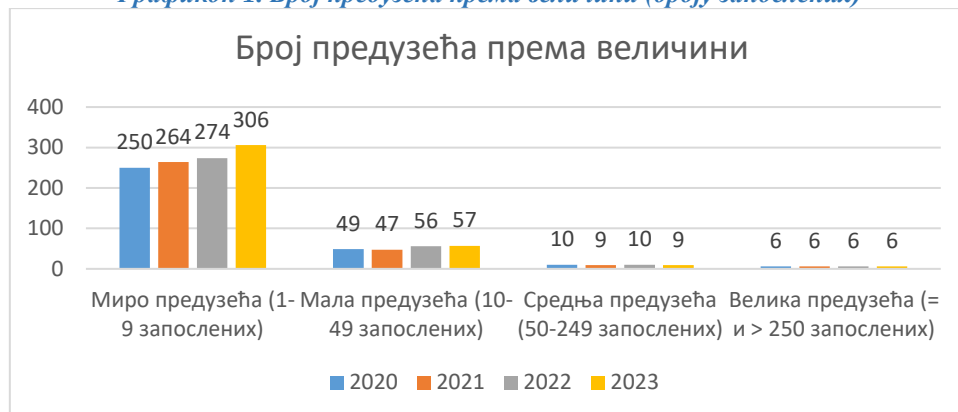
Економски показатељи града Требиња дају кључне информације о тренутном стању и динамици привредног развоја овог града. Анализа ових индикатора даје увид у основне аспекте привреде, укључујући пословну активност, тржиште рада, зараде и спољну трговину. Кроз проучавање промјене броја привредних субјеката, запослености и просјечних зарада, као и кроз анализу робне размјене, извоза и увоза, може се сагледати општи привредни тренд и идентификовати кључне области које захтјевају пажњу и даљу анализу. Ови подаци су од великог значаја за процјену економске стабилности града, идентификовање могућности за раст и развој, као и за доношење информисаних одлука у циљу унапређења економске стратегије и политике.

У 2023. години локални економски амбијент карактеришу специфичне потешкоће, али и потенцијали за развој који обликују пословну климу у овом региону. Од сложених бирократских процедура до значајног утицаја туризма, ситуација малих и средњих предузећа и предузетника у Требињу одражава шири контекст економске динамике Републике Српске. Разумијевање актуелних изазова и прилика пружа корисне увиде предузетницима, инвеститорима и свима заинтересованима за пословне прилике у овом дијелу Републике Српске.

Према анализама на основу извјештаја релевантних институција, финансијско пословање привреде града Требиња у 2023. години показује углавном позитивне

трендове. У графикану испод је приказан број предузећа према величини и броју запослених.²

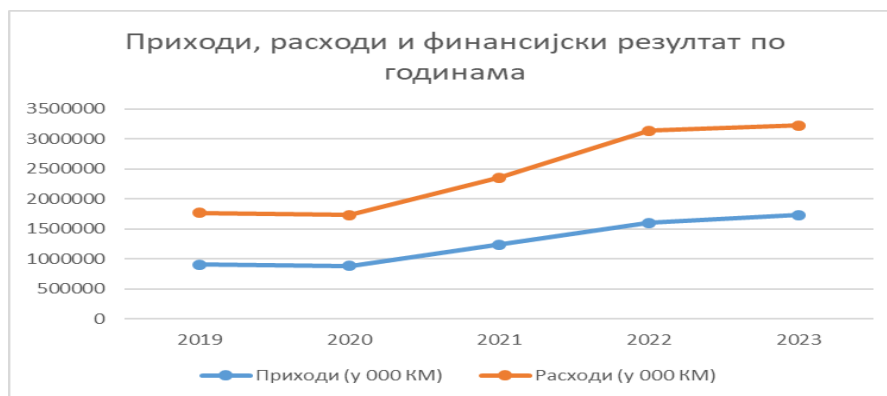
Графикон 1. Број предузећа према величини (броју запослених)

Према евиденцијама АПИФ-а, 378 пословних субјеката³ је предало своје завршне финансијске извјештаје, при чему је њих 293 или 78% пословало са добитком, док је њих 85 или 22% пословало са губитком.

У 2023. години у односу на 2022. годину, укупни приходи требињске привреде су повећани за 8% (са 1,7 милијарди КМ на 1,8 милијарди КМ), укупни расходи смањени за 3% (са 1,5 милијарди КМ на 1,4 милијарди КМ), добит је порасла за више од 3 пута (са 73,6 милиона КМ на 225,1 милион КМ), док је губитак смањен за 52% (са 17,3 милиона КМ на 8,3 милиона КМ). Просјечан број запослених је порастао за 1% (са 5.117 на 5.155 запослених) док је просјечна бруто мјесечна плата по запосленом порасла за 11% (са 1.727 КМ на 1.911 КМ).

Графикон 2. Приходи, расходи, финансијски резултат за период 2019-2023. године

Ако се посматра остварени приход по врсти дјелатности, највеће учешће имају пословни субјекти који дјелатност обављају у области електричне енергије (73%), пословни субјекти у области прерађивачке индустрије (8%) и у области трговине (6%).

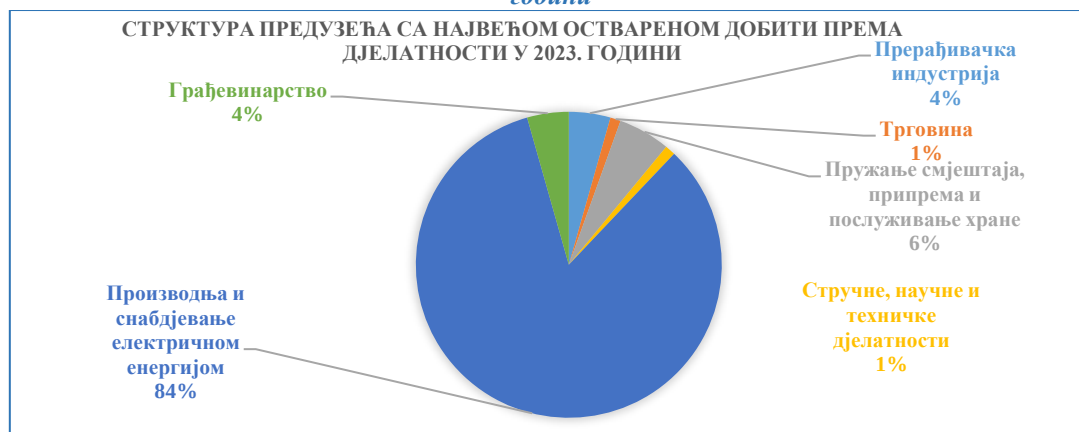
Са аспекта остварене добити 20 пословних субјеката је остварило 91% укупно остварене добити на нивоу Града Требиња, при чему од горе наведених 20 пословних

² Извор: Информација о основним показатељима финансијског пословања привреде Града Требиња у 2023. години

³ Пословни субјекти – правна лица и велики самостални предузетници који остварују промет преко 500.000 КМ и у обавези су да воде двојно књиговодство те предају завршне финансијске извјештаје АПИФ-у

субјеката, највеће учешће у укупној добити има МХ ЕПС МП а.д. Требиње (област производње електричне енергије) са 76%, затим пословни субјекти који послују у области пружања услуге смјештаја, припреме и послуживања хране са 5%, пословни субјекти који послују у области прерађивачке индустрије са 4%, пословни субјекти у области грађевинарства са 4%, пословни субјекти у области трговине са 1% и у области стручних, научних и техничких дјелатности са 1%.

Графикон 3. Структура 20 предузећа која су остварила највећу добит према дјелатности у 2023. години

Извор: АПИФ

Ако се анализирају основни показатељи требињске привреде, а који су дати у Табели 2., може се донијети закључак да је у 2023. години Град Требиње биљежио неколико кључних економских промјена.

Број пословних субјеката повећан је за 9%, што указује на раст привредне активности. Број предузетника и број запослених су оквирно задржани на нивоу предходног периода, што указује на стабилност у запошљавању.

Међутим, активна понуда радне снаге смањена је за 11%, што може указивати на смањење броја незапослених или на промјену структуре радне снаге.

Број пензионера је незнатно повећан, што одражава стабилност у том сегменту.

С друге стране, обим робе размјене је значајно смањен за 28%, али је структура покривености увоза извозом значајно побољшана у односу на 2022. годину. Тако, у 2022. години стопа покривености увоза извозом је износила 159%⁴, док је у 2023. години покривеност увоза извозом повећана за више од 3,5 пута, односно за 360%⁵.

Табела 5. Преглед основних показатеља привреде Града Требиња

Основни показатељи привреде Града Требиња				
Ред. бр	Опис	2022. година	2023. година	Индекс
1	Број пословних субјеката	346	378	109
2	Број малих предузетника	544	541	99
3	Број запослених	8.764	8.851	101
4	Активна понуда радне снаге	2.053	1.820	89
	Број пензионера	7.726	7.819	101

⁴ На 1 КМ увезене робе/услуга извезено је 1,59 КМ роба/услуга.

⁵ На 1 КМ увезене робе/услуга извезено је робе/услуга у вриједности од 3,60 КМ

5	Обим робне размјене (у КМ)	488 мил.	351 мил.	72
6	Извоз (у КМ)	300 мил.	274 мил.	91
7	Увоз (у КМ)	189 мил.	76 мил.	40
10	Покривеност увоза извозом (у %)	159%	360%	

Према подацима релевантних институција Града Требиња, у привреди града Требиња најзначајније гране су:

- Производња електричне енергије: са учешћем од 73% у укупним приходима привредних субјеката и 30% у укупном броју запослених.
- Прерађивачка индустрија: са учешћем од 8% у укупним приходима и 23% у укупном броју запослених.
- Трговина на велико и мало: са учешћем од 6% у укупним приходима и 9% у укупном броју запослених.
- Грађевинарство: са учешћем од 6% у укупним приходима и 8% у укупном броју запослених.

Ове четири кључне области – производња електричне енергије, прерађивачка индустрија, трговина и грађевинарство – чине 94% укупног пословног прихода и запошљавају 69% требињске радне снаге.

Не треба занемарити ни потенцијал који има сектор малог предузетништва. Од 541 активних самосталних предузетника њих 87 (16%) спадају у категорију великих и као такви предају завршне финансијске извјештаје у АПИФ. Малих самосталних предузетника је 454 и представљају значајан потенцијал који се треба искористити и подржати кроз градске развојне мјере.

У организационом погледу на подручју града Требиња пословање обавља 541 самостални предузетник, а који су по дјелатностима приказани у сљедећем графикону.⁶

Графикон 4. Број регистрованих предузеника (самосталних радњи)

⁶ Извор: Информација о основним показатељима финансијског пословања привреде Града Требиња у 2023. години

Највећи број самосталних предузетника (Табела 3.) послује у дјелатности трговине (21%), затим у области пружања смјештаја, припреме и послуживања хране; хотелијерство и угоститељство (20%), у области прерађивачке индустрије (9%), у области саобраћаја и складиштења (8%) те у области стручних, научних и техничких дјелатности (6%).

Табела 6. Структура самосталних предузетника према класификованим подручјима дјелатности за 2023. годину

ДЈЕЛАТНОСТИ	Број предузетника по подручјима дјелатности (2023)
А -Пољопривреда, шумарство и риболов	5
В -Вађење руде и камена	0
С -Прерађивачка индустрија	48
Д -Производња и снабдјевање електричном енергијом, гасом	0
Е -Снабдјевање водом; канализација, управљање отпадом и дјелатности санације (ремедијације) животне средине	1
Ф -Грађевинарство	35
Г -Трговина велико и мало; поправка моторних возила и мотоцикала	116
Н -Саобраћај и складиштење	48
И -Дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране; хотелијерство и угоститељство	111
Ј -Информације и комуникације	35
К -Финансијске дјелатности и дјелатности осигурања	5
Л -Пословање некретнинама	2
М -Стручне, научне и техничке дјелатности	34
Н -Административне и помоћне услужне дјелатности	15
О -Јавна управа и одбрана, обавезно социјално осигурање	0
Р -Образовање	12
Q -Дјелатности здравствене заштите и социјалног рада	0
Р -Умјетност, забава и рекреација	17
С -Остале услужне дјелатности	57
УКУПНО	541

4.10. Запосленост и незапосленост

На крају 2023. године, према подацима релевантних институција, број запослених лица у граду Требиње износио је 8.851, што је у односу на 2022. годину више за 87 лица или за 1%.

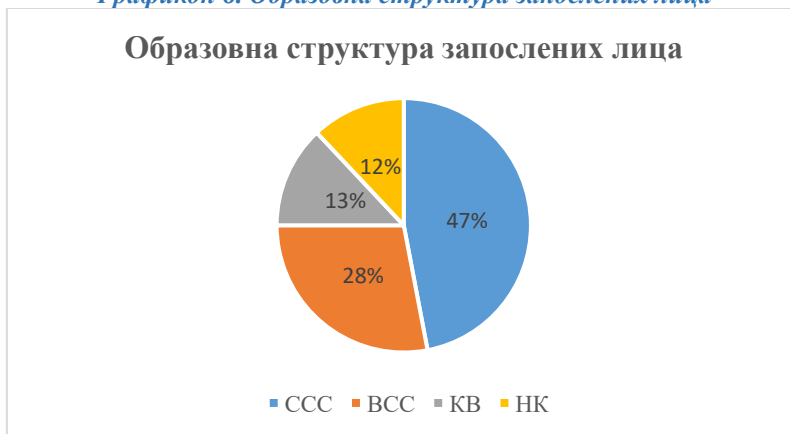
Графикон 5. Запосленост у Требињу 2017-2023. године

Од укупног броја запослених, 46% је женска, а 54% мушка радна снага. Према стручној спреми, највећа запосленост је код:

- CCC= 47%
- BCC= 28%
- KB=13%
- НК=12%

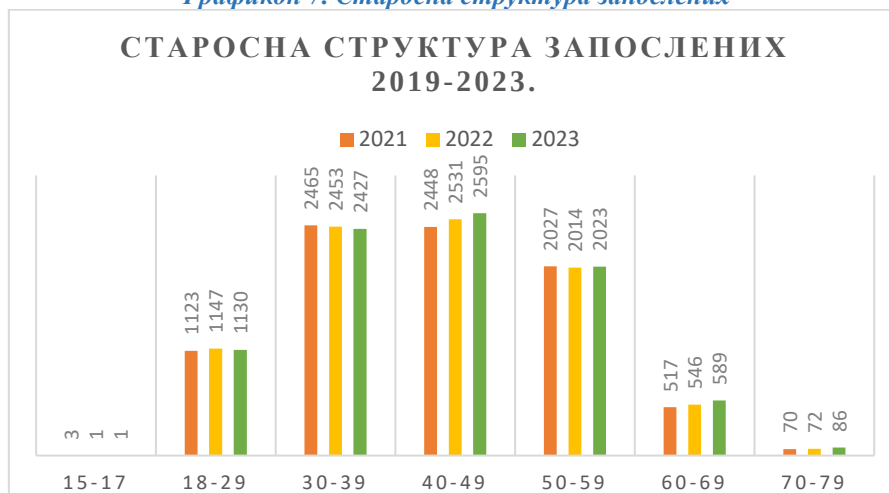
Графикон 6. Образовна структура запослених лица

По годинама старости у 2023. години, највећа запосленост је код старосне доби:

- од 40-49 година 29.3%
- од 30-39 година 27.4%
- од 50-59 година 22.9%
- од 18-29 година 12.8%

Графикон 7. Старосна структура запослених

Извор: Пореска управа Републике Српске, подручни центар Требиње

Како би се утврдио ниво квалификованости постојећих генерација које улазе на тржиште рада у граду Требињу, приказана је структура тренутно незапослених лица који активно траже запослење, као и профила њиховог образовања.

Број укупно незапослених лица која су на евиденцији БИРО-а Требиње, на крају 2023. године је 1.820 лица која активно траже посао.

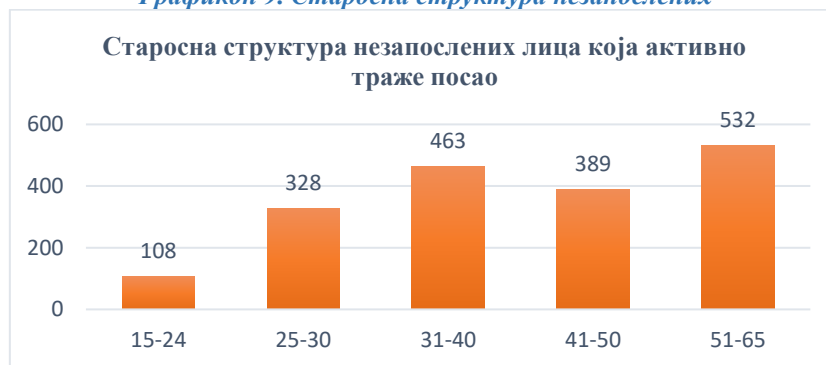
У односу на стручну спрему, највећи број незапослених у Требињу је код ССС (36%), и КВ спреме (30%), а затим слиједе ВСС (21%) и НКВ (8%).

Графикон 8. Образовна структура регистрованих незапослених лица

Број незапослених лица у односу на године старости, најизраженији је у старосној доби од 51-65 година (29%), доби од 31-40 година (25%), и доби од 41-50 година (21%), а затим слиједи доб од 25-30 година (18%) и доб од 15-24 године (6%). Од укупног броја незапослених 57% је женска радна снага (1.043).

Графикон 9. Старосна структура незапослених

5. Стање у области МСП у Републици Српској

Тренутно стање у области предузетништва и МСП у Републици Српској показује позитивне трендове као што су раст броја МСП и самосталних предузетника, што указује на активност и интересовање за предузетништво. Иновације и дигитализација постају све важније за побољшање конкурентности предузећа. Упркос овим позитивним трендовима, предузећа се и даље суочавају с изазовима, укључујући ограничен приступ капиталу и сложене регулаторне процедуре.

Са друге стране треба нагласити да се МСП у Републици Српској суочавају са бројним изазовима. Приступ финансијским средствима остаје један од главних проблема, јер је често тешко добити кредите са повољним условима.

Регулаторне баријере и административне процедуре представљају препреку за нове и растуће предузетнике. Комплексност регулаторног окружења захтјева прецизно поштовање прописа и омета развој предузећа.

Влада Републике Српске и надлежне институције пружају подршку у виду програма, обука и финансијске помоћи, што је кључно за превазилажење препрека и подстицање раста. Развијање кластера и пословног окружења може побољшати сарадњу и конкурентност МСП, доприносећи тако одрживом развоју и иновацијама у сектору МСП.

5.1. Стање у области МСПП у граду Требиње

Град Требиње представља значајан пословни и привредни центар Републике Српске који се суочава са бројним изазовима и могућностима у области МСПП.

Структура МСП

МСП представљају значајан сегмент привреде Требиња, доприносећи локалном економском развоју и запошљавању. Ови пословни субјекти покривају широк спектар дјелатности, укључујући трговину, угоститељство, грађевинарство, пољопривреду, туризам и услуге. МСП у Требињу су већином фокусирани на домаће тржиште, али постоји и сегмент који се бави спољном трговином. Раст броја МСП посљедњих година указује на експанзију привредне активности, што може допринијети економској стабилности и развоју града.

Међутим, са друге стране, МСП се суочавају и са бројним изазовима, као што су ограничен приступ капиталу, конкуренција и промјениви услови на тржишту. Да би се могли развијати и остати конкурентни, кључни фактори као што су приступ финансијским ресурсима, обука запослених и побољшање инфраструктурних услова су од суштинског значаја. МСП играју и значајну улогу у обезбјеђивању запошљавања и подршци локалној привреди, али њихов успјех зависи од њихове способности да се прилагоде промјенама на тржишту и економским изазовима.

Број предузећа према квалификацији дјелатности за 2023. годину у односу на 2022. годину се повећао у сектору електричне енергије и гаса, прерађивачке индустрије, информација и комуникација, дјелатност пружања смјештаја, стручне, научне и техничке дјелатности.

Трговина на велико и мало, поправка моторних возила и мотоцикла је најзаступљенија дјелатност у којој послује највише МСП у 2023. години, затим слиједи грађевинарство, док је на трећем мјесту прерађивачка индустрија.

Структура предузетника

Предузетници у Требињу често управљају малим породичним предузећима или самосталним радњама, што је одраз локалне економске динамике и предузетничког духа. У овом сегменту привреде предузетници пружају различите производе и услуге, од продавница и ресторана до занатских радњи и специјализованих услуга. Број предузетника у Требињу је стабилан или се незнатно мијења, што указује на континуирану активност у сектору малог бизниса.

Предузетници често играју важну улогу у локалној заједници, пружајући услуге које су прилагођене потребама и интересима локалног становништва. Међутим, као и код МСП, предузетници се такође суочавају са изазовима као што су конкуренција, приступ капиталу и промјене на тржишту.

У циљу подршке предузетничком сектору, важно је обезбиједити адекватну подршку у виду обуке, финансирања и побољшања инфраструктуре. Ефикасна подршка ће помоћи предузетницима да превазиђу препреке и остваре раст, доприносећи тако укупном економском развоју града.

Тренутно стање у области МСПП у граду Требињу показује да су оба сектора у фази развоја са значајним изазовима и приликама. За постизање одрживог економског раста и развоја потребно је усредсредити се на побољшање финансијског приступа, смањење административних баријера и подршку иновацијама. Примјена Стратегије која ће обухватити ове аспекте ће допринијети стварању јачег и конкурентнијег економског окружења у Требињу.

5.2. Предузетничка инфраструктура

За повољан пословни амбијент потребно је, између осталог, и добро развијено пословно окружење, инфраструктура, улагање које директно подстиче равномјеран регионални развој, бржи економски развој, привлачење инвестиција и повећање стопе запослености.

Град Требиње, познат по својој богатој историји и природним љепотама, све више се профилише као важан центар за предузетништво у региону, захваљујући развијеној предузетничкој инфраструктури која обухвата кључне аспекте као што су пословне зоне, савремени комерцијални објекти, подршка преко локалних институција и организација, као и квалитетне комуникационе и транспортне мреже.

Град Требиње пружа подршку расту и развоју МСПП кроз:

Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво града Требиња- извршава и обезбјеђује извршење закона, подзаконских аката и општих аката, те прописа Скупштине Града и градоначелника, који се односе на област туризма, заштите животне средине и предузетништва, врши стручне и управно – правне послове из области привреде, туризма, угоститељства, занатства, трговине, приватног предузетништва и заштите животне средине, обавља у складу са законом и подзаконским актима послове везане за приватно предузетништво, припрема нацрте подзаконских и других аката из надлежности одјељења које доноси Скупштина Града и градоначелник, припрема планове и програме рада везане за рад одјељења, прати њихову реализацију и подноси извјештаје о свом раду, учествује у активностима на обезбјеђењу услова за развој и унапређење туризма, заштите животне средине и предузетништва, континуирано промовише Град као локалитет повољан за улагања, а све у циљу привлачења домаћих и страних инвестиција које доприносе квалитету живота становништва, предлаже и прати остварење развојних и стратешких планова у области дјелокруга рада Одјељења, послови у вези са остваривањем оснивачких и власничких права Града и управним надзором у јавним установама и другим субјектима из области туризма, заштите животне средине и предузетништва и израда информација и анализа о пословању установа и организација, прати примјену прописа који уређују поступак наплате боравишне таксе, израђује програме, извјештаје, анализе и информације из дјелатности рада Одјељења, евидентира, контролише и технички обрађује статистичке податке из области индустрије, трговине, занатства, саобраћаја и веза, угоститељства, непривредних дјелатности за потребе планирања и израде анализа и информација, обавља административно-техничке и грађевинско-техничке послове из своје надлежности везане за пословне просторе дате у закуп којим располаже Град Требиње, обавља административно-техничке послове потребне за функционисање Одјељења, врши координацију рада са другим одјељењима и службама Градске управе, врши координацију рада са надлежним министарствима, организацијама и институцијама у оквиру својих овлаштења, израђује програм рада и извјештаје о раду Одјељења, обавља и друге послове из области које су прописане законом, општим актима, а који се односе на ово Одјељење, као и послове по налогу градоначелника.

Развојна агенција Града Требиња (ТРЕДЕА)- Агенцију за развој малих и средњих предузећа основала је 2005. године тадашња Општина Требиње, са циљем пружања подршке грађанима који желе да покрену сопствени бизнис, те пружања подршке постојећим предузећима у даљем развоју. Временом је обим посла значајно проширен, а у складу са измјенама и допунама Закона о развоју малих и средњих предузећа, у септембру 2020. године, организација мијења назив у Развојна агенција Града Требиња ТРЕДЕА.

ТРЕДЕА је укључена у различите развојне иницијативе у Требињу, али и у источној Херцеговини. То је непрофитна, пројектно оријентисана организација са значајним

искуством у развоју и имплементацији различитих пројеката, укључујући и оне са транснационалним партнерствима. ТРЕДЕА учествује у свим активностима које могу допринијети развоју, посебно у оквиру стратешких сектора Града Требиња – енергетике, туризма и пољопривреде. Запослени у Развојној агенцији имају практично искуство у пројектима који се баве, између осталог, валоризацијом културно-историјског наслеђа, заштитом животне средине, образовањем, туризмом, предузетништвом, подршком малим и средњим предузећима, енергетском ефикасношћу, пољопривредом и др. .

У оквиру ТРЕДЕА постоје:

- Одељење за развој
- Одељење за опште, правне и финансијске послове
- Центар за иновације и предузетништво

Визија Агенције је да директним учешћем или координацијом у оквиру јаке мреже релевантних актера у граду која прати трендове и континуирано напредује, постане незаобилазан фактор у развоју локалне заједнице.

Аграрни фонд града Требиња- основан је одлуком Скупштине Града Требиња 2017. године са циљем унапријеђења пољопривредне производње на подручју Града Требиња. Основни циљ Аграрног фонда је стварање окружења за унапређење и развој пољопривреде, подстицање становништва да се интензивније бави пољопривредном производњом кроз пружање савјета, помоћи, подстицаја и обука, те увођење нових стандарда у пољопривреди, као и повезивање произвођача на локалном и регионалном нивоу. Градска управа града Требиња и Аграрни фонд покренули су низ инвестиционих програма подршке индивидуалним произвођачима развоју и унапређењу пчеларске производње, набавке ситне механизације, набавке стоке, анализе земљишта итд.

- Најпрепознатљивија активност Аграрног фонда Града Требиња је Херцеговачка кућа у Требињу која је основана 2017. године. Малопродажни објект Херцеговачка кућа је за релативно кратак период постао својеврстан бренд Требиња препознатљив у цијелој БиХ и шире. Јединственост и специфичност самог објекта, као и промовисање традиционалних херцеговачких производа дало је за резултат, не само, осигурање и повећање прихода домаћих произвођача, побољшање квалитета производа већ, и на јединствен и оригиналан начин употпунило туристичку понуду града Требиња. Један од основних мотива оснивања Херцеговачке куће јесте промоција традиционалних херцеговачких производа, њихова видљивост и валоризација на тржишту те шанса да се домаћим пољопривредним произвођачима омогући приход од сопственог рада, континуиран и сигуран пласман производа на тржиште. Континуирани рад и едукација на маркетингу и технологији производње са произвођачима производа допринело је да се, од обичних традиционалних производа направе квалитетни, по паковању униформисани, луксузни производи који по свим карактеристикама могу задовољити специфичне потребе и укус савременог тржишта и купаца. Осим директне подршке пласману производа, Аграрни фонд Града Требиња за свог сарадника обезбеђује и одговарајуће анализе и контроле здравствене исправности (микробиолошке и физичко-хемијске анализе производа) и услове за испуњавање прописаних стандарда стављања производа у промет, а наведене услуге, које нису цјеновно занемарљиве, су бесплатне за произвођаче. Такође, важно је истаћи да су врата Херцеговачке куће отворена и за пољопривредне произвођаче из осталих

општина, са подручја Херцеговине. Тренутно на полицама Херцеговачке куће се налази преко 1000 различитих производа од 120 различитих добављача - коопераната. Аграрни фонд Града Требиња носилац је права искључивог коришћења индивидуалног жига „Херцег хоусе“ , права одобреног од стране Института за интелектуално власништво Босне и Херцеговине. Град Требиње је, марта 2022. године, кандидујући причу о Херцеговачкој кући, освојио прву награду на међународном такмичењу "GreenDestinations Story Awards - Top 100", 100 најбољих прича о одрживим туристичким дестинацијама у категорији „локални ланци снабдијевања“. Објектин Херцеговачке куће постоје још у Источном Сарајеву, Бањи Луци и Београду, са тенденцијом ширења и у другим већим градовима Републике Српске и Србије.

Филијала Завода за запошљавање Републике Српске у Требињу- Завод за запошљавање Републике Српске, као јавна установа, има важну улогу у посредовању између послодаваца и незапослених лица, помажући онима који су без посла да се брже интегришу на тржиште рада и усмјеравају своје квалификације и вјештине према потребама послодаваца. Филијала Завода за запошљавање у Требињу, као дио ове националне мреже, активно ради на пружању подршке незапосленима кроз различите активности, као и осигуравању материјалне сигурности током периода незапослености.

Туристичка организација Града Требиња- Основана је одлуком СО Требиње 22. јула 2005. године у циљу валоризације, очувања и заштите туристичких вриједности на подручју Града Требиња. Туристичка организација Града Требиња носилац је организације и промоције туристичке понуде Требиња. Ова организација базира своју туристичку понуду на богатој културно-историјској баштини, природним ресурсима, смјештајним капацитетима, спортским објектима, ловно-риболовним ресурсима, те препознатљивим херцеговачким брендovima.

Привредни савјет града Требиња⁷- Привредни савјет укључује представнике јавног и приватног сектора, академске заједнице, невладиних организација. У већини случајева, Привредни савјет је упостављен одлуком градоначелника. Сврха Привредног савјета је да: прикупља информације и податке ради одређивања референтне тачке унутар постојећих економских сектора, трендова, те учинка ради истраживања нових могућности, прикупља улазне информације од грађана и актера у сфери ЛЕР-а, користи те улазне информације за развој стратешког плана и управљачке структуре за ЛЕР која ће бити визионарска, али истовремено утемељена у стварности, успоставља/оснажује професионалну јединицу за економски развој и професионално особље с циљем омогућавања provedбе стратегије, и наставља да дорађује стратегију.

Способност Привредног савјета да креира визионарску, истовремено и практичну стратегију за ЛЕР, у великој мјери зависи од његовог састава и управљачке структуре.

Културни центар града Требиња- основан је од стране Града Требиња у циљу задовољавања културних потреба грађана, подстицања и очувања културне баштине, слободе савременог стваралаштва и права на културно остваривање. Требиње је град који активно развија креативне индустрије као важан сегмент своје предузетничке инфраструктуре, комбинујући традиционалну културну баштину с иновацијама у

⁷ Извор: <https://trebinje.rs.ba/privredni-savjet/>

савременом стваралаштву. Град је домаћин бројним манифестацијама и догађајима који подстичу креативно предузетништво, као што су Требињско културно љето и ликовне колоније. Институције и пројекти који подржавају креативне индустрије помажу у стварању нових радних мјеста и унапређењу локалне економије. Сарадња с међународним партнерима и развој нових пословних модела за креативну економију чине Требиње значајним центром за уметнике и иноваторе. Ове индустрије представљају основни фактор раста и развоја предузетничког амбијента у граду.

Иновационо предузетнички центар Требиње- Coworking hub Требиње намијењен свима који се баве информационо-комуникационим технологијама и креативном индустријом. ИПЦ Требиње пружа оптималне услове за рад и креативности чији је циљ да подржи компаније, мала и средња предузећа као и студенте и средњошколце. Иновационо-предузетнички центар Требиње, пружа простор и ресурсе за предузетнике, *freelancere* и иновативне тимове. Ово чвориште омогућава сарадњу, умрежавање и размјену идеја међу различитим корисницима. Центар често организује радионице, обуке и менторске програме, који помажу у развоју пословних вјештина и иновативних идеја. Поред физичког радног простора, корисници ће имати приступ разним алатима и технологијама које подржавају њихову креативност и продуктивност. **Coworking hub Требиње** је одлична прилика за људе који желе да раде у динамичном окружењу и да се повежу са другим предузетницима. Центар је успостављен у оквиру пројекта унапређења ефикасности локалних услуга у БИХ „ПИПЛС“ који финансијски подржавају Амбасада Краљевине Шведске, Развојни програм УН и Град Требиње.

Подручна привредна комора Требиње- основне активности су лобирање за кључна питања која утичу на стварање повољног пословног амбијента, успостављање пословних контаката путем учешћа у привредним мисијама и сајмовима у земљи и иностранству, информисање путем часописа Привредне информације као и осталих стручних брошура, каталога и студија, промоција пословања својих часописа, стручно и професионално образовање путем ангажовања експерата из различитих области, активно учешће у процесу интеграције БиХ у Европу и развојним програмима ЕУ, омогућавање приступа битним контактима кроз свјетску коморску мрежу, стицање одређених права на основу јавних овлашћења.

Служба за локални економски развој, инвестиције и енергетску ефикасност- ЛЕР- званично је почела са радом 2014. године и успостављена је по основу прописаног Меморандума о разумијевању кроз пројекат унапређења локалног развоја (*GOLD*) кога заједнички финансирају Агенција за међународни развој (*USAID*) и Шведска међународна агенција за развој и сарадњу (*Sida*), како би пружио подршку партнерским општинама и остваривања економског раста и развојних циљева.

Одговорности службе:

- Пружа техничку помоћ у развоју и јачању капацитета јединице за локални економски развој (ЛЕР) у оквиру Града
- Пружа подршку формирању и функционисању Економског савјета, који ће представљати представници јавног и приватног сектора, као и академске заједнице и донаторских агенција, са циљем израде свеобухватне стратегије ЛЕР-а.
- Пријава домаћим и страним донаторима (амбасаде, ИПА – фондови, министарства, развојне агенције и други донатори)

- Обавља све активности везане за енергетску ефикасност локалне заједнице
- Пружа сталну техничку подршку другим одјељењима градске управе, у мјери у којој су ова одјељења укључена у активности ЛЕР-а
- Подржава креирање ЛЕД „алата“ како би се истакла вриједност Града за потенцијалне могућности улагања
- Повезивање Града и заинтересованих са изворима помоћи, менторским програмима и другим приликама за размјену знања и искустава
- Пружа помоћ у формулисању и развоју стратегија и метода за приступ финансирању капиталних пројеката кроз јавно-приватна партнерства и друге modele
- Развој статистичких база података и база података о потенцијалним инвеститорима
- Помаже у креирању, преводу и дистрибуцији материјала подршке за ЛЕД као што су водичи, приручници, модули за обуку
- Координација посета потенцијалних инвеститора, ЛЕР догађаја
- Конкретна подршка активностима ЛЕР у вези са инвестицијама

Пословна зона Вољујац- Удаљена је 4 км од центра града магистралним путем М20 - према Дубровнику.

Табела 7. Информације о Пословној зони Вољујац

Бр.	Врста информације	Информација
1	Назив зоне	Пословна зона Вољујац
2	Врста улагања (<i>greenfield, brownfield</i>)	Зона је greenfield типа
3	Површина	85 ха
4	Власништво	Град Требиње, Република Српска и приватни субјекти
5	Опис локације зоне у односу на транспортне коридоре	Од центра града удаљена је 5 км, непосредно уз магистрални пут М20 (Требиње-Дубровник, ХР/ЕУ). Удаљеност ПЗ од магистралног пута М20 износи 1 км, од жељезнице 70 км, од морске луке 30 км, од аеродрома 45 км.
6	Број и површина парцела које су слободне и расположиве су за инвестирање	Грађевинске парцеле су планиране тако да се њихова величина може прилагодити потребама инвеститора. Приликом израде регулационог плана предвиђена је могућност укрупњавања као и дијељења грађевинских парцела.
7	Пословна могућност	Куповина земљишта
8	Цијена продаје земљишта у зони	Цијена 1 м2 грађевинског земљишта у ПЗ Вољујац износи 50 КМ. Трошкови уређења грађевинског земљишта износе 85,26 КМ/м2, а рента износи 41,15 КМ/м2. Град омогућава умањење ренте и трошкова уређења за изградњу производних погона у ПЗ, и то: у износу од 99% за ренту и 25% за трошкове уређења.
9	Опремљеност инфраструктуром	Трафо станица 35/10 кВ, могућност прикључка на НН мрежу. Уређена је водоводна

		инфраструктура (промјер цијеви 100 мм). Пут у ПЗ је делимично изграђен.
10	Приоритетни сектори за инвестирање у зону	У оквиру ПЗ предвиђена је изградња производних погона (чиста индустрија), трговачких и складишних простора.
11	Постојећи привредни субјекти у зони	У ПЗ Волујац тренутно послује 6 предузећа.
12	Документација потребна за инвестирање у зону и ко је издаје	Постоји усвојен Регулациони план.

Слободна зона Требиње⁸ - је прва у Републици Српској која је формирана на једном дијелу локалитета економске зоне „Ново Требиње“, која се простире између магистралног пута М-6 (пут за Мостар) и магистралног пута М-20 (пут за Дубровник). Измјенама дијела Зонинг плана „Ново Требиње“, непосредно уз кружни ток на Западној заобилазници, планирано је формирање Слободне зоне. Укупна површина подручја слободне зоне Требиње износи 118.635 м². Власник земљишта је Град Требиње са 1/1 дијела права власништва.

Општи циљ оснивања Слободне зоне Требиње је да се подстакне привредна активност у Требињу, као и инвестирање домаћег и страног капитала и организовање производње ради пласмана на домаћем тржишту и у извозу. Циљ и мотиви оснивача своде се, прије свега, на:

- искориштеност постојећих просторних капацитета (земљишта које се сада не користи) и запосленост постојеће радне снаге,
- запосленост домаћих фирми у оспособљавању капацитета Слободне зоне,
- повезивање привреде регије са корисницима Слободне зоне,
- развијање дјелатности које су допуна постојећим производњама,
- повећање извоза и тиме јачање тржишног положаја регије,
- стварање услова за запошљавање младих високостручних кадрова,
- увођење нових високопрофитних технологија, извозно оријентисаних.

Законским одредбама је регулисано да се у Слободној зони могу обављати следеће дјелатности :

- производња роба и пружање услуга,
- послови спољнотрговинског промета,
- промет роба на велико и трговина на мало за девизе,
- банкарски и други финансијски послови,
- послови осигурања имовине и лица и послови реосигурања,
- туристичке услуге

⁸ <https://investsrpska.vladars.net/sr/pocetna/>

5.3. Програми подршке развоју МСП и предузетништва Града Требиња

Привреду Требиња карактерише разноврсност сектора, од традиционалне пољопривреде до савремених индустријских и услужних дјелатности. Град настоји да се развија у складу са савременим економским трендовима и изазовима, са фокусом на очување природних ресурса и побољшање животног стандарда заједнице. Ова привредна структура, која обухвата широк спектар активности, чини Требиње динамичним економским чвориштем, те омогућава стабилан раст и напредак.

Пољопривредни сектор остаје један од кључних стубова економије Требиња. Кроз традиционалне гране попут сточарства и ратарства, као и кроз нове и иновативне приступе, као што су органска производња и агротуризам, овај сектор се све више прилагођава савременим захтјевима и тржиштима. Љепота ових простора, као и њихови природни ресурси, стварају идеалне услове за развој еколошки одрживих пољопривредних активности, које могу понудити висококвалитетне производе и привући туристе.

Поред пољопривреде, индустријски сектор Требиња се такође развија, посебно у области енергетике, грађевинске индустрије и прераде дрвета. Град посједује повољан географски положај, али и добро развијену инфраструктуру, што чини ове индустрије конкурентним на регионалном. Савремене индустрије у Требињу користе нове технологије и иновације како би оптимизовале производне процесе и смањиле утицај на животну средину.

Услужни сектор, који укључује области као што су туризам, трговина, финансије и информационе технологије, такође игра важну улогу у економској структури града. Туризам, посебно, има велики потенцијал, јер Требиње своју привреду све више гради на основу природних љепота и културне баштине. Истовремено, град настоји да привуче инвестиције у области као што су технологија и иновације, како би створио модерну и конкурентну економску структуру, способну да се носи са глобалним изазовима.

Требиње такође јача своју инфраструктуру како би подстакло све ове привредне активности. Изградња и модернизација саобраћајне инфраструктуре, као и побољшање енергетске ефикасности, стварају предуслове за веће инвестиције и економски напредак. Поред тога, град посвећује пажњу и развоју образовања и људских ресурса, који су кључни за одрживи развој.

Како би се одржао овај динамичан развој, потребно је и даље улагати у иновације, а прије свега у људски капитал. Све већи број младих људи из Требиња се одлучује за образовање и рад у савременим индустријама, што је добар знак за будућност економије. Међутим, велики изазов остаје задржавање младих на овим просторима, што захтијева стварање бољих услова за живот и рад, као и подршку предузетничким иницијативама. Град је у претходним годинама успјешно сарађивао са бројним донаторима и међународним организацијама, чиме је омогућено финансирање значајних развојних пројеката. Међу кључним донаторима, који су подржали развој Требиња, налазе се Европска унија, Развојни фонд за Западни Балкан, и разне агенције као што су Немачка организација за међународну сарадњу (GIZ) и UNDP, ASB, Helvetas, Caritas, Владе земаља региона и Европе, бројне амбасаде, различите финансијске институције попут ЕБРД, ИРБРС, Свјетска банка. Кроз ову сарадњу, град је реализовао пројекте који обухватају области као што су обновљиви извори енергије, развој инфраструктуре, и унапређење јавних услуга.

Ови пројекти не само да су побољшали квалитет живота грађана, већ су и допринијели већој конкурентности Требиња на регионалном тржишту.

Требиње као град који уважава своје природне ресурсе и традицију, али истовремено тежи савременом развоју, показује да је могуће комбиновати традиционалне и нове индустрије у складу са економским трендовима. Овакав приступ омогућује не само економски раст, већ и бољи квалитет живота за све грађане.

5.3.1. Програми усмјерени на економски развој и јачање привреде

Град Требиње активно ради на развоју својих економских капацитета кроз различите финансијске и подстицајне програме који су доступни предузетницима и малим и средњим предузећима и предузетницима (МСПП). Подршка се пружа на више нивоа: са локалног, републичког, али и међународног нивоа, чиме се ствара динамично и подстицајно пословно окружење. Финансијска подршка и разни фондови који су на располагању помажу у унапређењу конкурентности, иновацијама и развоју нових пословних могућности.

5.3.1.1. Програми са локалног нивоа

Град Требиње активно спроводи програме који подржавају samozapošljavanje и отварање нових радних мјеста. Јавни позив за samozapošljavanje упућен је незапосленим лицима која желе да започну свој бизнис, при чему се додељују бесповратна средства за разне дјелатности, осим трговине и угоститељства. За производне дјелатности предвиђен је максималан износ од 30.000 КМ, док је за остале дјелатности 20.000 КМ. Осим тога, програм за отварање нових радних мјеста подстиче предузећа и самосталне предузетнике да запосле нове раднике и тиме допринесу развоју тржишта рада у Требињу.

Градска управа такође пружа подршку предузетницима кроз различите субвенције и финансијску помоћ. Локални развојни центри и инкубатори играју важну улогу у помоћи предузетницима, нудећи менторство, обуке и финансијске ресурсе неопходне за успјешан старт и раст пословних идеја.

5.3.1.2. Републички програми подршке

Град Требиње користи и републичке подстицаје који су доступни малим и средњим предузећима. Ови програми, који обухватају субвенције, пореске олакшице и подстицаје за нове инвестиције, фокусирани су на повећање конкурентности, иновације и развој производних капацитета у региону. Републичка подршка помаже у подизању квалитета услуга и производа, као и у стварању повољнијег пословног окружења за предузетнике.

5.3.1.3. Међународни фондови

Поред локалних и републичких ресурса, Град Требиње има могућност приступа средствима из међународних фондова, као што су ЕУ фондови и други донатори. Европски фондови који подржавају развој МСП-а и предузетништва, као и програми које финансирају међународни партнери као што су УНДП БиХ, Влада Швајцарске, ГИЗ, *Caritas Switzerland*, играју кључну улогу у финансирању пројеката који доприносе економском развоју и иновацијама у граду.

5.3.1.4. Финансијске институције

Локалне банке и финансијске институције такође играју важну улогу у развоју предузетничког сектора у Требињу. Кредити и лизинг који се нуде малим и средњим предузећима омогућавају приступ капиталу на повољнијим условима, укључујући ниже каматне стопе и флексибилне рокове отплате. Микрофинансијске институције, које пружају мале кредите за почетнике и предузетнике који имају потребу за мањим инвестицијама, такође су важан извор подршке.

Финансијске институције у Требињу, као што су комерцијалне банке и развојни фондови, нуде разне опције за подршку МСПП. Банке као што су Нова банка, Атос банка, НЛБ Банка, и друге обезбеђују кредите за инвестиције и модернизацију, док развојни фондови попут Развојног фонда Републике Српске и Инвестиционо-развојне банке Републике Српске пружају грантове, субвенције и кредите за пројекте у кључним секторима, као што су производња, туризам и пољопривреда. Локалне јавне установе као што је Развојна агенција Града Требиња, такође пружају подршку предузећима кроз савјетодавне услуге и помоћ при пријави на финансијске програме.

Сви ови програми и фондови стварају повољно пословно окружење које омогућава предузетницима да се развијају и расту. Разнолика подршка на локалном, републичком и међународном нивоу, као и приступ повољним финансијским средствима, значајно утичу на економски развој Требиња и унапређење конкурентности малих и средњих предузећа и предузетништва.

6. Стратешке привредне гране у развоју Града Требиња

6.1 Туризам

Град Требиње, смјештен у живописном југозападном дијелу Републике Српске, све више привлачи пажњу као важна туристичка дестинација. Његова природна љепота, богато културно наслеђе и географски положај чине га изузетно привлачним за туристе. Туризам у Требињу је привредна грана у успону са значајним потенцијалом за даљи развој. Почетак организованог бављења туризмом, са значајнијим бројем остварених ноћења, везује се за 2000. годину и изградњу Херцеговачке Грачанице, монументалне задужбине господина Бранка Тупањца, Србина из Чикага, који је својим новцем остварио последњу жељу најпознатијег требињца пјесника Јована Дучића.

Природне љепоте, планински вијенци, ријека Требишњица и парк природе Орјен те планина Леотар пружају одличне могућности за активни одмор и рекреацију.

На територији Града Требиња се налази велики број културно-историјских споменика, укључујући манастир Тврдош, један од најзначајнијих православних манастира у региону, стари град Кастел као и богато материјално и нематеријално наслеђе које је изложено у Музеју Херцеговине.

Гастрономска понуда Требиња је значајан туристички потенцијал и разлог посјете великог броја туриста. Укључује традиционалне специјалитете, попут сирева, пршута, аутохтону сорту грожђа Жилавку, који су у понуди локалних ресторана и винарија.

Локална управа ради и на заштити географског поријекла одређених намирница као што су кукуруз "Клечак", сува смоква, сир "Шкрипавац" чиме би се додатно обогатила и стандардизовала понуда локалне хране и пића и тако постала посебан туристички производ.

Туристичка инфраструктура Требиња значајно је унапријеђена последњих година, са изградњом нових хотела и обном туристичких објеката. Такође, постоји значајан напор да се унаприједи транспортне везе (пут Гацко-Тјентиште-Фоча), укључујући планирану изградњу аеродрома Требиње, што ће омогућити квалитетнији друмски приступ Требињу као дестинацији, али и отварање нове перспективе развоја туризма стављањем на мапу ваздушног саобраћаја.

Један од најзначајних сегмената туристичке понуде јесте и конгресни односно манифестациони туризам. Град Требиње организује различите културне догађаје и манифестације који привлаче туристе и доприносе динамичној туристичкој сцени града. Иако туризам у Требињу биљежи значајан раст, град се суочава с изазовима као што су потреба за одрживим развојем и очувањем природних и културних ресурса. Са даљим улагањем у инфраструктуру и развој туристичких капацитета, као и стратешким наступима на циљаним емитивним тржиштима Требиње има потенцијал да постане важна туристичка дестинација на Балкану.

Подаци за 2023. годину показују значајан раст у туристичком промету. Град је забиљежио 201.076 ноћења, што представља пораст од 11,45% у односу на 2022. годину.

Ноћења страних туриста чине 68% укупно остварених, што указује на раст интересовања страних посетилаца па је забиљежен долазак гостију из 94 државе свијета.

"Град сунца", инвестиција компаније "Свислајон" је најзначајнији туристички субјект у Требињу, који обухвата бројне садржаје попут хотела, ресторана, спортских, конгресних и велнес објеката. Са својих 1200 кревета биљежи највећи број ноћења и даје највећи допринос препознатљивости Требиња као туристичке дестинације.

Стратешки и континуирани раст и развој туризма у Граду Требињу, дефинисан је у оквиру Стратегије развоја туризма Града Требиња 2020-2030.

Циљеви раста у сектору туризма:

- Раст смјештајног капацитета на 4.700 кревета
- Раст броја остварених ноћења на 700 хиљада годишње
- Повећање просјечне дужине боравка гостију на 3,5 ноћи
- Унапређење видљивости на туристичком тржишту
- Развој модерног система дестинацијског управљања
- Диверзификација туристичког производа
- Задовољство локалног становништва и гостију

Туристичка организација Требиња постигла је значајне успјехе на међународним сајмовима. На највећем светском сајму туризма и путовања „ИТБ Берлин“, промотивни видео „Требиње – мјесто за све генерације“ освојио је прво мјесто у оквиру такмичења „The Golden City Gate 2023.“

Такође, прича о Требињу под називом „Херцеговачка кућа“ изабрана је као најбоља свјетска прича о одрживом туризму на међународном сајму туризма „ИТБ 2022“, у оквиру награде „Green Destinations Story Awards – TOP 100 SUSTAINABILITY STORIES“. Требиње је три године узастопно било изабрано међу Топ 100 свјетских туристичких дестинација, што свједочи о успешним праксама одрживог развоја.

Велики напори у стратешком развоју туризма и унапређењу промоције Требиња препознати су и ван региона. На истом сајму, промотивни видео „Trebinje goes green“ такође је освојио награду „Golden Star“, додатно потврђујући напредак у области одрживог туризма.

Табела 8. Туристичка понуда Града Требиња⁹:

Природне атракције	Културно историјски споменици/ манифестације
• Ријека Требишњица • Подручје масива Орјен – парк природе	• Културно историјски споменици (Стари град Кастел, Музеј херцеговине, Перовића (Арсланагића) мост, разни поклони пјесника Јована Дучића граду, Споменик палим борцима I свјетског рата, фигура Јелене Анжујске, фонтана Купидона у парку, Дучићева чесма, споменик Његошу итд.)

⁹ <http://www.gotrebinje.com/>

	• Вјерски објекти (манастири Тврдош, Петропавлов, Дужи, Завала, Херцеговачка Грачаница, црква св. Преображења Господњег, католичка Катедрала, Осман-пашина и Царева џамија) • Платани као један од најпрепознатљивијих симбола Требиња • Дучићеве вечери поезије • Ликовне колоније Ластва и Коло • Фестивал медитеранског филма • Требињско културно љето • Мото скуп-Моторијада • Љетња школа спорта • Ноћ музеја, • Позоришни Фестивал фестивала драмских аматера, • Међународни фестивал класичне музике Music&more • Wine Fine – фестивал вина и хране
--	--

6.2 Пољопривредни сектор¹⁰

Пољопривредна производња има кључну улогу у економском и друштвеном развоју града Требиња. Природни ресурси попут повољне климе, квалитетног земљишта и доступности воде пружају одличне предуслове за развој разних грана пољопривреде. На овом подручју доминира разноврсна примарна производња која обухвата воћарство, виноградарство, производњу љековитог биља, пчеларство, сточарство и ратарство, иако је производња житарица мање заступљена.

Тавела 9. Структура пољопривредног земљишта на територији Града Требиња

Пољопривредно земљиште у ха							
Категорија	Оранице	Обрадиве површине	Неплодно земљиште	Воћњаци	Виногради	Пашњаци	Ливаде
Површина	3.244	6.084	4.203	212	413	32.624	1.305
Укупно обрадиво земљиште							4.935¹¹

Пољопривредно земљиште Града Требиња је подијељено на 49% државно и 51% приватно. Према просторном плану Републике Српске до 2025. године, Град Требиње је примарни регионални центар енергетско-агро- туристичке регије Требиње- Фоча.

Требиње, као пољопривредни регион, има велики потенцијал, али се ресурси не користе у потпуности. Укупна површина земљишта града износи 90.400 хектара, од чега је 52% (47.237 хектара) под пољопривредном производњом. Обрадиве површине чине 8.837 хектара, од којих је 7.231 хектар у приватном власништву, док је већи део пашњака

¹⁰ Извор: <https://trebinje.rs.ba/poljoprivreda/>

¹¹ Стратегија развоја Града Требиња 2018-2027

у државном власништву (26.000 хектара). Око 14,6% пољопривредних површина (6.895 хектара) чине ораница, које су углавном у приватном власништву.

Инвеститорима у сектор пољопривреде у Требињу на располагању је 5.222ха обрадивог земљишта, претежно алувијална земљишта. У претходних пар година је 155ха обрадивог земљишта дато под закуп регистрованим пољопривредним произвођачима. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске је дало под концесију 695 ха регистрованим пољопривредним произвођачима Града Требиња. Велика већина овога земљишта под концесијом налази се у рејону Поповог Поља и Требињског поља, а закупа је највише на подручју Љубомирског поља.

У 2023. години у сектору пољопривреде у односу на 2022. годину дошло је до повећања прихода за 14%, број запослених се смањило за 7%, а просјечна бруто плата се повећала за 14%.

Главни изазов у Требињу је ниска искоришћеност квалитетног ораничног земљишта, јер велики број ових површина није у функцији. Од 6.093 хектара ораница, чак 82% није обрађивано. Ратарска производња се одвија на 1.100 хектара, а најзаступљенији усјеви су поврће, крмно биље и житарице. Пластеничка производња и повртарство имају велики потенцијал, јер су све пољопривредне површине добро снабдеване водом.

Индустријско биље, попут дувана, гаји се на малим површинама, док се крмно биље узгаја на 380 хектара, што, уз природне ливаде и пашњаке, представља важан ресурс за сточарску производњу. Такође, љековито и ароматично биље, као што су смиље и лаванда, све више добија на значају, али тренутна производња не задовољава растућу потражњу, што представља потенцијал за инвестиције.

Воћарство и виноградарство су важне пољопривредне гране у Требињу. Воћњаци заузимају 195 хектара, са растом плантажног узгоја у последњим годинама. Виноградарство је све развијеније, са 1,15 милиона чокота лозе и производњом грожђа од 1.954 тоне. Вина из Требиња су позната на међународном тржишту и регион је уврштен на Винску цесту Херцеговине.

Пчеларство је перспективан сектор, с производњом меда од око 650 тона годишње, али овај капацитет није у потпуности искоришћен. Рибарство такође показује перспективе, са годишњом производњом рибе од 350 тона, захваљујући близини Требињског језера и ријеке Требишњице.

Прехрамбена индустрија у Требињу је мање развијена, али има велики потенцијал. Око 30 привредних субјеката бави се пољопривредом и прерадом, а најперспективнији сектори су производња вина и меда. Винарство је веома развијено, а 25 винских подрума производи вина која су позната на међународном тржишту. Производња меда такође има све већи значај у овом региону.

Предност Требиња за инвестиције у пољопривредно-прехрамбени сектор су велике обрадиве површине земљишта које дужи низ година нису експлоатисане за пољопривредну производњу, а самим тим представљају добар ресурс за потенцијално улагање у ову грану привреде.

Захваљујући благој клими, богатству сунца и обиљу воде за наводњавање у Требињу је током читаве године могућ узгој разних пољопривредних култура. Услови за узгој медитеранских култура у Републици Српској најповољнији су на подручју града

Требиња. На 80% пољопривредних површина постоји изграђен систем за наводњавање који омогућава наводњавање засада у сушном периоду године.

Брендирају се аутохтони производи херцеговачког поднебља сир, мед, а од воћних врста смоква, шипак, трешња и др.

Пословне могућности у Требињу укључују изградњу нових и проширење постојећих хладњача и складишта, изградњу откупних станица, прерађивачких капацитета и сушара за воће и поврће, као и развој производње органске хране.

6.3 Енергетски сектор

Енергетски потенцијали Града Требиња представљају један од кључних фактора за будући развој овог региона. Са својим природним ресурсима, као што су вода, сунце и вјетар, Требиње има велики капацитет у производњи обновљивих извора енергије. Ови ресурси не само да имају потенцијал да обезбиједе енергетску стабилност, већ и да ојачају економију, подстакну индустријски развој и унаприједи квалитет живота становништва.

Најважнији природни ресурс града Требиња је вода, која је основа за многе аспекте његовог развоја. Захваљујући повољним климатским условима и великој количини падавина, овај регион је један од најводобилнијих на Балкану и у Европи. Сливно подручје Требишњице, које обухвата површину од 4.457 км², представља највећи извор воде у овом подручју и оно је темељно истражено. Вода се користи за снабдјевање становништва, као и за рад енергетских постројења, производњу електричне енергије, индустријске активности и за наводњавање плодног земљишта у долини Требишњице.

Хидролошки услови на овом подручју имају значајан утицај на развој града и формирање његове природне структуре. Осим што вода служи за различите потребе, сливно подручје Требишњице пружа и велике могућности за изградњу нових хидроелектрана. До сада су у овом подручју изграђене четири хидроелектране: Требиње 1, Требиње 2, Дубровник-Плат и ХЕ Чапљина. Овај капацитет, заједно са висококвалитетним водним ресурсима, представља основни хидроенергетски потенцијал Града Требиња.

Поред воде, Требиње располаже и другим природним ресурсима који доприносе енергетској одрживости региона. Подручје је једно од најсунчанијих у Републици Српској, са више од 260 сунчаних дана годишње. Средња годишња озраченост овог региона износи 1,55 MWh/m², што ствара идеалне услове за примјену соларне енергије. Соларни панели могу се користити за производњу електричне енергије, а соларни колектори за припрему топле воде. Ови потенцијали чине Требиње једним од најповољнијих региона за инвестиције у соларну енергију.

Такође, анализе вјетропотенцијала региона указују на присуство добрих услова за изградњу вјетроелектрана. Република Српска има израђен Атлас вјетрова, који показује да постоји више локација погодних за развој вјетроелектрана, нарочито у југоисточном делу региона. Ове локације представљају значајан потенцијал за улагање у производњу енергије из ветра.

Укупно гледано, природни ресурси Града Требиња чине га једним од најповољнијих региона за развој обновљивих извора енергије. Енергетски сектор представља стуб привреде града, а седам предузећа која раде у овом сектору запошљавају 1.255 радника.

Овај сектор већ сада има значајан утицај на економију региона, а са даљим улагањима у обновљиве изворе енергије, Требиње има потенцијал да постане лидер у производњи чисте енергије на Балкану. Због свих ових природних потенцијала, Требиње има све предуслове да развије одрживу енергетску будућност која ће бити у служби економског и друштвеног прогреса.

6.3.1 Енергетска ефикасност, зелена економија и њен значај за МСПП

Требиње се суочава са изазовима везаним за енергетске потребе и инфраструктуру, али је у последњим годинама препознало значај енергетске ефикасности и предузело кораке ка њеном унапређењу. Увођењем енергетски ефикасних решења у зграде, као што су побољшана изолација и енергетски ефикасни отвори и системи гријања, смањени су трошкови енергије за многе грађане и предузетнике.

Град ради и на модернизацији јавне расвјете преласком на ЛЕД технологију, што значајно смањује потрошњу енергије, али и трошкове одржавања, те повећава безбједност на улицама. Такође, увођење обновљивих извора енергије, попут соларних панела, доприноси смањењу зависности од фосилних горива и побољшању енергетске одрживости.

Ове иницијативе представљају део стратегије која има за циљ да Требиње учини енергетски ефикаснијим и еколошки прихватљивијим градом. Поред тога, смањење трошкова енергије ослобађа средства која се могу реинвестирати у локалну заједницу, док смањење емисија побољшава квалитет ваздуха и чува природне ресурсе.

Енергетска ефикасност је од посебне важности за мала и средња предузећа у Требињу. Улагањем у енергетски ефикасне технологије, предузећа могу значајно смањити оперативне трошкове, као што су рачуни за енергију. Ове уштеде омогућавају реинвестирање у развој производа, маркетинг или ширење пословања. Такође, предузећа која усвајају оваква решења позиционирају се као лидери у одрживости, што побољшава њихову конкурентност и привлачи нове купце и пословне прилике.

Енергетска ефикасност представља значајну прилику за мала и средња предузећа у Требињу, јер доноси финансијске уштеде, побољшава радне услове и повећава конкурентност. Континуирани напори у овом правцу обезбедиће дугорочне користи и чвршћу основу за економски развој региона, а истовремено ће допринети бољем квалитету живота за све становнике.

Зелена економија и развој енергетске ефикасности постају све важнији за мала и средња предузећа и предузетнике (МСПП) у Требињу, јер могу значајно побољшати њихово пословање.

Требиње тежи да унеприједи област зелених иновација, стварајући окружење које подстиче сарадњу између предузећа, локалне самоуправе и образовних институција. На тај начин, зелена економија не само да побољшава квалитет живота грађана, већ и чини град привлачнијим за инвестиције и развој.

Зелена економија представља нови модел економског развоја који интегрише принципе одрживости и еколошке свјести у све аспекте пословања. У контексту глобалних климатских промјена и исцрпљивања природних ресурса, све више предузећа, посебно малих и средњих предузећа (МСП), препознаје значај усвајања зелених пракси.

Овај приступ не само да доприноси очувању животне средине, већ и побољшава економску конкурентност, смањује трошкове и подстиче иновације.

У Требињу, улагање у зелену економију представља кључни корак ка одрживом развоју и економској стабилности.

6.4 Индустијски сектор

Прерађивачка индустрија је један од најзначајнијих сектора у Требињу, који чини други највреднији сектор индустријске производње. У овом сектору тренутно послује 38 предузећа која запошљавају око 1.500 радника. Металопрерађивачка и текстилна индустрија су традиционално биле најважније индустријске гране које су покретале развој овог региона. Приход у прерађивачкој индустрији у 2023. години у односу на 2022. годину повећан је за 6%, број запослених је остао приближно исти, а просјечна бруто плата се повећала за 9%.

У структури укупних прихода по дјелатностима у 2023. години у Требињу прерађивачки сектор учествује са 8%.

Графикон 10. Структура укупних прихода прерађивачке индустрије у Требињу у 2023. години

Посебно интересантан сегмент индустрије у Требињу представља **прерађивачка прехрамбена индустрија**. Након приватизације и дјелимичног реструктурирања, компанија "Swisslion" започела је производњу кондиторских производа и наставља са даљим растом кондиторског програма под именом "RDT Swisslion д.о.о. Требиње". Ова грана индустрије тренутно је у експанзији и остварује позитивне резултате. Њен развој, као и нарастајући тренд у прерађивачкој индустрији, дају значајан импулс економском развоју региона.

Требиње има све предуслове за даљи развој индустрије, која може бити мотор економског раста овог региона. Прерађивачка индустрија, уз подршку из обновљивих ресурса и добро усмјерену индустријску политику, може постати окосница будућег економског развоја, као и важан чинилац који ће град учинити привлачним за нове инвеститоре.

6.5. Грађевинарство

Грађевински сектор у Требињу је у последњих неколико година доживио значајан раст, што се огледа у повећању прихода и обиму активности. Приходи у овом сектору су у 2023. години у односу на 2022. годину се повећали за 24%, а и просјечна бруто плата се повећала за 11%, што показује снажан тренд раста и повећану динамику на тржишту некретнина, изградњи стамбених, комерцијалних и индустријских објеката.¹²

Овај напредак није обухватао само стамбену и пословну изградњу, већ и развој инфраструктурних пројеката као што су путеви, мостови и комунална инфраструктура, који су допринијели побољшању квалитета живота и олакшали привредни развој.

Развој грађевинског сектора такође је био повезан са растућим интересовањем за инвестиције у различите области.

Значани привредни субјекти у Граду Требиње у области грађевинарства су:

- **„Херц инвест“ д.о.о.** - Специјализовано за инвестирање и промет непокретности. Њихова основна делатност укључује куповину грађевинског земљишта, пројектовање објеката и изградњу по систему "кључ у руке" с фокусом на задовољавање потреба купаца у договореном року и квалитету.
- **„Херцеговинапутеви“ а.д.** - Предузеће које се бави одржавањем и заштитом путева.
- **„Луч инвест“ д.о.о.** - Партнерска организација за инжењеринг и инвестирање у изградњу пословних и стамбених објеката.
- **„Леопластик“ д.о.о.** - Компанија која се бави изградњом стамбено-пословних зграда за шире тржиште, са великим бројем задовољних купаца.
- **Сига д.о.о.**- Предузеће се бави изградњом стамбено пословних објеката.
- **Поробић д.о.о.**- Предузеће се бави изградњом стамбено пословних објеката.
- **Бејат плус д.о.о.**- Предузеће се бави изградњом стамбено пословних објеката.

Поред тога, Требиње је постало атрактивно мјесто за инвестиције у стамбене, туристичке и комерцијалне објекте, што је довело до значајног раста изградње хотела, апартмана и других туристичких капацитета. Овим се показало да грађевински сектор није само основа за развој стамбених објеката, већ и кључни фактор у развоју туризма и других привредних активности.

Сектор грађевинарства и даље показује велики потенцијал за даљи раст. Са појачаним интересовањем за инвестиције и додатним развојем инфраструктуре, очекује се да ће се овај тренд наставити и у будућности, чинећи Требиње још атрактивнијим за инвеститоре из различитих области.

¹² https://msptb.net/wp-content/uploads/2019/09/Trebinje_investicijski-profil.pdf

7. Визија развоја МСПП

Имајући у виду исходе детаљно проведене социо-економске анализе као и формално правни и стратешки оквир за развој МСПП те опредјељење Града Требиња ка привредном расту и развоју, са једне стране те постављене стратешке циљеве садржане у Стратегији развоја Града Требиња 2018-2027. године и Стратегији развоја МСП Републике Српске за период 2021-2027. године, дефинисана је визија развоја МСПП града као и креирана слика будућности коју Град Требиње жели остварити у наредном средњорочном периоду.

Визија развоја

Развој малих и средњих предузећа и предузетништва, заснован на проактивној иницијативи јавног и приватног сектора, знању и иновативности, са циљем да град Требиње постане атрактивно мјесто за пословање малих и средњих предузећа и предузетника у Републици Српској, у којем млади људи остају и започињу самосталну предузетничку каријеру.

8. SWOT анализа

Преглед идентификованих снага, слабости, прилика и пријетњи (SWOT анализа) представља добру основу за дефинисање стратешких циљева у наредном периоду, на којима треба даље да се развија подршка МСПП, а који треба да буду тако конципирани да користе снаге и прилике са једне стране, а са друге стране, да неутралишу слабости уз јачање механизма који треба да имају за циљ стицање отпорности на спољне пријетње.

Табела 10. SWOT матрица

Снаге	Слабости
➤ Јасан план економског развоја утврђен кроз Стратегију развоја Града Требиња 2018-2027. године);	➤ Процедуре у вези са издавањем различитих врста дозвола;
➤ Раст учешћа МСП у укупној структури пословних субјеката која дјелатност обављају на територији Града Требиња у периоду 2020-2023. године;	➤ Недовољно промовисање иновација, истраживања и развоја;
➤ Континуиран раст броја активних самосталних предузетника у укупној структури пословних субјеката која дјелатност обављају на територији Града Требиња у периоду 2020-2023. године;	➤ Удружења предузетника која дјелују на ниво Занатско предузетничке коморе на нивоу ЈЛС недовољно и дјелимично укључена у процесе иницирања позитивних промјене са циљем унапређења пословног амбијента Града;
➤ Олакшице на нивоу Града Требиња за привлачење страних инвеститора; Умањење ренте;	➤ Наглашено ослањање на електро и јавни сектор;
➤ Континуирани раст пословних прихода уз смањење учешћа пословних расхода те	➤ У укупним приходима по дјелатностима, највеће учешће имају приходи остварени

раст остварене укупне добити уз смањење губитка пословних субјеката који дјелатност обављају на територији Града Требиња у периоду 2020-2023. године;	у подручју производње електричне енергије;
➤ Позитивни показатељи економичности, рентабилности и продуктивности на нивоу привреде Града Требиња;	➤ Ниски укупни приходи остварени у области прерађивачке индустрије;
➤ По гранама дјелатности најбоље показатеље пословања (економичност, рентабилност, продуктивност) има дјелатност пружања смјештаја (грана у експанзији);	➤ У укупно оствареној добити у посматраном периоду 2020-2023. године, константно је доминантно учешће добити остварене у области производње електричне енергије;
➤ Тренд раста броја запослених у периоду 2020-2023. године на нивоу укупне привреде Града Требиња;	➤ Ниска укупна добит остварена у области пружања смјештаја, припреме и послуживања хране и добит остварена у области прерађивачке индустрије (треће мјесто);
➤ Значајно повећање броја запослених у прехранбеној индустрији (производња кондиторских производа) те у предузетничким радњама (угоститељство и занати);	➤ Раст неизмирених краткорочних обавеза пословних субјеката који дјелатност посављају на територији Града Требиња у 2023. години;
➤ Континуирани раст просјечне бруто плате по запосленом у периоду 2020-2023. године;	➤ По гранама дјелатности негативни показатељи пословања (економичност, рентабилност, продуктивност) у области пољопривреде;
➤ Континуирано смањење броја незапослених који активно траже посао у периоду 2020-2023. године;	➤ Дјелатности везане за туризам недовољно доприносе укупном приходу, запослености и доданој вриједности;
➤ Континуирана покривеност увоза извозом на нивоу укупне привреде Града Требиња у периоду 2020-2023. године;	➤ Најизраженија незапосленост лица која активно траже посао је у старосној доби од 51-65 година (тешко запошљива категорија);
➤ Позитиван извозни тренд прерађивачке индустрије, кондиторских производа и вина у 2023. години;	➤ Од укупног броја незапослених, преко 50% је женска радна снага;
➤ Изградња туристичке инфраструктуре, повећан број долазака и ноћења туриста и сл;	➤ Недовољна учешће жена у власништву пословних субјеката;
➤ Добри предуслови за интензиван развој туризма (вјерски, агро туризам, културни, манифестациони, спортски, здравствени, адреналински и сл);	➤ Покривеност увоза извозом на нивоу укупне привреде Града Требиња у највећој мјери резултат је пословне активности ХЕТ-а;
➤ Интензиван развој пословне инфраструктуре,	➤ Пад извоза алата за машинску индустрију у 2023. години;
➤ Предузетиштво се изучава у средњим стручним школама;	➤ Недовољна усклађеност између формалног образовања и потреба за образовним профилима. Неадекватна промоција дефицитарних занимања;
	➤ Предузетништво младих без снажније системске подршке;
	➤ Предузетништво се не изучава у Гимназији;

Прилике	Пријетње
➤ Ангажовање расположивих капацитета за подршку развоју нових малих бизниса (активније кориштење могућности које нуди пословни хаб, ангажовање средстава за повољно финансирање и кредитирање, организованија техничка подршка предузетницима и власницима МСП и сл.);	➤ Споре административне процедуре (дуге, компликоване и скупе процедуре оснивања и гашења МСП);
➤ Јасан стратешки, системски и формално-правни оквир за развој МСПП дефинисан на нивоу Републике; ➤ Низ релативно „нових“ закона о таксама, порезима, регистрацији и ликвидационом поступку, са циљем растерећења привреде и унапређења цјелокупног пословног амбијента, ➤ Усвојен Закон о факторингу, ➤ Учествовање МСПП у јединственом систему мултилатералне компензације и цесије, ➤ системска подршка предузетништву жена, ➤ развијена политике и практична рјешења за пружање „друге шансе“ предузетницима који нису успјели у првом покушају самосталног обављања дјелатности, као и предузетницима који имају проблеме у пословању, ➤ успостављен менторинг систем за МСПП и предузећа у настајању, ➤ континуитет пројектне подршке извозно оријентисаним МСПП.	➤ Неповољна перцепција страних инвеститора политичке, економске и финансијске стабилности у БиХ/РС ✓ Екстерна процјена пословног окружења у БиХ/РС као ризичног и недовољно предвидивог, ✓ Присуство корупције; ✓ Нерјешен проблем осигурања извоза (кредитно осигурање – осигурање наплате по извршеном извозу), ✓ Зависност пословања извозно оријентисаних МСПП од посредника у извозу (тзв. „трговачки стандарди“), ✓ Недовољна комуникација и интеракција између привреде (МСПП), образовног система и институција подршке, ✓ Ниска свијест о значају и приликама које нуди зелена економија, ✓ Спора реализација најављених великих инфраструктурних пројеката који би требали бити квалитетније повезали са осталим дијеловима земље али и регионом, ✓ Одсуство новијих финансијских аранжмана као нпр. улагања ризичног капитала (<i>venture capital</i>), пословних анђела (<i>business angels</i>), групног инвестирања (<i>crowdfunding</i>).
➤ Природни ресурси (клима, питка вода, загађено тло, чист ваздух, шуме, пашњаци, љековито биље, обновљиви извори енергије (вода, вјетар, сунце)) у функцији привлачења страних инвестиција;	➤ Низак степен финансијске писмености и ниска општа информисаност о аранжманима финансијске подршке МСПП;
➤ Напредак у дигитализацији јавних услуга важних за МСПП (Пореска управа РС, РУГИП, АПИФ и сл.);	➤ Недовољно знање, стручни и финансијски капацитети МСПП за увођење и примјену релевантних стандарда и техничких прописа;
➤ Доступност банкарских кредитних производа развијених за потребе МСПП потпомогнута креираним производима ИРБ-а;	➤ Иновације у МСПП настају углавном кроз набавку опреме и <i>ad hoc</i> те низак степен ангажовања стручних кадрова и улагања у знање;

➤ Успостављен Центар и мрежа за дигиталну трансформацију привреде Републике Српске;	➤ Ниска оријентисаност научних истраживања према привреди; недовољан број и неповољна структура истраживачких институција; мала улагања у истраживања и развој;
➤ Омогућено дуално образовање кроз примјену одредби Закона о средњем образовању;	➤ Негативна перцепција каријере и запошљавања у МСПП (предност имају рад у јавном сектору или одлазак у иностранство);
➤ Већа синергија између привреде и високошколских установа омогућена новим Законом о високом образовању;	➤ Ниска заинтересованост средњошколаца (посебно занатских занимања) за предузетничко учење;
➤ Међународне финансијске организације третирају сектор МСПП као приоритет и кроз низ пројеката обезбјеђују повољниј кредитна средства за МСПП те бесповратна средства за зелену економију и енергетску ефикасност;	➤ Неразвијена функција управљања људским ресурсима у МСПП;
➤ Републичка системска подршка дијаспори и повратницима из иностранства при оснивању нових МСПП и унапређењу пословања већ регистрованих МСПП;	➤ Одлазак радне снаге (свих профила) у иностранство;
➤ Промоција природне, вјерске и културне баштине, посебно у склопу регионалне туристичке понуде;	➤ Мало домаће тржиште, уз велики утицај глобалних дешавања на пословање МСПП
➤ Добијање заштићених ознака географског поријекла за вино и мед;	➤ Нелојална конкуренција (присуство сиве економије те недовољна инспекцијска контрола на терену у смислу идентификовања нерегистрованих пословних субјеката који обављају дјелатност „на црно“);

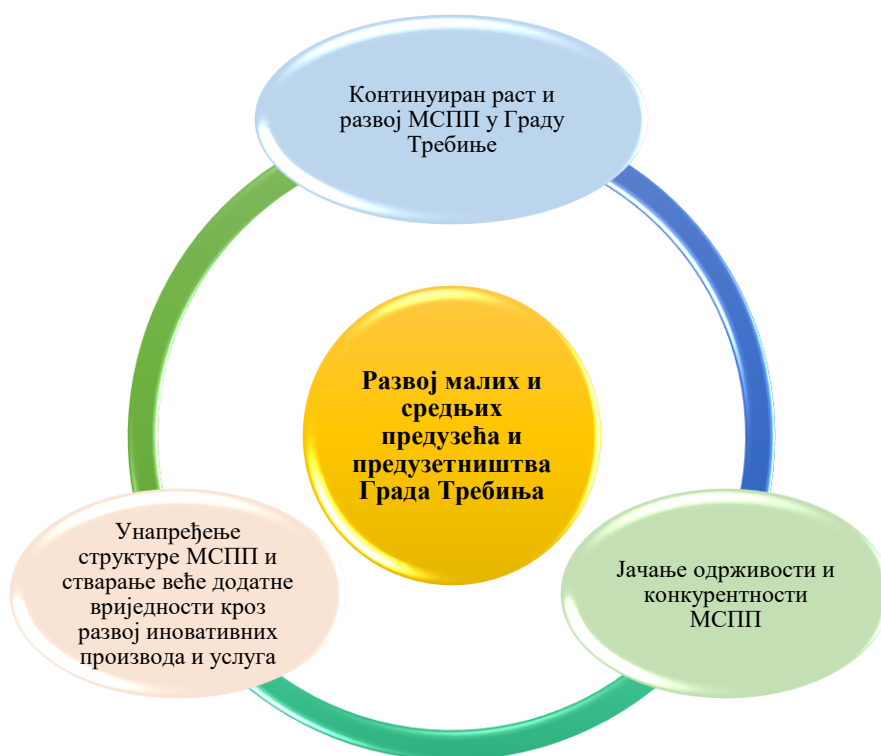
9. Стратешки циљеви

Стратешки циљеви дефинисани Стратегијом су усаглашени са кључним стратешким политикама и документима, првенствено са Стратегијом развоја Града Требиња 2018-2027. године у дијелу који је везан за развој привреде те МСПП, али и са стратешким документима републичког нивоа власти, првенствено са Стратегијом развоја МСП Републике Српске за период 2021-2027. године, те Актом о малом бизнису те другим документима који су од глобалног значаја када је у питању привредни раст и развој Требиња.

С тим у вези, дефинисана су сљедећа 3 стратешка циља:

1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње,
2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП,
3. Унапређење структуре МСПП и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга.

Графикон 11. Међусобни однос визије и постављених циљева развоја МСПП Града Требиња

Први стратешки циљ је усмјерен на унапређење пословног окружења покретањем иницијатива, ради успостављања подстицајног регулаторног оквира у складу са потребама и могућностима МСПП, на повећање ефикасности провођења административних поступака на нивоу градске управе те на развој дигитализације услуга које пружа Град Требиње, а за потребе МСПП. Такође овај циљ се односи и на успостављање нових, јачање постојећих програма подршке за МППП, а првенствено за

почетнике у пословању, покретање нових иницијатива код републичких и финансијских институција ради креирања нових система подршке који би били прихватљиви за МСПП те на одржавање стандарда повољног пословног окружења.

Други стратешки циљ је усмјерен на јачање одрживости и конкурентности МСПП са такође два идентификована приоритета – подршка за унапређење пословања МСПП и подршка за снажније укључивање МСПП у глобалне линије вриједности.

Реализација првог приоритета има за сврху олакшавање приступа изворима финансирања за МСПП, развој нових и унапређење постојећих програма подршке за МСПП те унапређење програма запошљавања и развој конкурентне радне снаге.

Реализација другог приоритета има за сврху увођење стандардизације и сертификације у складу са захтјевима тржишта те пружање подршке развоју канала комуникације и промоције у циљу повезивања са новим тржиштима.

олакшаћу према извозно оријентисаним МСПП и пружању подршке у креирању флексибилнијег пословног модела у односу на садашњи који примјењује већина МСПП са доминантном оријентацијом на производњу без значајнијег развоја других функција као што су развој и дизајн производа и процеса, маркетинг, квалитет и сл. Због таквог модела пословања, извозно оријентисана МСПП у великој мјери зависе од посредника, морају да користе тзв. Трговачке стандарде, морају да раде по унапријед датим стандардима итд. Такође овај циљ је усмјерен на пружање подршке развоју предузетничког образовања и предузетничке свијести.

Трећи стратешки циљ је усмјерен на унапређење структуре МСПП и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга, а који је разрађен кроз два приоритета – развој иновативних производа и услуга те подршку развоју модела циркуларне економије у сектору МСПП.

Први приоритет подразумијева разраду циља кроз пакет мјера; од креирања програма подршке за увођење иновација/дигитализације у сектору МСПП, програма подршке за сектор информационо- комуникационих технологија, сектор културно-креативних индустрија, преко програма подршке за пројекте из области туризма и пољопривреде, до развоја партнерства између креативног/културног сектора и других привредних сектора.

Други приоритет је обухватио сет мјера чија реализација има за сврху креирање програма подршке за побољшање енергетске ефикасности у МСПП, увођење обновљивих извора енергије у пословање МСПП те јачање свијести у примјени модела циркуларне економије.

Табела 11. Преглед стратешких циљева и приоритета

Стратешки циљеви	Приоритетети
1. Конитнуирани раст и развој МСПП у Граду Требињу	1.1. Унапређење пословног окружења
	1.2. Подршка развоју предузетничке дјелатности
2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП	2.1. Подршка за унапређење пословања МСПП
	2.2. Подршка за снажније укључивање МСПП у глобалне ланце вриједности
3. Унапређење структуре МСПП и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга	3.1. Развој иновативних производа и услуга
	3.2. Подршка равоју модела циркуларне економије у сектору МСПП

10. Приједлог мјера подршке развоју малих и средњих предузећа и предузетништва

Оквирни финансијски план за период важења стратешког документа

Ознака стратешког циља, приоритета и мјере	Структура финансирања у (%) ¹³	Укупно (КМ)	Буџет институције (КМ)	Остали извори финансирања	
				(КМ)	Назив потенцијалног извора финансирања
1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње	61 %	6.070.000,00	3.440.000,00	2.630.000,00	
1.1 Приоритет - Унапређење пословног окружења		5.140.000,00	2.790.000,00	2.350.000,00	
1.1.1.Мјера- Инвестиције за успостављање и развој пословних зона и Слободне зоне		3.500.000,00	1.500.000,00	2.000.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
1.1.2.Мјера - Унапређење програма подршке за почетнике у пословању		1.500.000,00	1.200.000,00	300.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
1.1.3.Мјера- Подршка иницијативама за унапређење регулаторног оквира на локалном и републичком нивоу		0	0	0	-

¹³ Структура учешћа финансирања (у %) приоритета стратешких циљева у укупном износу финансирања стратешког документа.

1.1.4. Мјера- Подршка развоју дигитализације услуга ЈЛС за потребе МСПП		120.000,00	80.000,00	40.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
1.1.5. Мјера- Одржавање стандарда повољног пословног окружења		20.000,00	10.000,00	10.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
1.2 Приоритет - Подршка развоју предузетничке дјелатности		930.000,00	650.000,00	280.000,00	
1.2.1. Мјера – Развој женског предузетништва и предузетништва младих		150.000,00	120.000,00	30.000,00	Средства из Фондова ЕУ и других донатора, Републичке институције
1.2.2. Мјера - Промоција предузетништва		30.000,00	30.000,00	-	-
1.2.3. Мјера- Развој предузетничке инфраструктуре		750.000,00	500.000,00	250.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
2.С.Ц – Јачање одрживости и конкурентности МСПП	19%	1.900.000,00	1.440.000,00	460.000,00	
2.1. Приоритет- Подршка за унапређење пословања МСПП		1.800.000,00	1.340.000,00	460.000,00	
2.1.1. Мјера- Олакшавање приступа изворима финансирања за МСПП		50.000,00	40.000,00	10.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)

2.1.2. Мјера- Развој нових и унапређење постојећих програма подршке за МСПП		1.300.000,00	1.000.000,00	300.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
2.1.3. Мјера - Унапређење програма за запошљавање и развој конкурентне радне снаге		450.000,00	300.000,00	150.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
2.2. Приоритет- Подршка за снажније укључивање МСПП у глобалне ланце вриједности		100.000,00	100.000,00	-	
2.2.1. Мјера - Подршка у увођењу стандардизације и сертификације у складу са захтјевима тржишта.		30.000,00	30.000,00	-	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
2.2.2. Мјера - Подршка развоју канала комуникације и промоције у циљу повезивања са новим тржиштима		70.000,00	70.000,00	-	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.СЦ- Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновација иновативних производа и услуга	20%	1.880.000,00	1.150.000,00	730.000,00	
3.1.Приоритет - Развој иновативних производа и услуга		1.430.000,00	980.000,00	450.000,00	
3.1.1. Мјера- Креирање програма подршке за увођење иновација/дигитализације у сектору МСПП		120.000,00	70.000,00	50.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације,

					републичке институције)
3.1.2. Мјера- Програми подршке за сектор информационо - комуникационих технологија		110.000,00	80.000,00	30.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.1.3. Мјера- Програми подршке за сектор културно-креативних индустрија		110.000,00	80.000,00	30.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.1.4. Мјера- Унапређење програма подршке за пројекте из области туризма		500.000,00	350.000,00	150.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.1.5. Мјера- Унапређење програма подршке за пројекте из области пољопривреде		500.000,00	350.000,00	150.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.1.6. Мјера- Развој партнерства између креативног/културног сектора и других привредних сектора		90.000,00	50.000,00	40.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.2.Приоритет- Подршка развоју модела циркуларне економије у сектору МСПИ		450.000,00	170.000,00	280.000,00	
3.2.1. Мјера- Креирање програма подршке за		100.000,00	60.000,00	40.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне

побољшање енергетске ефикасности у МСПП					организације, републичке институције)
3.2.2. Мјера- Подршка увођењу обновљивих извора енергије у пословање МСПП		100.000,00	60.000,00	40.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
3.2.3. Мјера -Јачање свијести у примјени модела циркуларне економије		250.000 КМ	50.000,00	200.000,00	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
Укупно из стратешког документа¹⁴	100 %	9.850.000,00	6.030.000,00	3.820.000,00	-

Преглед по изворима финансирања (износ у КМ и процентима)		
Буџет града	Средства обезбијеђена на основу ЈПП	Донаторска средства (Фондови ЕУ, међународне организације, републичке институције)
6.030.000,00	0,00 КМ	3.820.000,00
61%	0%	39%

¹⁴ Структура финансирања по изворима финансирања. Напомена: Средства за финансирање стратешког документа заснивају се на пројекцијама доступних и очекиваних финансијских средстава у моменту израде стратешког документа.

11. Детаљан преглед мјера

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.1. Унапређење пословног окружења		
Назив мјере	1.1.1. Инвестиције за успостављање и развој пословних зона и Слободне зоне		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања¹⁵	У сарадњи са државним и републичким институцијама преко савеза општина и градова дефинисати мјере и олакшице за оснивање нових пословних и слободних зона као видова предузетничке инфраструктуре. Јасно дефинисати све пореске и безцаринске олакшице, као и олакшице при запошљавању нових радника у пословним зонама, умањење/ослобађање ренте и трошкова уређења земљишта, и синхронизовати подстицаје виших нивоа власти са локалним. Инсистирати на равномјерном успостављању зона према потребама инвеститора, доступном инфраструктуром, расположивом радном снагом, ресурсима и ланцима вриједности.		
Кључни стратешки пројекти	Пословна зона „Волујац“ Слободна зона Требиње		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности¹⁶	Циљне вриједности¹⁷
	-Број МСПП које послују у СЗ и ПЗ	8 предузећа	20 предузећа
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	-Повећање броја предузећа која се баве прерађивачком индустријом -Повећан број запослених радника -Повећан извоз		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 3.500.000 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	- Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво - Одјељење за капиталне инвестиције		
Циљне групе	Страни и домаћи инвеститори		

¹⁵ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

¹⁶ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

¹⁷ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.1. Унапређење пословног окружења		
Назив мјере	1.1.2. Унапређење програма подршке за почетнике у пословању		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања¹⁸	Стратешко одређивање Града Требиња је пружање подршке свима који желе да покрену свој посао што је кроз финансијску подршку у предходном периоду и провођено. Постојећи програм је неопходно унаприједити увођењем транспарентног мониторинга у циљу оправданости додјелих средстава затим менторске подршке од стране предузетничког екосистема током првих година пословања. Такође увођењем суфинансирања у одређеном проценту властитог учешћа корисника програма подршке повећава се проценат одрживости МСПП. Организовање обука у пословном планирању и изради пословног плана је битан сегмент одрживости МСПП. Суфинансирање самозапошљавања кључно је за подстицање економског развоја и социјалну стабилност. Подршка предузетницима, показује да заједница цијени њихове способности и жели да их подржи у креирању будућности. Континуирана менторска подршка важан је инструмент за њихов успјех и дугорочну одрживост. Праћење напретка и редовна евалуација утицаја менторства доприноси дугорочном успјеху предузећа.		
Кључни стратешки пројекти	-Програм подршке за почетнике у пословању		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности¹⁹	Циљне вриједности²⁰
	-Број МСПП који су користили нове програме подршке у почетним фазама пословања	0	100
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Економски развој, Смањење незапослености, Унапређење квалитета живота, Друштвени ефекти, Привлачење инвестиција.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 1.500.000 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029 година		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	Лица која се воде на евиденцији завода за запошљавање и лица која су остала без посла и покрећу свој власитити посао.		

¹⁸ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

¹⁹ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

²⁰ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.1. Унапређење пословног окружења		
Назив мјере	1.1.3. Подршка иницијативама за унапређење регулаторног оквира на локалном и републичком нивоу		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања²¹	У складу са потребама МСПП, редовним сазнавањем пословне проблематике и баријера, путем анкета, секторских састанака, теренског обиласка предузећа вршити анализу утицаја прописа свих законских и подзаконских аката. Путем свих релевантних радних и савјетодавних тијела које се баве пружањем подршке МСПП, (Савјет за привреду, туризам, Привредна комора, пословна удружења) организовати континуиране састанке (најмање 3 пута годишње) на којима ће бити разматрани тренутни законски и подзаконски акти, али и иницијативе које долазе од стране привредника који утичу на развој привреде и предузетништва. Закључке са састанака слати у виду покретања иницијативе за измјеном прописа доносиоцима одлука на државном, републичком и Градском нивоу.		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности²²	Циљне вриједности²³
	Број реализованих заједничких иницијатива према локалном и републичком нивоу	0	Најмање 5
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	-Побољшан регулаторни оквир за пословање, што ће допринијети расту привредне активности.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 0,00		
	Извор:		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП		

²¹ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

²² Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

²³ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.1 Унапређење пословног окружења		
Назив мјере	1.1.4. Подршка развоју дигитализације услуга ЈЛС за потребе МСПП		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања²⁴	Дигитализација услуга градске администрације доноси бројне предности како за мала и средња предузећа (МСПП), тако и за сам град. Овај процес убрзава административне процедуре, смањује трошкове, побољшава транспарентност и олакшава комуникацију између јавног и приватног сектора. Дигитализација услуга градске администрације је неопходна за бржи развој малих и средњих предузећа. Конкретне мјере, као што су: једношалтерски портали, е-регистрација, дигитално плаћање, увођење дигиталног система подршке и субвенција за предузетнике и онлајн праћење статуса предатих предмета, привлаче инвестиције и олакшавају рад предузетницима.		
Кључни стратешки пројекти	- Увођење Географско информационог система (ГИС базе података), доступне привредницима, - Израда апликације као јединствене контакт тачке (једношалтерски портал за предузетнике) - Дигитализација праћења предмета и регистрације предузетника - Систем пријаве на субвенције		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности²⁵	Циљне вриједности²⁶
	- Број нових дигиталних/онлајн рјешења за МСПП	-0	- Најмање 2
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Инвеститорима олакшан приступ информацијама које се тичу комуналне инфраструктуре при доношењу одлука о одабиру локација за грађење.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 120.000 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за комуналне и инспекцијске послове		
Носиоци спровођења мјере	Одјељење за комуналне и инспекцијске послове		
Циљне групе	МСПП, Домаћи и страни инвеститори		

²⁴ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

²⁵ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

²⁶ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.1 Унапређење пословног окружења		
Назив мјере	1.1.5. Одржавање стандарда повољног пословног окружења		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања²⁷	Континуирано праћење реализације и испуњавање <i>BFC SEE</i> критерија. Његово константно унапређивање и континуирано провођење по задатим критеријумима. Организација и учешће представника пословног сектора на регионалним и међународним привредним сајмовима. Ажурирање и унапређење промотивних садржаја: водич за инвеститоре, интернет страница града, инвестициони профил и понуда, и сл. Креирање и провођење кампање промоције домаћих привредника.		
Кључни стратешки пројекти	<i>BFC SEE</i>		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности²⁸	Циљне вриједности²⁹
	-Број стандарда	1	2
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	-Повећана видљивост Града Требиња као пожељне дестинације за инвестирање и склапање пословне сарадње. Успостављени стандарди према постављеним критеријумим БФЦ.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 20.000,00		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	Домаћи и страни инвеститори и пословна заједница		

²⁷ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

²⁸ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

²⁹ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.2. Подршка развоју предузетничке дјелатности		
Назив мјере	i. Развој женског предузетништва и предузетништва младих		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања³⁰	Суфинансирање samozapoшљавања младих до 35 година и жена кључно је за подстицање економског развоја и социјалну стабилност. Млади и жене су често најугроженије групе на тржишту рада, са високим стопама незапослености и тенденцијом одласка у иностранство. Подршка млађим предузетницима, који се фокусирају на иновативне и дигиталне услуге, показује да заједница цијени њихове способности и жели да их подржи у креирању будућности. Програми подршке женама такође смањују неравноправност у зарадама и ојачавају њихову позицију, посебно у руралним и мање развијеним подручјима. Континуирана менторска подршка за младе и жене предузетнице важан је инструмент за њихов успјех и дугорочну одрживост. Ова мјера обухвата успостављање програма менторства у сарадњи са локалним предузетницима и академским институцијама, организацију радионица и тренинга за развој предузетничких вјештина, као и креирање менторских мрежа и платформи за умрежавање. Праћење напретка и редовна евалуација утицаја менторства доприносе дугорочном успјеху предузећа		
Кључни стратешки пројекти	- Суфинансирање samozapoшљавања и запошљавања младих до 35 и жена предузетница. - Организовање обука и менторства за младе предузетнике до 35 година и жене предузетнице		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности³¹	Циљне вриједности³²
	-Број подржаних корисника до 35 г. -Број подржаних предузетница	- 30 - 25	- 50 - 50
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Подстицањем запошљавања младих доприноси се смањењу незапослености и повећању броја младих предузетника. Samozapoшљавање младих и жена генерише нова радна мјеста у сим секторима чиме се смањује миграција у потрази за послом, јер им се пружа прилика да остану на свом мјесту и развијају своје идеје.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 150.000,00 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	Млади предузетници и жене предузетнице које се воде на евиденцији завода за запошљавање или су остали без посла па покрећу свој властити посао.		

³⁰ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

³¹ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

³² Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.2. Подршка развоју предузетничке дјелатности		
Назив мјере	ii. Промоција предузетништва		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања³³	Град Требиње заједно са својим предузетничким екосистемом може креирати разне промотивне активности како би охрабриле грађане да покрену сопствени бизнис, и како би унаприједили предузетничку климу. Добра промоција предузетништва повећава видљивост могућности, мотивише потенцијалне предузетнике кроз промотивне канале као што су: Јавне информативне кампање (покретање градских иницијатива које промовишу предузетништво путем портала локалних ТВ-а, радија, и друштвених мрежа); Израда видео спотови који представљају успјешне локалне предузетнике као инспирацију за друге; Организација предузетничких догађаја (сајмови предузетништва и стартапова; предузетнички <i>meet-up</i> догађаји); Награде и признања за најбоље предузетнике; Промоција предузетничког образовања (едукативни програми у школама и универзитетима);		
Кључни стратешки пројекти	Израда маркетинг плана промоције предузетништва		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности³⁴	Циљне вриједности³⁵
	Број промотивних активности	4	Најмање 10
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређена предузетничка клима, повећан број предузетничких радњи		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 30.000 КМ		
	Извор: Буџет града		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	Потенцијални предузетници		

³³ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

³⁴ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

³⁵ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	1. Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње		
Приоритет	1.2. Подршка развоју предузетничке дјелатности		
Назив мјере	iii. Развој предузетничке инфраструктуре		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања³⁶	Успостављање и развој Центра за привреду као кровне институције која обједињује све актере који пружају подршку МСПП и која координише њиховим активностима је од великог значаја за развој предузетничке инфраструктуре. Улагање у предузетничку инфраструктуру је стратешки корак за дугорочни развој локалне заједнице. Иновациони центри, „cowoking“ простори пружају подршку предузетницима и истраживачким тимовима, промовишући развој нових технологија и иновативних рјешења. Они повезују академску заједницу, истраживачке институте и привреду, чиме се унапређује трансфер знања и технологија. Мјера обухвата и развој постојећег иновационо-предузетничког центра који ће служити као подршка за унапређење креативних и иновационих потенцијала у сектору културно-креативних индустрија. Град Требиње ће преко предузетничког екосистема ће бити фокусиран на пружање стручне помоћи и инфраструктуре за предузетнике и креативне професионалце, као и на развој нових пословних модела, технолошких иновација и промоцију свих видова предузетништва са посебним освртом на брзорастуће стартапове из креативних и ИКТ индустрија.		
Кључни стратешки пројекти	- Успостављање центра за привреду - Успостављање „co woking“ простора - Јачање Иновационо-предузетничког центра		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности³⁷	Циљне вриједности³⁸
	Број успостављених система подршке Број корисника система предузетничке инфраструктуре	1 5	Најмање 2 Најмање 20
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Економски развој; Смањење незапослености; Унапређење квалитета живота; Инфраструктурни развој		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 750.000 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП, Особе које се воде на евиденцији Завода за запошљавање а које желе да покрену свој властии посао		

³⁶ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

³⁷ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

³⁸ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП		
Приоритет	2.1. Подршка за унапређење пословања МСПП		
Назив мјере	2.1.1. Олакшавање приступа изворима финансирања за МСПП		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања³⁹	Побољшање способности малих и средњих предузећа и предузетника (МСПП) да приступе различитим изворима финансирања, као и да ефикасно управљају добијеним средствима. Кроз ову мјеру, планирано је организовање обука за раднике у сектору МСПП, које ће бити фокусиране на развој вјештина потребних за припрему и имплементацију пројеката који су погодни за аплицирање на различите облике финансијске подршке, као и обуке за припрему пројеката за аплицирање на субвенције, међународне изворе финансирања, аплицирање код банака за финансијска средства као и код локалних заједница. Повезивање стартапова са инвеститорима кроз пословне форуме и <i>networking</i> догађаје је такође један од могућих пројеката али и подстицање домаћих улагача да инвестирају у локална предузећа. Такође, мјером је обухваћена и израда нових линија финансијске подршке у сарадњи са ИРБРРС, Гарантним фондом и комецијалним банкама, на успостављању Градског Гарантног фонда и субвенције камата на инвестиционе кредите.		
Кључни стратешки пројекти	Обуке из РСМ; Обуке из финансијског менаџмента; Пословно планирање Локални Гарантни фонд Субвенција камата на инвестиционе кредите и кредите гарантног фонда		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁴⁰	Циљне вриједности⁴¹
	Број одржаних радионица и обука	2	10
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Ефекти реализацијом ове мјере се односе на успостављање јединственог стандардизованог програма који ће бити примјењен у свим МСПП и који ће допринијети повећаном броју оспособљених радника.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 50.000,00 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	Континуирано 2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	- Развојна агенција Града Требиња ТРЕДЕА		
Циљне групе	МСПП		

³⁹ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁴⁰ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁴¹ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП		
Приоритет	2.1. Подршка за унапређење пословања МСПП		
Назив мјере	2.1.2. Развој нових и унапређење постојећих програма подршке за МСПП		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁴²	Циљ мјере је развој нових и унапређење постојећих програма подршке на нивоу градске управе како би се МСПП омогућио лакши приступ изворима финансирања и подршка у процесу аплицирања за субвенције и друге облике финансијске помоћи. Посебан фокус ће бити на развоју стратешки важних сектора. Поред тога, обухват корисника програма ће бити проширен, омогућавајући привредницима да током цијеле године остваре своје право на подршку, а не само у периоду одређеном јавним позивом. Постојећи програми подршке за МСПП укључују финансијску помоћ, савјетодавне услуге, менторство и олакшан приступ тржишту у једном пакету. Кључни изазови у примјени ових програма су недовољна информисаност предузећа и недовољно прилагођени услови финансирања. Такође, приликом креирања годишњих Програма подршке вршити консултације са представницима свих сектора МСПП како би се сагледале њихове потребе и Програми креирали према томе. Увођењем нових програма за МСПП као што је локални гарантни фонд и субвенција камата на инвестиционе кредите заједо са Републичким и осталим финансијским институцијама (комерцијалне банке), олакшаће се приступ додатним изворима финансирања. Ови програми ће стимулисати економски раст, запошљавање и конкурентност на тржишту, доприносећи унапређењу пословног окружења и повећању привредне активности у Граду Требињу.		
Кључни стратешки пројекти	Гарантни фонд са субвенцијом камата на кредите Програм за отварање нових радних мјеста-запошљавање		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁴³	Циљне вриједности⁴⁴
	-Број корисника програма	78	90
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	-Олакшан приступ изворима финансирања		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 1.300.000,00 КМ		
	Извор: Буџет града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	- Развојна агенција Града Требиња ТРЕДЕА - Аграрни фонд града Требиња		
Циљне групе	Микро мала и средња предузећа и предузетници		

⁴² Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁴³ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁴⁴ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП		
Приоритет	2.1. Подршка за унапређење пословања МСПП		
Назив мјере	2.1.3. Унапређење програма за запошљавање и развој конкурентне радне снаге		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁴⁵	Креирање Програма подстицаја за стручно оспособљавање, доквалификацију и преквалификацију преко акредитованих институција и њихова примјена у пракси. Такође поред примјене акредитованих програма креирати нове програме, и извршити њихову верификацију. У сарадњи са јавним, приватним и образовним сектором осигурати квалитетну практичну наставу како код послодаваца тако и у кабинетима практичне наставе, контролисану од стране координатора практичне наставе. Обуке организовати на начин да ученици усвоје основна знања на сличној опреми која се користи у приватном сектору, како би били што спремнији за тржиште рада.		
Кључни стратешки пројекти	- Стручно оспособљавање радне снаге према потребама послодаваца - Акредитација институција које прводе програме оспособљавања - Опремање кабинета за практичну наставу		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁴⁶	Циљне вриједности⁴⁷
	- Број реализованих програма - Број нових програма обука	3 програма 0 програма	8 програма 6 програма
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	- Повећање квалификација радне снаге ће имати за резултат већу запосленост, боље могућности за предузетнике и раст конкурентности МСПП Града Требиња - Студенти и радници који се преквалификују или доквалификују ће бити спремнији за рад на тржишту, што ће им омогућити да се лакше запосле у својим новим или побољшаним професијама - Нови програми ће помоћи у развоју и подршци растућих сектора као што су ИТ, енергетика и туризам што ће допринијети економском расту и стварању нових радних мјеста		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 450.000 КМ		
	Извор: Буџет Града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво, ТРЕДЕА, Подручна привредна комора, Средње стручне школе		
Циљне групе	МСПП „Лица која се воде на евиденцији Завода за запошљавање, средње стручне школе		

⁴⁵ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁴⁶ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁴⁷ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП		
Приоритет	2.2. Подршка за снажније укључивање МСПП у глобалне ланце вриједности		
Назив мјере	2.2.1. Подршка у увођењу стандардизације и сертификације у складу са захтјевима тржишта		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁴⁸	Европски стандарди (ЕН стандарди), одређују техничке спецификације које морају бити испуњене да би се производ могао извозити на тржиште ЕУ. Увођење техничких стандарда и сертификација производа су веома захтјевни и повлаче трошкове самог процеса добијања стандарда и процеса прилагођавања захтјевима стандарда. МСПП углавном немају ни кадровски ни финансијски капацитет неопходан за њихову имплементацију. Подршка ће се пружати у виду ваучер програма са фиксираним максималним износом по предузећу за суфинансирање набавке стандарда, осигурање квалитетне консултантске подршке при увођењу стандарда, као и трошкове лабораторијских испитивања и сертификације производа. Подршка ће се пружати путем стално отвореног јавног позива за извозно оријентисана предузећа, до утршка годишње предвиђених средстава.		
Кључни стратешки пројекти	-Увођење стандарда квалитета за извозно орјентисана МСПП		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁴⁹	Циљне вриједности⁵⁰
	-Број корисника	0	4
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	-Кроз увођење међународних стандарда, предузетници стичу потребне техничке спецификације за извоз на тржиште ЕУ, чиме побољшавају конкурентност својих производа -Увођењем стандарда, предузећа постају конкурентнија на глобалном тржишту, што повећава извоз, омогућава им лакшу усклађеност са међународним стандардима, добијају потребне сертификате чиме се уклањају баријере за улазак на тржишта ЕУ и друга ино тржишта		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 30.000,00 КМ		
	Извор: Буџет града		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Подручна привредна комора регије Требиња		
Циљне групе	Мала и средња предузећа и предузетници који су извозно орјентисани		

⁴⁸ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁴⁹ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁵⁰ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	2. Јачање одрживости и конкурентности МСПП		
Приоритет	2.2. Подршка за снажније укључивање МСПП у глобалне ланце вриједности		
Назив мјере	2.2.2. Подршка развоју канала комуникације и промоције у циљу повезивања са новим тржиштима		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁵¹	Побољшати комуникацију са Представништвима Републике Српске у иностранству, затим Економским одјелима при Амбасадама у БиХ у циљу повезивања пословне заједнице између привредника који послују у матичним земљама, а имају интерес да се повежу и послују са привредницима из Требиња. Подршка пружати кроз: Појачану комуникацију и коришћење дијаспоре у функцији повећања извоза и привлачења инвестиција и успостављања нових пословних веза; Појачану комуникацију и коришћење веза са градовима - партнерима у функцији повећања међусобне привредне сарадње; Успостављање базе података предузећа чији су власници људи из дијаспоре, Организација сајмова и конференција и/или учешће на истим. Други вид развоја канала и промоције је и подршка маркетиншким активностима за привлачење иностраних купаца домаћих производа је кључна за успјешан излазак на инострана тржишта. МСПП често немају ресурсе за развој сопствених онлајн продавница. Заједничке платформе омогућавају им приступ глобалном тржишту уз мање трошкове. Ово смањује зависност малих произвођача од посредника и повећава њихову профитабилност. Онлајн платформе омогућавају произвођачима да лакше дођу до страних купаца, чиме се повећава извоз домаћих производа.		
Кључни стратешки пројекти	- Организовање конференција/сајмова са дипломатско-конзуларним представништима и дијаспором - Подршка изради онлајн платформи за продају и промоцију		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁵²	Циљне вриједности⁵³
	- Број нових канала промоције	0	5
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећање видљивости и препознатљивости предузећа, повећање извоза и интернационализације, приступ новим купцима и пословним партнерима,		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 70.000,00 КМ		
	Извор: Буџет Града		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	Мала и средња предузећа и предузетници који су извозно оријентисани		

⁵¹ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁵² Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁵³ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.1. Развој иновативних производа и услуга		
Назив мјере	3.1.1. Креирање програма подршке за увођење иновација/дигитализације у сектору МСПП		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁵⁴	Иновације и дигитализација представљају кључне факторе за унапређење конкурентности малих и средњих предузећа (МСПП). Циљ овог програма је подстицање МСПП на увођење нових технологија, дигиталних алата и иновационих процеса како би се повећала ефикасност, продуктивност и тржишна конкурентност. Врсте подршке: Подршка увођењу иновација и дигитализација МСПП се може провести кроз низ мјера као што су: Финансијска подршка: Грантови за увођење нових технологија и дигиталних рјешења. Субвенционисани кредити за иновационе пројекте. Едукативна подршка: Радионице и тренинзи о дигиталним алатима и иновацијама; Савјетодавне услуге за имплементацију дигитализације; Програми за развој дигиталних вјештина запослених. Техничка подршка: Омогућавање приступа стручњацима и менторима за дигиталну трансформацију. Подршка у имплементацији софтверских рјешења (ERP, CRM, AI, Big Data). Увођење <i>cloud</i> услуга и сајбер-безбједности у МСПП. Мрежна и партнерска подршка: Повезивање са технолошким компанијама и истраживачким центрима. Организација конференција, сајмова и мрежних догађаја. Размјена најбољих пракси и искустава из дигитализације.		
Кључни стратешки пројекти	- Програм подршке за увођење дигитализације и иновација		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁵⁵	Циљне вриједности⁵⁶
	- Број подржаних МСПП - Број одржаних радионица	• 0 • 2	• Најмање 10 • Најмање 10
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећана дигитална трансформација у сектору МСПП. Већи број иновативних производа и услуга. Побољшана конкурентност домаћих МСПП на регионалном и глобалном тржишту. Већа продуктивност и ефикасност кроз аутоматизацију и нове технологије.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 120.000		
	Извор: Буџет Града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП		

⁵⁴ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁵⁵ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁵⁶ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.1. Развој иновативних производа и услуга		
Назив мјере	3.1.2. Програми подршке за сектор информационо-комуникационих технологија		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁵⁷	Програми подршке за сектор информационо-комуникационих технологија (ИКТ) које Град Требиње може пружати укључује различите финансијске и нефинансијске мјере кроз увођење финансијских и нефинансијских подстицаја. Финансијске се могу односити на увођење грантова за иновације односно подршка стартаповима и малим ИКТ компанијама за развој нових технологија и софтверских рјешења или финансијска помоћ компанијама за запошљавање програмера и ИТ стручњака. Што се тиче нефинансијских мјера подршка се може пружити кроз програме који помажу домаћим ИКТ компанијама у изласку на међународно тржиште, обуку младих у програмирању и дигиталним вјештинама, стимулисање развоја локалног ИКТ сектора кроз куповину софтвера и услуга од локалних предузећа.		
Кључни стратешки пројекти	- Програм подстицаја за предузетнике из сектора ИКТ - Организација обука за предузетнике из сектора ИКТ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁵⁸	Циљне вриједности⁵⁹
	- Број креираних програма - Број корисника програма	0 0	2 20
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Програм ће помоћи развоју креативних, ИКТ индустрија и иновација које ће створити нове пословне прилике и повећати удио ових индустрија у локалној економији.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 110.000 КМ		
	Извор: Буџет Града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП у ИКТ индустријама		

⁵⁷ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁵⁸ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁵⁹ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.1. Развој иновативних производа и услуга		
Назив мјере	3.1.3. Програми подршке за сектор културно креативних индустрија		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁶⁰	Програм подстицања предузетништва заснованог на знању, иновацијама и креативним индустријама има за циљ да ојача економију кроз развој иновативних и креативних послова, промовише нова знања и технологије, и подстакне конкурентност на домаћем и међународном тржишту. Успостављање и развој Центра за креативну индустрију (ЦКИ) представља важан сегмент подршке и унапређења креативног и културног сектора. Овакав центар би био мјесто гдје се окупљају умјетници, дизајнери, предузетници и професионалци из различитих области креативних индустрија, са циљем сарадње, развоја и комерцијализације идеја. У рад Центра би био укључен и образовни сектор и све институције културе са привредни сектором и невладиним организацијама. Неопходно је подстаћи сарадњу између јавног сектора и приватних инвеститора, као што су банке, фондације и компаније заинтересоване за друштвену одговорност.		
Кључни стратешки пројекти	- Програм подстицаја за предузетнике из сектора ИКТ и културно-креативних индустрија - Организација обука за предузетнике из сектора културно-креативних индустрија		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁶¹	Циљне вриједности⁶²
	- Број креираних програма - Број корисника програма	0 0	2 20
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Програм ће помоћи развоју креативних, ИКТ индустрија и иновација које ће створити нове пословне прилике и повећати удио ових индустрија у локалној економији.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 110.000 КМ		
	Извор: Буџет Града и донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПШу креативним индустријама		

⁶⁰ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁶¹ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁶² Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.1. Развој иновативних производа и услуга		
Назив мјере	3.1.4. Унапређење програма подршке за пројекте из области туризма		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁶³	Креирање нових туристичких садржаја и туристичких аранжмана кроз стимулисање туристичких агенција у циљу јачања рецептивног туризма је мјера која може допринијети повећању удјела туризма у привредној структури. Мјера подразумјева системску подршку Туристичким агенцијама и тур оператерима да раде на јачању рецептивног туризма и да се стимулише израда туристичких пакета који подразумјевају најмање два ноћења у Требињу. Овај Програм поред финансијске подршке мора садржати и едукативни у циљу увезивања у ланцу свих пружаоца услуга у туризму. Такође неопходно је подстицати повећање смјештајних капацитета у градским али и у руралним подручјима кроз субвенције и финансијске подстицаје за изградњу и реновирање објеката који чувају традиционалну архитектуру али и јачати авнатуристички туризам.		
Кључни стратешки пројекти	- Пограм јачања рецептивног туризма - Повећање и унапређење смјештајних капацитета		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁶⁴	Циљне вриједности⁶⁵
	- Број подржаних МСПП из туристичког сектора	0	15
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан удио туризма у привредној структури Града Требиња.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 500.000		
	Извор: Буџет града, донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП из сектора туризма		

⁶³ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁶⁴ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁶⁵ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.1. Развој иновативних производа и услуга		
Назив мјере	3.1.5. Унапређење програма подршке за пројекте из области пољопривреде		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁶⁶	Већа пољопривредна искориштеност природних ресурса и повећање степена прераде пољопривредних производа са циљем отварања нових предузећа из сектора пољопривреде је важна мјера која доприноси већој економској стабилности становништва у руралним подручјима. Финансијском и ефикасном подршком за покретање породичних мљекара, сирана, прераде воћа и поврћа повећаће се број предузећа, и оснажити економски положај становника из руралног подручја. Развити програм увођења центра за маслинарство и радити на његовом брендирању и заштити. Такође неопходно је радити на развоју Херцеговачке куће у смислу инфраструктуре и повећање броја коопераната, затим подржати заштиту локалних производа и добијања сертификата који гарантују географско покријекло производа. Развој програма подршке за мала и средња предузећа у сектору органске производње хране, укључује субвенције, обуке за произвођаче и промоцију домаћих производа на локалним и међународним тржиштима.		
Кључни стратешки пројекти	- Програм подршке из области пољопривреде - Заштита традиционалних производа - Успостављање малих прерађивачких газдинстава		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁶⁷	Циљне вриједности⁶⁸
	- Број подржаних МСПП из пољопривредног сектора	0	15
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Већа искориштеност природних ресурса у пољопривреди		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 500.000		
	Извор: Буџет града, донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП из области туризма и пољопривреде		

⁶⁶ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁶⁷ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁶⁸ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.1. Развој иновативних производа и услуга		
Назив мјере	3.1.6. Развој партнерстава између културно /креативног сектора и других привредних сектора		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁶⁹	Креативни и ИТ сектор могу заједно радити на апликацијама које промовишу културно наслеђе, виртуелне музеје и дигиталне галерије. Ово укључује апликације за виртуелну и проширену стварност које омогућавају интерактивно искуство. Креирање догађаја који комбинују локалну гастрономију и умјетност, као што су дегустације уз умјетничке изложбе или концерте. Угоститељи могу сарађивати са локалним умјетницима за декорацију, дизајн менија и осмишљавање тематских вечери. Подстицање сарадње између умјетника, дизајнера и других креативних професионалаца са традиционалним индустријама како би се створили нови производи, услуге и искуства. Ово укључује грантове за заједничке пројекте, подршку за интердисциплинарне инкубаторе и промоцију културног предузетништва.		
Кључни стратешки пројекти	- Израда виртуелне апликације за промоцију културног наслеђа Града Требиња - Јачање и успостављање сарадње између привредника и локалних умјетника		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁷⁰	Циљне вриједности⁷¹
	- Број развијених партнерстава	0	3
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Подстицање иновација и креативних решења, Диверзификација извора прихода, Повећање конкурентности и привлачности локалне привреде, Јачање економске и друштвене одрживости, Развој креативног туризма и брендирање дестинација.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 90.000 КМ		
	Извор: Буџет града Донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП из области креативних и културних индустрија и слободни умјетници и традиционална МСПП		

⁶⁹ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁷⁰ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁷¹ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.2. Подршка развоју модела циркуларне економије у сектору МСПП		
Назив мјере	3.2.1. Креирање програма подршке за побољшање енергетске ефикасности у МСПП		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁷²	Овом мјером Град Требиње ће радити на оснаживању предузећа да имплементирају одрживе праксе које смањују трошкове, побољшавају конкурентност и доприносе очувању животне средине. Организовати или суфинансирати спровођење енергетских провјера у предузећима ради идентификације могућности за унапређење ефикасности. Обезбиједити финансијску подршку за набавку енергетски ефикасне опреме, инсталацију обновљивих извора енергије или модернизацију постојећих система.		
Кључни стратешки пројекти	Подршка примјени енергетске ефикасности у предузећима		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁷³	Циљне вриједности⁷⁴
	-Број подржаних МСПП	-0	-10
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	- Повећање енергетске ефикасности и смањење трошкова у предузећима. - Побољшање конкурентности предузећа кроз енергетске уштеде - Допринос заштити животне средине смањењем енергетске потрошње и угљен-диоксидних емисија		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 100.000 КМ		
	Извор: Град Донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП		

⁷² Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁷³ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁷⁴ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.2. Подршка развоју модела циркуларне економије у сектору МСПП		
Назив мјере	3.2.2. Подршка увођењу обновљивих извора енергије у пословање МСПП		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁷⁵	Увођење једноставнијих процедура за добијање дозвола за инсталацију система обновљивих извора енергије. Подстицаји за МСПП да користе одређени постотак енергије из обновљивих извора. Развој техничких водича и алата за процјену исплативости кориштења обновљивих извора енергије у пословању. Организација едукативних радионица и семинара за власнике и менаџере МСП-ова.		
Кључни стратешки пројекти	Подршка примјени енергетске ефикасности у предузећима		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁷⁶	Циљне вриједности⁷⁷
	-Број корисника	-0	-10
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	- Повећање енергетске ефикасности - Побољшање конкурентности предузећа кроз енергетске уштеде - Допринос заштити животне средине		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 100.000 КМ		
	Извор: Буџет Града Донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП		

⁷⁵ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁷⁶ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁷⁷ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Веза са стратешким циљем	3. Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга		
Приоритет	3.2. Подршка развоју модела циркуларне економије у сектору МСПП		
Назив мјере	3.2.3. Јачање свијести у примјени модела циркуларне економије		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања⁷⁸	Јачање свијести о примјени модела циркуларне економије у сектору малих, средњих предузећа и предузетништва (МСПП) може се реализовати кроз разне активности и пројекте. Кључне иницијативе које Град може подржати: Организовање обука за предузетнике о предностима циркуларне економије, начинима смањења отпада и коришћења секундарних сировина. Обука малих и средњих произвођача о примјени циркуларне економије кроз одрживе процесе, оптимизацију ресурса и иновативна рјешења. Сарадња са привредним коморама и факултетима ради развоја специјализованих програма о одрживој производњи и циркуларним пословним моделима. Организовање годишњег догађаја гдје се представљају успјешни пројекти и иновације у циркуларној економији. Организовање посјета фирмама које већ примјењују циркуларну економију. Ове активности могу помоћи да МСПП препознају економске и еколошке предности циркуларне економије и постепено је примењују у свом пословању.		
Кључни стратешки пројекти	Циркуларна академија за производњу		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности⁷⁹	Циљне вриједности⁸⁰
	Број корисника	0	10
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Одрживи економски раст и конкурентност МСПП, Заштита животне средине и ефикасно управљање ресурсима, Смањење трошкова производње кроз ефикасно коришћење сировина и енергије.		
Индикативна финансијска пројекција са изворима финансирања	Износ: 250.000,00 КМ		
	Извор: Буџет Града Донаторска средства		
Период спровођења мјере	2025-2029		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Носиоци спровођења мјере	Град Требиње - Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво		
Циљне групе	МСПП		

⁷⁸ Уколико за наведену мјеру постоји дефинисан стратешки документ, наводи се у склопу поља Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања

⁷⁹ Колона полазне вриједности односи се на годину израде стратешког документа

⁸⁰ Колона Циљне вриједности обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

12. Сажети преглед стратешких циљева, приоритета и мјера у стратешком документу

Редни број и ознака	Назив	Индикатор и финансијски извори		
1. Стратешки циљ	Континуиран раст и развој МСПП у Граду Требиње	Индикатор стратешког циља	Полазне вриједности индикатора ⁸¹	Циљне вриједности индикатора ⁸²
		Број МСПП	2024.г.	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		3.440.000,00	2.630.000,00	6.070.000,00
Приоритет 1.1.	Унапређење пословног окружења	Индикатор приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Износ инвестиција страних и домаћих МСПП	2024.г.	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		2.790.000,00	2.350.000,00	5.140.000,00
Мјера 1.1.1.	Инвестиције за успостављање и развој пословних зона и Слободне зоне	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број МСПП које послују у режиму СЗ и ПЗ	8	20
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		1.500.000,00	2.000.000,00	3.500.000,00
Мјера 1.1.2.	Унапређење програма подршке за почетнике у пословању	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број МСПП који су користили нове порграме подршке у почетним фазама пословања	0	100
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		1.200.000,00	300.000,00	1.500.000,00

⁸¹ Колона полазне вриједности индикатора односи се на годину израде стратешког документа

⁸² Колона Циљне вриједности индикатора обично се односи на посљедњу годину спровођења стратешког документа

Мјера 1.1.3.	Подршка иницијативама за унапређење регулаторног оквира на локалном и републичком нивоу	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број реализованих локалних иницијатива према републичком и локалном нивоу	0	Најмање 5
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		0,00	0,00	0,00
Мјера 1.1.4.	Подршка развоју дигитализације услуга ЈЛС за потребе МСПП	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број нових дигиталних/онлајн рјешења за МСПП	0	најмање 2
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		80.000,00	40.000,00	120.000,00
Мјера 1.1.5.	Одржавање стандарда повољног пословног окружења	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број стандарда	1	2
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		10.000,00	10.000,00	20.000,00
Приоритет 1.2.	Подршка развоју предузетничке дјелатности	Индикатор приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број нових предузетника	2024.г.	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		650.000,00	280.000,00	930.000,00
Мјера 1.2.1.	Развој женског предузетништва и предузетништва младих	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број подржаних корисника до 35 година	-30	-50
		Број подржаних жена	-25	-50
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		120.000,00	30.000,00	150.000,00
Мјера 1.2.2.	Промоција предузетништва	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора

		-Број промотивних активности	4	Најмање 10
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		30.000,00	0	30.000,00
Мјера 1.2.3.	Развој предузетничке инфраструктуре	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број успостављених система подршка	1	Најмање 2
		Број корисника система	5	Најмање 20
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		500.000,00	250.000,00	750.000,00
2.Стратешки циљ	Јачање одрживости и конкурентности МСПП	Индикатор циља	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст прихода од извоза МСП-а	2024.г.	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		1.440.000,00	460.000,00	1.900.000,00
Приоритет 2.1.	Подршка за унапређење пословања МСПП	Индикатор приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		1.340.000,00	460.000,00	1.800.000,00
Мјера 2.1.1.	Олакшавање приступа изворима финансирања за МСПП	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број корисника нових програма	2	10
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		40.000,00	10.000,00	50.000,00
Мјера 2.1.2.	Развој нових и унапређење постојећих програма подршке за МСПП	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број корисника програма	78	+15%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		1.000.000,00	300.000,00	1.300.000,00

Мјера 2.1.3.	Унапређење програма за запошљавање и развој конкурентне радне снаге	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број реализованих програма Број нових програма	3 0	8 6
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		300.000,00	150.000,00	450.000,00
Приоритет 2.2.	Подршка за снажније укључивање МСПП у глобалне ланце вриједности	Индикатор приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст бруто-додатне вриједности извозно оријентисаних МСПП	2024.г.	+10%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		100.000,00	-	100.000,00
Мјера 2.2.1.	Подршка у увођењу стандардизације и сертификације у складу са захтјевима тржишта	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број корисника	0	4
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		30.000,00	0	30.000,00
Мјера 2.2.2.	Подршка развоју канала комуникације и промоције у циљу повезивања са новим тржиштима	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број нових канала промоције	0	5
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		70.000,00	0	70.000,00
3.Стратешки циљ	Унапређење структуре и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга	Индикатор циља	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст бруто додатне вриједности МСПП		+10%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		1.150.000,00	730.000,00	1.880.000,00
3.1.Приоритет	Развој иновативних производа и услуга	Индикатор приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора

		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		980.000,00	450.000,00	1.430.000,00
Мјера 3.1.1.	Креирање програма подршке за увођење иновација/дигитализације у сектору МСПП	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број подржаних МСПП	0	Најмање 10
		Број одржаних радионица	2	Најмање 10
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		70.000,00	50.000,00	120.000,00
Мјера 3.1.2.	Програми подршке за сектор информационо - комуникационих технологија	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број кеираних програма	0	2
		Број корисника програма	0	20
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		80.000,00	30.000,00	110.000,00
Мјера 3.1.3.	Програми подршке за сектор културно-креативних индустрија	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број кеираних програма	0	2
		Број корисника програма	0	20
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		80.000,00	30.000,00	110.000,00
Мјера 3.1.4.	Унапређење програма подршке за пројекте из области туризма	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број подржаних МСПП из сектора туризма	0	15
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		350.000,00	150.000,00	500.000,00
Мјера 3.1.5.	Унапређење програма подршке за пројекте из области пољопривреде	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број подржаних МСПП из сектора пољопривреде	0	15
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		350.000,00	150.000,00	500.000,00

Мјера 3.1.6.	Развој партнерства између креативног/културног сектора и других привредних сектора	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број развијених партнера	0	3
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		50.000,00	40.000,00	90.000,00
Приоритет 3.2.	Подршка развоју енергетске ефикасности у сектору МСПП	Индикатор приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Повећана улагања у мјере енергетске ефикасности	2024.г.	+20%
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		170.000,00	280.000,00	450.000,00
Мјера 3.2.1.	Креирање програма подршке за побољшање енергетске ефикасности у МСПП	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број подржаних МСПП	0	10
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		60.000,00	40.000,00	100.000,00
Мјера 3.2.2.	Подршка увођењу обновљивих извора енергије у пословање МСПП	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број корисника	0	10
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		60.000,00	40.000,00	100.000,00
Мјера 3.2.3.	Јачање свијести у примјени модела циркуларне економије	Индикатор мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број корисника	0	10
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		50.000,00	200.000,00	250.000,00

13. Приједлог унапређења Програма подстицаја за развој МСПП у Граду Требиње (прилог 2)

Област додјеле субвенција потребно је системски уредити што подразумева:

1. Увођење проактивне комуникације са МСПП са циљем идентификовања како изазова и баријера са којима се суочавају у обављању привредне дјелатности тако и њихових стварних потреба, а чијим задовољавањем би се створили услови за њихов раст и развој али и унаприједило и ојачало позитивно привредно окружење у граду. То подразумева организовање континуираних инфо дана на које би се позвали представници МСПП те им се дала прилика да у интерактивном разговору са представницима Града подјеле своја искуства и дају приједлоге у вези подстицаја;
2. У складу са добијеним информацијама дефинисати линије подршке МСПП, од којих једна свакако треба да буде линија подршке самозапошљавању.

Ова линија је постојала у градским подстицајима и до сада али се приступ није бавио одрживошћу подржане дјелатности и економском оправданости. Нови системски приступ додјели субвенција за самозапошљавање треба да обухвати низ активности а које требају да максимално повећају проценат опстанка подржане предузетничке дјелатности на тржишту. То значи да треба провести процес кроз следеће активности:

- Провођење обуке из пословног планирања и израде бизнис плана са циљем тестирања економске оправданости и одрживости пословне идеје коју кандидат жели да конкретизује кроз регистрацију властитог бизниса;
- Задржати високе износе подстицаја који се додјељују од стране Града, а са друге стране градски подстицај финансијски треба да учествује са 50% од укупне вриједности пословног плана уз фиксирање максималног износа субвенције у апсолутном износу;
- Увођење суфинансирања пословног плана од стране будућег предузетника у смислу обезбјеђења властите финансијске партиципације од 50%;
- Средства субвенције се могу користити првенствено за набавку основних средстава (минимално 50% од укупне вриједности додјељене субвенције) уз обезбјеђења минимално преосталих 50% средстава из властитих средстава предузетника;
Поред набавке основног средства преостали дио додјељене субвенције намјенски усмјерити на плаћање пореза и доприноса на нето плату предузетника и додатних запослених (ако их буде), плаћање закупа пословног простора, плаћање рачуноводствених услуга;
- Подстицај додјељивати у двије транше. Прва транша у износу од 50% додјељеног подстицаја служи искључиво за набавку основних средстава. Друга транша исплаћивала би се након што предузетник оправда додјељена средства из прве транше, а најкасније 6 мјесеци од додјеле средстава прве транше;
- Обезбјеђење додјељених средстава подстицаја мјеницом, у складу са досадашњом праксом.

- Комисијска контрола намјенског трошења дозначених средстава те у случају ненамјенског трошења покренути поступак враћања додјељених средстава или наплате путем активирања мјенице;
- Пружање бесплатне менторинг подршке оним предузетницима који у току пословања западну у пословни проблем који не умију сами ријешити, али и оним предузетницима који послују позитивно али желе додатно да унаприједе своје пословање. Менторинг подршка обезбијеђена у току двије године од дана стицања права на подстицај.

Остале линије подршке које се препознају као атрактивне након проведених Инфо дана такође примијенити модел финансирања 50%:50% (подстицај:обезбијеђена средства од стране МСПП), мјеничног обезбијеђења намјенског трошења средстава подстицаја, и обезбијеђеног бесплатног менторинга у трајању од двије године од дана стицања права на подстицај.

Неке од линија подстицаја за које би МСПП могли исказати интерес су:

- линија за повећање продуктивности
- линија подршке извозу,
- линија подршке развоју туризма,
- линија подршке старих и умјетничких заната и домаће радиности и сл.

3. Сачињавање Програма додјеле подстицаја који садржи све основне елементе новог системског приступа као и линије подстицаја за текућу годину, те упућивање Скупштини Града на разматрање и усвајање;

4. Након усвајања Програма из тачке 3. израда детаљног Правилника о додјели подстицаја којим ће се прецизирати сви детаљи провођења поступка додјеле, критерији за оцјену пристиглих пријава те права и обавезе како града тако и МСПП као корисника подстицајних средстава.

14.Оквир за спровођење, праћење и извјештавање и вредновање Стратегије

Координација спровођења

За координацију спровођења Стратегије развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Града Требиња 2025-2029. године задужују се Одјељење за туризам, заштиту животне средине и предузетништво, Служба за ЛЕР и Развојна агенција Града Требиња ТРЕДЕА.

Процес координације спровођења Стратегије обухвата сљедеће активности:

- Израда и редовно ажурирање трогодишњег акционог плана за реализацију мјера, у сарадњи са носиоцима мјера и другим релевантним учесницима.
- Развој годишњег плана за спровођење мјера.
- Инкорпорирање трошкова за реализацију планираних мјера у оквирни буџет Града Требиња и у годишњи буџет.
- Комуникација са представницима међународних пројеката, градских институција, банака и других организација у циљу координације финансијске и техничке подршке за реализацију мјера.
- Успостављање и примјена система за мониторинг и извештавање о напредовању Стратегије, у сарадњи са носиоцима мјера.
- Израда трогодишњих извештаја о напретку у реализацији Стратегије.
- Покретање средњорочне и коначне евалуације спровођења Стратегије.
- Ревизија Стратегије на основу резултата средњорочне евалуације.
- Започињење процеса израде нове Стратегије за период након 2029. године.

Такође, кључну улогу у спровођењу мјера Стратегије имају и све градске институције које су носиоци мјера или главни учесници у њиховој реализацији, као и представници малих и средњих предузећа и предузетници. Савјет за развој малих и средњих предузећа Града Требиња служи као савјетодавно тијело које прати стање у области МСП и ради на унапређењу њиховог развоја. Савјет активно учествује у припреми планова и извештаја у оквиру Стратегије, као и у процесу мониторинга и евалуације.

Финансијско спровођење

Планирање и спровођење финансијског дијела Стратегије развоја малих и средњих предузећа (МСП) у Граду Требиње има кључну улогу у обезбјеђивању потребних ресурса за реализацију планираних пројеката и активности. Ови процеси осигуравају ефикасно управљање буџетом, контролу трошкова и привлачење инвестиција и спонзорстава.

- Поред редовних средстава из буџета Града Требиња, финансирање мјера из Стратегије биће реализовано и из сљедећих извора:

1. Буџет Републике Српске и јавна предузећа у власништву Владе Републике Српске.
2. Средства из међународних пројеката, донаторски програми и разне форме финансијске и техничке подршке.
3. Кредитна средства домаћих и међународних финансијских институција.
4. Средства привредних субјеката и истраживачко-развојних институција.
5. Директна странацка улагања и слично.

Такође, важно је напоменути да Град Требиње додатно обезбјеђује средства за суфинансирање пројеката од значаја за сам Град. Наравно, за реализацију одређених активности можда неће бити потребна додатна средства, јер се могу спроводити у оквиру редовних активности надлежних институција Републике Српске.

Јавно извјештавање о финансијском статусу и коришћењу средстава доприноси транспарентности и легитимности управљачких органа, што је од великог значаја за поверење грађана и заинтересованих страна у процесе развоја и управљања Градом. Укратко, финансијско планирање и спровођење су од суштинског значаја за постизање циљева Стратегије развоја и осигурање одрживог и ефикасног управљања ресурсима Града Требиња.

Мониторинг, евалуација и извјештавање о напретку и спровођењу Стратегије

Мониторинг, евалуација и извјештавање о спровођењу Стратегије развоја малих и средњих предузећа и предузетника Града Требиња представљају критичне процесе који омогућавају праћење напретка, оцјену ефикасности и утицаја различитих активности у оквиру Стратегије. Евалуација обухвата систематичну процјену напретка у односу на циљеве и мјере постављене у Стратегији, док мониторинг подразумијева редовно праћење индикатора напретка и перформанси.

Описи и дефиниције процеса спровођења, праћења, извјештавања и вредновања преузети су из упутстава за израду стратешких докумената у Републици Српској. Спровођење стратешких докумената врши се кроз средњорочне и годишње планове рада надлежних градских институција. Приликом израде средњорочних планова рада, релевантне мјере из стратешког документа се интегришу, укључујући индикаторе и полазне и циљне вриједности за сваку годину средњорочног периода. Активности и пројекти који доприносе реализацији ових мјера, приоритета и циљева дефинишу се у оквиру ових планова.

Годишњи план рада служи као спровођени документ који садржи активности и пројекте предвиђене за годину, како би се реализовали програми из средњорочног плана и остварили циљеви из стратешког документа.

Праћење подразумева константно и систематично прикупљање, анализу и коришћење података и показатеља у сврху мјерења напретка у остваривању циљева и коришћењу ресурса. Електронске евиденције индикатора остварења стратешких циљева, приоритета и мјера из стратешког документа, као и индикатора из годишњег плана рада,

треба редовно ажурирати. Ове евиденције служе као основа за израду годишњих извештаја о раду и извештаја о спровођењу стратешког документа.

Извештавање укључује припрему различитих извештаја. Годишњи извештај о раду прати спровођење планираних активности и оцијену њиховог доприноса у остваривању циљева. Овај извештај детаљно указује на извршење активности, постигнуте резултате, планирана и утрошена средства, као и разлоге за евентуално неизвршење.

На основу анализа степена имплементације и упоређивања са индикаторима, могуће је вршити корекције мјера ако се покаже да не дају очекиване резултате. Извештај о спровођењу стратешког документа на годишњем нивоу прегледа опште развојне трендове и напредак у остваривању стратешких циљева. Овај извештај фокусира се на резултате и утицај спровођења, док извештаји о раду акценат стављају на активности органа управе.

Вредновање је процес оцјене успјешности, дјелотворности и утицаја у фази израде стратешког документа и/или током његове реализације, на основу прикупљених података и анализа.

Основни елементи мониторинга, евалуације и извештавања за Стратегију развоја Града Требиња укључују:

- Праћење реализације акционих планова и пројеката који су дио Стратегије.
- Систематичну анализу резултата у односу на циљеве и мјере.
- Идентификацију изазова и проблема који могу утицати на успјешност спровођења Стратегије и предлагање рјешења.
- Употребу индикатора напретка, и квантитативних и квалитативних, за мјерење напретка и утицаја на развој Града.
- Редовно изјештавање заинтересованих страна и јавности о напретку, достигнућима и изазовима у спровођењу Стратегије.

Циљ ових процеса је осигурати да Стратегија развоја Града Требиња буде успјешно реализована, да донесе стварне користи грађанима и допринесе унапређењу квалитета живота у Граду.

Табела 18. Преглед активности, временског оквира, носилаца активности и очекиваних резултата имплементације Стратегије

Активност	Временски оквир	Носилац активности	Резултат активности
Прецизирање почетне вриједности индикатора за 2025. годину, укључивање стратешких пројеката, мјера у план буџета за <u>наредну годину</u>	2025. година	Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Одређене почетне вриједности индикатора за 2025. годину и евентуално редифинисање циљних вриједности
Праћење и спровођење утицаја појединачних пројеката у оквиру мјера и приоритета	Континуирано	Носиоци спровођења мјера са носиоцима пројеката	Извјештаји о спровођењу пројеката (у унапријед дефинисаној форми)
Праћење спровођења приоритета и мјера	Континуирано	Носиоци спровођења мјера и Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Припремљени улазни елементи за извјештај о реализацији Стратегије
Праћење спровођења стратешких циљева	Континуирано	Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Припремљен извјештај о реализацији Стратегије
<u>Инструменти подршке</u> Припрема приједлога измјена и допуна Стратегије у случају оправдане потребе	По потреби	Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Допуњене/ имјењена Стратегија развоја МСП града Требиња
Припрема и спровођење средњорочних и годишњих планова рада	Годишње	Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Припремљен извјештај о реализацији Стратегије
Израда Годишњег извјештаја о реализацији Стратегије	Годишње	Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Израђен Годишњи извјештај о реализованим активностима
Усвајање Годишњег извјештаја о реализацији Стратегије и његово објављивање	Годишње	Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Израђен Годишњи извјештај о реализованим активностима
Остале важне активности			
Редовно ажурирање веб странице у домену који се односе на развојне активности	Континуирано	ИТ администратор	Јавно објављене информације на сајту Градске управе града Требиња и Развојне агенције Требиње
Редовни контакти са вишим нивоима власти	Континуирано	Руководиоци	Успостављена сарадња, обезбјеђивање додатног буџета за реализацију

			активности, ширење надлежности
Успостављање и унапређење међуопштинске сарадње	Континуирано	Руководиоци/ запосленици Градска управа града Требиња и Развојна агенција Требиње	Успостављена сарадња

Пројекти финансирани из различитих извора, које су реализовале организације које нису директно ангазоване у спровођењу Стратегије, представљају посебан изазов. Упркос томе, активности ових пројеката имају значајан утицај на стратешке циљеве. Стога је важно редовно размијењивати информације о напретку у реализацији ових пројеката са свим релевантним странама.

Евалуација ће бити спроведена како би се процијенило колико је Стратегија успјешно примењена и како су планиране мјере и приоритети ефикасни у односу на утврђене циљеве и индикаторе. Поред тога, евалуација ће омогућити сагледавање постигнутог напретка и прикупљање података који ће послужити као основа за развој Стратегије у наредном планском периоду.

Постепено ће се развијати систем за праћење и евалуацију који ће обухватити све циљеве, приоритете и мјере. На основу овог система, извршиће се средњорочна и коначна евалуација која ће оцијенити успјех Стратегије и пружити основу за њено даље усавршавање и унапређење.

Закључци и препоруке

Град Требиње је препознао МСПП као кључне носиоце економског развоја, иновација и запошљавања и детаљном анализом укупног привредног амбијента на територији града потребно је провести циљно усмјерене активности за подршку њиховом расту и развоју.

Постављањем стратешких циљева, затим утврђивањем приоритета и мјера дошло се до закључка да је неопходно да се сви актери са свих нивоа укључе у реализацију идентификованих мјера како би у наредном петогодишњем периоду дошло до високог степена реализације задатих циљева.

Реализација првог идентификованог стратешког циља – Континуирани раст и развој МСПП у Граду Требињу захтјева да Град Требиње заједно са МСПП идентификује све формално-правне, административне и финансијске баријере које отежавају и/или онемогућавају МСПП у ефикасној и ефективној реализацији њихових пословних активности. Исход којим треба да резултира постављени стратешки циљ је поједностављење свих административних поступака, отклањање регулаторних препрека те унапређење приступа информацијама и финансијама. Осигуравањем континуиране финансијске и нефинансијске подршке МСПП кроз градски буџет и програме републичких и међународних институција стећи ће се сигурност и повјерење у рад свих локалних институција које пружају подршку МСПП, а самим тим доћи ће до унапређења пословног окружења у којем своју дјелатност обављају МСПП.

Други идентификовани стратешки циљ – Јачање одрживости и конкурентности МСПП, разрађен је кроз два кључна приоритета који у фокус стављају јачање како техничко-технолошких и људских капацитета тако и свијести о предузетништву почевши од основног, преко средњег до високог образовања те развоја специфичних области предузетништва као што су стари и умјетнички занати и домаћа радиност. Тиме ће се осигурати већа укљученост образовног система у јачање радних капацитета и обезбјеђење радне снаге која је дефицитарна у свим областима привреде. Такође, осигураће се одржива конкурентност МСПП и њихов излазак на нова како локална тако и инострана тржишта.

Трећи стратешки циљ – Унапређење структуре МСПП-а и стварање веће додатне вриједности кроз развој иновативних производа и услуга је у фокус ставио пет привредних области, а то су прерађивачка индустрија, пољопривреда, туризам, ИКТ и обновљиве изворе енергије. Реализација дефинисаних мјера, допринијеће повећање створене додатне вриједности како у традиционалним секторима као што је прерађивачка индустрија и пољопривреда (уз поштовање принципа циркуларне економије која тежи смањењу отпада и загађења кроз кориштење чистих технолошких процеса) тако и у секторима који су експанзији и као такви представљају релативно младе гране привреде које су још у повоју (туризам, ИКТ и обновљиви извори енергије).

Студијом случаја која је у прилогу овог документа, доказано је да улагање у нове инвестиције и у нова радна мјеста вишеструко генеришу дати подстицаји и да у догорочном погледу кроз једнократна и редовна давања буџет града може постати развојни за нове инвестиције.

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

GOLD- Меморандум о разумијевању кроз пројекат унапријеђења локалног развоја

SIDA-Шведска међународна агенција за развој и сарадњу

USAID-Агенција за међународни развој

АПИФ-Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге

Б2Б- Пословни сусрети (business to business B2B)

ВСС- Висока стучна спрема

ГИС- Географски информациони систем

ЕЕН-Европска мрежа предузетништва

ЕИФ- Европски инвестициони фонд

ЕК-Европска комисија

ЕУ- Европска унија

ИПЦ- Иновационо предузетнички центар

ИБРС-Инвестивционо развојна банка Републике Српске

КВ- Квалификовани радник

ЛЕР- Служба за локални економски развој, инвестиције и енергетску ефикасност

МСП- мала и средња предузећа

МСПП- Мала и средња предузећа и предузетници

НКВ- Неквалификовани радници

ПДВ- Порез на додатну вриједност

ПИ- Пословни инкубатор

СБА- Акт о малом бизнису (Small Business Act)

СДИ- Стране директне инвестиције

СЕАП- Општински одржив акциони план

СП- самостални предузетник

ССС- Средња стручна спрема

ТРЕДЕА- Развојна агенција Града Требиња

ХЕТ- Систем хидроелектрана на Требишњици

СПИСАК ТАБЕЛА, ГРАФИКОНА И СЛИКА

- Табела 1.** Преглед активности на изради Стратегије
- Табела 2.** Преглед циљева одрживог развоја
- Табела 3.** Цијене комуналних услуга на подручју Града Требиња
- Табела 4.** Образовне институције у Требињу
- Табела 5.** Преглед основних показатеља привреде Града Требиња
- Табела 6.** Структура самосталних предузетника према класификованим подручјима дјелатности за 2023. годину
- Табела 7.** Информације о Пословној зони Вољујац
- Табела 8.** Туристичка понуда Града Требиња
- Табела 9.** Структура пољопривредног земљишта на територији Града Требиња
- Табела 10.** SWOT матрица
- Табела 11.** Преглед стратешких циљева и приоритета
- Табела 12.** Преглед инвестиционих фаза
- Табела 13.** Приказ вриједности инвестиционих фаза
- Табела 14.** Приказ годишњих пореза на лична примања
- Табела 15.** Преглед републичких и градских прихода
- Табела 16.** Преглед индиректних прихода од ПДВ и редовне потрошње
- Табела 17.** Преглед прихода по Фондовима
- Табела 18.** Преглед активности, временског оквира, носилаца активности и очекиваних резултата имплементације Стратегије
- Графикон 1.** Број предузећа према величини (броју запослених)
- Графикон 2.** Приходи, расходи, финансијски резултат за период 2019-2023. године
- Графикон 3.** Структура 20 предузећа која су остварила највећу добит према дјелатности у 2023. години
- Графикон 4.** Број регистрованих предузетника (самосталних радњи)
- Графикон 5.** Запосленост у Требињу 2017-2023. године
- Графикон 6.** Образовна структура запослених лица
- Графикон 7.** Старосна структура запослених
- Графикон 8.** Образовна структура регистрованих незапослених лица
- Графикон 9.** Старосна структура незапослених
- Графикон 10.** Структура укупних прихода прерађивачке индустрије у Требињу у 2023. години
- Графикон 11.** Међусобни однос визије и постављених циљева развоја МСПП Града Требиња
- Слика 1.** Кораци процеса примјене Акта на локалном нивоу
- Слика 2.** Пет кључних важности за имплементацију циљева одрживог развоја
- Карта 1.** Географски положај Града Требиња

Наручилац	Град Требиње
Извршилац	„Alpha Consulting“ Сарајевска бб, Бања Лука www.alphaconsulting.biz e-mail: alpha.consulting.banjaluka@gmail.com Telefon: 066/293-220
Стручни сарадници/аутори	- Александра Симић, доктор економских наука - Иван Бабић, дипломирани економиста - Сања Радловић, дипломирани економиста
Тим за израду Стратегије развоја МСПИ и предузетништва	- Дражен Бошковић - Бојан Вучуревић - Бојан Бендераћ - Наташа Тучић - Веселин Савић - Драган Поповић

Овај документ израђен је уз финансијску подршку донатора CARITAS Швајцарске. Садржај овог документа искључива је одговорност Града Требиња те ни на који начин не може одражавати ставове донатора.

CARITAS Schweiz
Suisse
Svizzera
Svizra

